

**TUDOR SĂLĂGEAN
MELINDA MITU
(COORD.)**

PRINCIPELE ȘTEFAN BOCSKAI ȘI EPOCA SA

ARGONAUT

PRINCIPELE ȘTEFAN BOCSKAI ȘI EPOCA SA

COORDONATORI :

TUDOR SĂLĂGEAN, MELINDA MITU

MINISTERUL CULTURII ȘI CULTELOR
MUZEUL NAȚIONAL DE ISTORIE A TRANSILVANIEI

PRINCIPELE ȘTEFAN BOCSKAI ȘI EPOCA SA

COORDONATORI:
TUDOR SĂLĂGEAN
MELINDA MITU

AUTORI:

LAJOS BEREK	LAJOS NÉGYESI
LIVIA CĂLIAN	ENIKŐ RÜSZ-FOGARASI
ANTON DÖRNER	FRANCISC PAP
KOVÁCS ANDRÁS	OVIDIU PECICAN
MÁRIA LUPESCU MAKÓ	TUDOR SĂLĂGEAN
MELINDA MIHÁLY	EDIT SZEGEDI
OVIDIU MUREȘAN	

ARGONAUT
2006

MINISTERUL CULTURII ȘI CULTELOR
MUZEUL NAȚIONAL DE ISTORIE A TRANSILVANIEI

BIBLIOTHECA MUSEI NAPOCENSIS XXIII

SERIA ARGONAUT:
● DOCUMENTE ● ISTORIE ● MĂRTURII ●

Tehnoredactare: Török Károlyi, Ioana Savu, Cristina Țopan
Coperta: Török Károlyi

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Principele Ștefan Bocskai și epoca sa / Tudor Sălăgean,
Melinda Mitu (coord.) – Cluj-Napoca : Editura Argonaut,
2006

ISBN (10) 973-109-017-7 ; ISBN (13) 978-973-109-017-7

I. Tudor Sălăgean (coord.)

II. Melinda Mitu (coord.)

929 (Bocskai, I.)

94(498.4)''15''

Copyright © 2006, Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei
& Argonaut

Responsabilitatea științifică a textelor revine autorilor.

EDITURA ARGONAUT
CLUJ-NAPOCA
TEL./FAX : 0264-425626; 0740-139984
www.edituraargonaut.ro

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE	7
ANTON DÖRNER STATUTUL JURIDIC AL TRANSILVANIEI ÎN TIMPUL PRINCIPELUI BOCSKAI	11
TUDOR SĂLĂGEAN ASCENSIUNEA POLITICĂ A LUI ȘTEFAN BOCSKAI. RELAȚII FAMILIALE ȘI INTRIGI POLITICE ÎN TRANSILVANIA UNEI EPOCI DE CRIZĂ	19
NÉGYESI LAJOS BĂTĂLIA DE LA ÁLMOSD-DIOSIG (DIÓSZEG). CEA MAI IMPORTANTĂ LUPTĂ ÎN MIȘCAREA ANTI-HABSBURGICĂ CONDUSĂ DE ȘTEFAN BOCSKAI	30
MÁRIA LUPESCU MAKÓ TESTAMENTUL POLITIC AL LUI ȘTEFAN BOCSKAI	38
RÜSZ-FOGARASI ENIKŐ UN ALT ȘTEFAN BOCSKAI	63
OVIDIU MUREȘAN RELATĂRILE CĂLĂTORILOR STRĂINI DESPRE ȘTEFAN BOCSKAI ȘI EPOCA SA.....	76
EDIT SZEGEDI BOCSKAI ÎN MEMORIALISTICA ȘI CRONISTICA SĂSEASCĂ DIN SECOLUL AL XVII-LEA.....	85
OVIDIU PECICAN ȘTEFAN BOCSKAI ÎN ISTORIOGRAFIA ROMÂNĂ RECENTĂ (1989-2005)	91
KOVACS ANDRAS PLACA COMEMORATIVĂ A CASEI BOCSKAI DIN CLUJ (1606).....	104

MIHÁLY MELINDA	
CASA BOCSKAI DIN CLUJ. CONTRIBUȚII LA ISTORICUL CLĂDIRII	111
LIVIA CĂLIAN	
PERSONALITĂȚI TRANSILVANE DIN EPOCA LUI ȘTEFAN BOCSKAI ÎN MEDALISTICĂ.....	118
FRANCISC PAP	
DESPRE CIRCULAȚIA MONETARĂ ÎN TRANSILVANIA LA SFÂRȘITUL SECOLULUI AL XVI-LEA ȘI ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XVII-LEA	131
BEREK LAJOS	
PRINCIPELE ȘTEFAN BOCSKAI ÎN REPREZENTĂRI ARTISTICE, DE-A LUNGUL TIMPURILOR	140

CUVÂNT ÎNAINTE

Omagierea, la Cluj, a unei personalități de anvergura principelui Ștefan Bocskai, la aniversarea a 400 de ani de la alegerea sa în calitate de principe al Transilvaniei – sau, mai exact, de la alegerea sa unanimă și finală, după cum se va putea vedea în paginile acestui volum – era cu atât mai necesară, cu cât orașul de sub dealul Feleacului are încă de plătit o datorie față de memoria acestui important fiu al său. Într-un trecut ceva mai îndepărtat, actualei străzi Sextil Pușcariu, pe care se află fațada nordică a clădirii în care s-a născut Bocskai, i-a fost atribuit numele său. Mai târziu, numele principelui Bocskai a fost purtat, vreme de câteva decenii, de actuala Piață Avram Iancu. Astăzi, nici una dintre piețele sau străzile orașului nu poartă numele lui Ștefan Bocskai, singurul principe al Transilvaniei născut la Cluj. Din multitudinea de monumente din spațiile publice ale orașului, ridicate pentru omagierea și comemorarea unor personalități demne de respectul și admirația contemporanilor, nici unul nu îi este încă dedicat.

Născut la Cluj, la 1 ianuarie 1557, Ștefan Bocskai a copilărit în castelul familiei sale din Aghireșu. Și-a făcut educația la curțile din Viena și Praga, în serviciul cărora a intrat de la vârsta de 17 ani. A revenit în Transilvania în 1581, devenind educatorul și consilierul cel mai apropiat al principelui Sigismund Báthory, nepotul său de unchi. Promotor, vreme îndelungată, al luptei antiotomane și al alăturării Transilvaniei la Liga Sfântă, Ștefan Bocskai s-a transformat, în 1604, în marele conducător al unei insurecții antihabsburgice printre ale cărei rezultate s-au numărat nu doar ieșirea principatului de sub influența imperială, ci și – doi ani mai târziu – încheierea Păcii de la Zsitvatorok, care a pus capăt Războiului de 15 Ani.

Numirea sa în calitate de principe al Transilvaniei, în noiembrie 1604, a venit din partea Porții Otomane, căreia îi fusese, cu un deceniu mai devreme, unul dintre cei mai înverșunați adversari. Confirmarea sa în această calitate, după mai multe alegeri parțiale, s-a produs la 14 septembrie 1605, prin votul tuturor stărilor privilegiate ale provinciei, reunite în Dieta de la Mediaș.

În noiembrie același an, în cadrul unei ceremonii fastuoase, turcii i-au oferit o coroană de rege al Ungariei. Bocskai a primit-o în păstrare, refuzând însă să se încoroneze.

Într-o Transilvanie tulburată de conflicte, cu o autoritate princiară care a traversat o lungă perioadă de criză, Ștefan Bocskai a fost personalitatea care a întrunit toate calitățile unui mare om de stat. Politician abil, el și-a dovedit atât capacitatea de a organiza lovituri de stat, cât și pe aceea de a le dejuca. Comandant militar de valoare, el a dat hotărât semnalul desprinderii din tradițiile medievale și al începutului modernizării armatei Principatului. Diplomat înzestrat, Bocskai a izbutit, prin medierea tratatelor de pace dintre otomani și imperiali, să joace un rol cu adevărat important în diplomația europeană. Politica sa socială, modernizatoare și lipsită de reverență față de tradiționalism, a dus la eliberarea și înnobilarea unui număr de 10.000 de haiduci. Ștefan Bocskai a fost, de asemenea, cel dintâi dintre marii principii calvini ai secolului al XVII-lea. Adevărat deschizător de drumuri, el a reușit, în scurta sa domnie, să imprime politici transilvănene o direcție de evoluție care poate fi considerată responsabilă pentru remarcabila afirmare a Principatului din deceniile următoare.

*

Manifestările din toamna anului 2005, ocazionate de aniversarea a 400 de ani de la alegerea lui Ștefan Bocskai

în calitate de principe a Transilvaniei, au fost organizate de Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei în colaborare cu Institutul Cultural Român – Centrul de Studii Transilvane și Fundația Sapientia – Universitatea Sapientia. Au participat la realizarea acestei manifestări Academia Militară „Zrínyi Miklós” din Budapesta, Arhiva Eparhiei Reformate a Ardealului, Direcția Județeană Cluj a Arhivelor Naționale, Parohia Reformată Centrală nr. 1 Cluj și Muzeul Național de Istorie a României.

Manifestările s-au desfășurat în zilele de 23 și 24 septembrie 2005. La 23 septembrie 2005, la sediul Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei, str. C. Daicoviciu nr. 2, a avut loc vernisajul expoziției *Ștefan Bocskai și epoca sa*, realizată în colaborare cu Arhiva Eparhiei Reformate a Ardealului, Direcția Județeană Cluj a Arhivelor Naționale, Parohia Reformată Centrală nr. 1 Cluj și Muzeul Național de Istorie a României. În acest cadru, a avut loc și dezvelirea bustului principelui Ștefan Bocskai, operă a sculptorului col. dr. Berek Lajos, decanul Facultății de Tehnologie Militară „Bolyai János” din cadrul Academiei Militare din Budapesta. Cheltuielile efective de turnare au fost suportate de către doamna Sarkady-Szabó Julianna din Viena. Donarea bustului către muzeul clujean a fost realizată prin eforturile Fundației de Honvezi „Bolyai János”, cu sediul la Budapesta, în special a secretarului general al acesteia, lt.-col. Nagy László Gerő. La 24 septembrie 2005, în sala de conferințe a Universității „Sapientia” („casa Bocskai”), str. Matei Corvin nr. 4, s-a desfășurat simpozionul *„Ștefan Bocskai și epoca sa”*. Cea mai mare parte a comunicărilor prezentate în cadrul acestui simpozion văd, cu acest prilej, lumina tiparului.

Prin manifestările ocazionate de aniversarea a 400 de ani de la alegerea princiară a lui Ștefan Bocskai, Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei și celelalte

instituții organizatoare și-au propus să promoveze valorile dialogului interetnic și interconfesional, omagiind o personalitate de primă mărime a istoriei Transilvaniei.

TUDOR SĂLĂGEAN
MELINDA MITU

STATUTUL JURIDIC AL TRANSILVANIEI ÎN TIMPUL PRINCIPELUI BOCSKAI

Scurta prezență a lui Ștefan Bocskai în fruntea conducerii Transilvaniei a lăsat în istorie mai multe semne de întrebare dintre care m-aș opri la două aspecte privind constituționalitatea alegerii sale în tronul princiar transilvan, iar mai apoi în cel al Ungariei.

Transilvania în veacul al XVII-lea constituia o zonă de interese între două mari puteri: Imperiul Habsburgic și Imperiul Otoman. Autonomia sa, instituită în 1541, dura atât cât unul dintre aceste două state nu iniția activități militare împotriva celuilalt, caz în care zona intracarpatică cădea victimă agresorului. De fluctuațiile de autoritate ale vecinilor depindea în mare măsură soarta micului stat. Principii ajungeau în fruntea țării, de regulă, cu ajutor turcesc; ei recunoștea autoritatea Porții și plăteau acesteia un tribut simbolic, sumă ce rămâne aproape neschimbată (dacă luăm în calcul și inflația epocii) până în secolul al XVII-lea. Interesul venea și din partea turcilor în crearea unei zone sigure de putere, favorabilă lor, care să-i despartă din forța militară habsburgică în plin proces de extindere.

Au fost însă perioade în istoria Transilvaniei secolelor XVI-XVII când autoritatea austriacă se dovedea a fi mai puternică decât cea otomană, iar țara cădea pentru scurtă vreme sub ocupația lor. În asemenea cazuri structura de putere locală era tributară noului cuceritor. Numărul principilor care au reușit să își impună o politică externă proprie a fost redus; în secolul al XVI-lea găsim unul singur, în persoana lui Ștefan Báthory, în timp ce un alt reprezentant al acestei familii, Sigismund, prin

imprudența sa va duce Transilvania în perioada 1600-1605 sub ocupația militară habsburgică..

Curtea împăratului de la Praga era departe de acea imagine idilică pe care și-o formează cineva despre un anturaj imperial. Rudolf suferea de accese de nebunie (moștenire de familie) care agrava și mai mult boala incurabilă de care suferea (morbis gallicus). Săptămâni întregi stătea închis în camera sa, cu ferestrele camuflate, într-o apatie totală. Treburile politice ale statului zăceau nesoluționate, iar diplomații așteptau pentru o audiență cu lunile (o delegație spaniolă a așteptat 2 ani, iar una din Toscana mai bine de 14 luni). Funcționarii înalți arătau un dezinteres total față de treburile țării, la ordinea zilei erau furturile din averea publică, șantajul și corupția. Vistieria imperiului s-a golit, iar împrumuturile pentru susținerea întregului aparat statal au ajuns la cote extrem de ridicate. La tabloul sumbru prezentat mai trebuie adăugat și un alt aspect: sub presiunea iezuiților s-a declanșat o vastă acțiune de recatolicizare în forță a teritoriilor limitrofe ale fostei Ungarii, trecute masiv la reformă, operațiune soldată cu numeroase crime și fărâdelegi.

Consecința imediată a situației din Imperiul Habsburgic o găsim în Transilvania. O țară ocupată, sărăcită la maxim, în care trupele de mercenari ale comandantului Basta făceau legea. În lipsa simbriei, se jefuia nelimitat și și se ucidea în voie. Cronicile vremii descriu o atmosferă apocaliptică, în care actele de canibalism erau la ordinea zilei.

În acest haos general nu se putea vorbi de o structură de putere funcțională. Dieta nu se mai reunise de mult timp, iar nobilimea țării, retrasă pe domenii sau în cetăți, mai ferite de evenimente, aștepta un final al dezordinilor din țară. Se impunea, în primul rând, găsirea unei persoane autoritare, capabile să gestioneze situația

existentă, care să scoată Transilvania de sub ocupația habsburgică a împăratului Rudolf. Tatonările poartă girul unor grupuri de interese restrânse și, pentru a avea caracter legal, se apelează și la consimțământul Înaltei Porți. Tânărul sultan se arăta interesat de propunere. *Ahd-nâme*-ul emis de el este unul aparte; acesta nu încuviința în funcția supremă o persoană anume, cum se procedase până atunci, ci orice persoană pe care stările ar alege-o „din dispoziția noastră împărătească acela să fie principe”. Se promite chiar, în semn de bunăvoință, suspendarea tributului țării pe timp de 10 ani.

Mai întâi alegerea cade pe Nyári Pál, comandantul cetății Oradea, care refuză însă. De tratative află și imperialii, care îl prind și-l încarcerează la Viena.

Următorul candidat abordat a fost Ștefan Bocskai. Acesta tocmai la începutul anului 1604 reprimește din partea împăratului Rudolf domeniile sale din Transilvania, confiscate anterior. Abordat de tânărul Gabriel Bethlen, pe proprietatea sa din Partium, solicită un timp de gândire. 48 de ani luptase cu arma în mână ca un aliat fidel al Habsburgilor, ocupând chiar poziții de conducere la Curtea de la Praga. Din Transilvania fusese îndepărtat tocmai pentru poziția sa filohabsburgică și avea, în continuare, mulți dușmani în rândul elitei politice. În 1599 se mai gândise odată la ideea de a deveni principe, dar renunțase, știind că un conducător nesprijinit de elementele pământene nu are nici o șansă de supraviețuire în funcția supremă. Peste toate plana însă profunda sa decepție legată de regimul patronat de Rudolf, a sistemului bazat pe mită și fărădelege, a dezordinii economice și militare, a restrângerii totale a posibilității de manifestare în domeniul religios. Ca un diplomat adevărat, dorea mai întâi să cunoască personal, și nu prin asigurările intermediarilor, părerea dușmanilor săi de o viață, Poarta Otomană, privind cazul în care ar accepta

oferta primită din partea nobilimii transilvănene. Printr-un prizonier turc trimite la oficialitățile din Timiș o scrisoare de intenție, în timp ce el se decide să-și viziteze domeniile din Transilvania și să ia pulsul evenimentelor de aici. De trei ani nu a mai fost prin țară. Peisajul dezolant îl întristează. Din Chioar și până la Orăștie teritoriul este depopulat. Clujul incendiat și pustiit, din palatul princiar de la Alba Iulia abia dacă rămăseseră zidurile. Peste tot sărăcie, foamete și suferință. În cele câteva zile petrecute în Ardeal a putut vedea cu ochii lui ce însemnaseră trei ani de dominație habsburgică.

La întoarcere află că autoritățile militare habsburgice au aflat de intențiile sale și s-au trimis peste tot scrisori de reținere, soarta fiindu-i pecetluită. În atari condiții decizia era ca și luată. La 19 octombrie 1604 marele vizir își dă acceptul său și informează autoritățile din Transilvania despre hotărârea luată, asigurând stărilor că va obține binecuvântarea sultanului în favoarea lui Bocskai. Întrucât reacția nobilimii transilvane se lăsa așteptată, acesta emite din Buda, la începutul lunii noiembrie, un *ahd-nâme* în numele Porții, act pe care begul Hussein i l-a înmănat apoi personal în data de 19 noiembrie împreună cu însemnele domniei: drapelul, doi cai, sabia de paradă și caftanul. Prin urmare, din punctul de vedere al legislației otomane, principele putea acționa liber în numele Transilvaniei. Însă în operațiunile militare din toamna târzie a anului 1604, împotriva lui Basta, elementele transilvane lipseau cu desăvârșire, în condițiile în care în spațiul intracarpatic domnea o liniște deplină. Deși avea armată suficientă, compusă din nobilimea maghiară a Ungariei de Nord și din voluntari, Bocskai se adresează comitatelor ardelene, chemându-le să i se alăture. Ordinul a fost nesocotit. Mai mult, vicecomitele Clujului, Gerö János, trimite porunca primită direct autorităților austriece.

La 12 decembrie 1604, Bocskai scrie din nou stărilor din Transilvania, cerându-le aderarea la oastea sa; din nou, fără succes.

În scurt timp, însă, lucrurile se lămuresc. Stările din Transilvania contestă modalitatea alegerii lui Bocskai; se prevalează de o metodologie legală aflată deja în vigoare de mai multe decenii, care în cazul de față nu a fost respectată, precum:

- Fiecare dintre națiunile privilegiate trebuia să prezinte în Dietă un candidat propriu ales în baza unor discuții preliminare, iar în cadrul sesiunii dietale numele celui desemnat să fie decis prin votul a 2/3 – respectiv, dacă două dintre stări se opreau asupra unei persoane, a treia stare se supunea deciziei luate.
- Pentru alegerea principelui trebuia întrunită o dietă specială.
- Desemnatul trebuia să poarte un dialog cu cei prezenți și să accepte condițiile de domnie structurate în mai multe puncte.
- Printr-o scrisoare oficială, Dieta trebuia să ceară Porții confirmarea alesului ei.
- Trebuia stabilită data convocării Dietei pentru investirea festivă, iar aceasta era comunicată sultanului.
- În cadrul dietei solemne, principele depunea jurământ față de țară și stări și primea investitura sultanului (*ahd-nâme*-ul și simbolurile puterii).
- Se impunea participarea principelui la dietele ordinare, în caz contrar se cerea nominalizarea unui locțiitor ce urma să fie aprobat de dietă.

Este puțin probabil ca Bocskai, nobil de rang înalt, care ocupase chiar, cu câteva decenii înainte, poziția de

„domn testamentar”, să nu fi știut de acești pași obligatorii în demersurile preliminare alegerii sale. Cu siguranță, cauzele trebuie căutate în altă parte.

În orice caz, soluția putea fi doar una: respectarea procedurii legale. Adepții principelui încep demersurile în Transilvania, în timp ce Bocskai continua operațiunile militare din Partium și Ungaria Superioară. Primii reacționează secuii și nobilimea maghiară din centrul Transilvaniei. Pe 21 februarie 1605, la Miercurea Nirajului (Maros Szereda), este convocată o congregație secuiască, la care și-au anunțat participarea și reprezentanții nobilimii comitatense. Și aici se poate găsi o scăpare juridică, prin nerespectarea termenului de cel puțin 30 de zile de la data anunțării adunării. Rezultatul însă a fost cel așteptat: s-a aclamat numele noului principe.

Se vehicula ideea sosirii lui Bocskai în Transilvania, împiedicată însă de două cauze: operațiunile militare în desfășurare și pregătirile care se făceau pentru alegerea sa ca rege al Ungariei. Pentru acțiunea din urmă, marele vizir trimisese deja confirmarea Porții și se găsise și o coroană de ceremonie din aur, desigur alta decât cea a regilor maghiari, care să servească la festivități. Se ridica din nou o problemă juridică: Bocskai nu putea fi ales legal rege al Ungariei dintr-un motiv esențial: prin tratatul de Speyer din 1570, Ioan Sigismund renunțase la acest titlu în favoarea Habsburgilor, el putând folosi această calitate doar în relația sa cu Poarta. Încălcarea hotărârilor din actul menționat putea duce implicit la o serie de complicații diplomatice.

Adunarea nobilimii maghiare din Szerencs lansează un apel către transilvăneni să sprijine cu armele cauza răsculaților și să adere la partida lui Bocskai în cel mai scurt timp posibil. Chemarea făcută nu a avut un ecou prea mare în rândul clasei politice; se așteaptă, în continuare, sosirea lui Bocskai în Transilvania.

Principele nu mai putea prelungi termenul la nesfârșit, nesocotind astfel dorința stărilor. Profitând de succesele militare din Ungaria, în iulie, părăsește cu întreaga Curte orașul Košice, cu destinația Transilvania. Într-o scrisoare din 25 iulie, Simon Pécsi îi scrie comandantului secuilor Ioan Petki despre iminenta plecare a suitei maghiare, cerând să organizeze primirea în țară cu tot fastul și protocolul care se impune în asemenea situații: armata transilvană să vină în întâmpinarea „noului nostru principe” la granița țării, iar el, în calitate de comandant, după cantonarea oastei într-un loc sigur, să-și continue drumul preț de o zi pentru a se închina suveranului, pentru ca apoi să-l conducă pe rege în mijlocul trupelor. Să aibă grijă de vestimentația soldaților, să nu fie printre ei „urâți și zdrențăroși” etc. În încheiere Pécsi laudă personalitatea ieșită din comun al lui Bocskay: „Înălțimea Sa se comportă cu atâta prudență și băgare de seamă [față de turci și austrieci] încât nimeni nu o poate face mai înțelept și mai bine. Numai D-zeu știe de ce a ținut să ne dea un asemenea sfânt pentru vremurile noastre, căci altul asemenea n-om putea vedea”.

În aceeași zi de 25 iulie Bocskai lansează chemarea stărilor la Dietă, pe 10 august, iar pentru chestiunile legate de organizare îl desemnează pe Balassy Ferenc.

Totul decurge conform planului. Petki, la începutul lui august, îl primește călduros la hotarele țării, iar în 22 august alaiul princiar intră în Cluj, la orele 3 ale după amiezii, în uralele mulțimii și în prezența stărilor privilegiate. La Cluj au sosit de la Sibiu și comandanții militari imperiali Georg Hoffman și Carol Imhoff, primiți imediat de principe și care i-au încredințat, în mod oficial, conducerea Transilvaniei. Urma ca a doua zi să înceapă lucrările Dietei, și așa întârziate cu două săptămâni. Delegația sașilor și secuilor solicită ca lucrările să fie

strămutate la Mediaș. Principele acceptă și fixează noul termen de începere a congregației pe 28 august.

Popasul de câteva zile de la Cluj s-a petrecut în nota bunei dispoziții și a distrației. Bocskai găsește chiar timp pentru organizarea nunții rudei sale Susana Károlyi.

La Mediaș, principele ajunge în preziua datei fixate. Aici îl aștepta deja solul domnului Moldovei, Ieremia Movilă, cu o scrisoare de bun venit și urări de bine, dar și alte înscrisuri cu subiect politic pe care urmau să îl dezbată ulterior în cadrul Dietei.

Datorită problemelor organizatorice, lucrările consacrate alegerii oficiale a noului principe s-au deschis abia pe data de 14 septembrie. În prealabil, stările privilegiate ajunseseră la un consens privind persoana aleasă, astfel ca derularea ceremoniei să se desfășoare într-un tempo alert. Teatrul evenimentelor l-a constituit biserica evanghelică din Mediaș, și s-a caracterizat prin strălucire și lux. Principele a jurat să respecte constituția țării, drepturile și libertățile cetățenești și să țină cont de condițiile cerute de reprezentanții țării. La ceremonie a participat și begul Hussein, ca reprezentant al Porții, aducând cu el *ahd-nâme*-ul sultanului și simbolurile puterii: drapelul, sceptrul princiar și caftanul.

După solemnitate, noul ales a prezidat pentru prima dată lucrările Dietei, cu o agendă extrem de încărcată, derulată pe parcursul a trei zile. În finalul dezbaterii, Bocskai cere din partea celor prezenți să accepte, pe perioada absenței sale din țară, ca Transilvania să fie condusă în numele său de Sigismund Rákoczi. Numirea a fost aprobată de stări.

Pe 18 septembrie principele face pregătiri de plecare. Nu a mai apucat să-și vadă și capitala, Alba Iulia. Treburile țării îl chemau în altă direcție. În drumul spre Cluj, alături de el stătea armata și întreaga elită politică transilvană. Acum Ardealul avea un principe legal ales.

**ASCENSIUNEA POLITICĂ
A LUI ȘTEFAN BOCSKAI.
RELAȚII FAMILIALE ȘI INTRIGI POLITICE
ÎN TRANSILVANIA UNEI EPOCI DE CRIZĂ**

Familia Bocskai este o ramură desprinsă în secolul al XIV-lea din neamul Baksa – cunoscut istoriografiei românești datorită magistrului Gheorghe Baksa, învingător asupra voievodului oltean Litovoi în anul 1279¹. Împrejurările dramatice ale secolului al XVI-lea i-au făcut și pe cei din familia Bocskai să își caute rosturi în Transilvania și în Partium, singurele teritorii ale fostului regat medieval maghiar care nu fuseseră ocupate de otomani sau imperiali. Tatăl lui Ștefan, Gheorghe (György) Bocskai, avea deja, pe la 1560-1570, întinse stăpâniri în Bihor și în diferite regiuni ale Transilvaniei; o avere impresionantă, la a cărei rotunjire contribuise, în mod esențial, el însuși. Ștefan (István), născut la Cluj, la 1 ianuarie 1557, a fost al șaselea dintre cei opt copii cunoscuți ai lui Gheorghe Bocskai și Cristinei Sulyok. Dacă frații săi, neinteresați de viața politică, s-au menținut într-un relativ anonimat, cu totul altfel au stat lucrurile cu surorile sale. Avere și statutul aristocratic al familiei a făcut posibilă, în cazul lor, contractarea unor căsătorii de succes cu membri ai familiilor Bagdi, Haller, Horváth de Palocsa și Bánffy de Losonc. Cea mai importantă dintre acestea a fost însă cea a primei născute a familiei, Elisabeta, căsătorită cu Cristofor Báthory de Somlyó

---

¹ T. Sălăgean, *Expediția magistrului Georgius Baksa împotriva voievodului Litovoi*, în *Studii de istorie medievală și premodernă. Omagiu profesorului Nicolae Edroiu, membru corespondent al Academiei Române*, Cluj-Napoca, 2003, p. 373-394.

(Șimleu), fratele voievodului Ștefan Báthory. În 1576, în momentul obținerii de către Ștefan Báthory a coroanei poloneze, Cristofor a devenit voievod și locțiitor al acestuia în Transilvania. Importanța acestei căsătorii a devenit cu mult mai mare prin consecințele sale: dat fiind faptul că mariajul regal al lui Ștefan Báthory cu mai vârstnica regină Anna Jagiello nu a fost unul generator de urmași, fiul lui Cristofor Báthory și al Elisabetei Bocskai, Sigismund (născut la Oradea, în 1572) a fost destinat să devină conducătorul Transilvaniei.

În momentul instalării lui Sigismund în demnitatea voievodală (1581), la vârsta de doar nouă ani, Ștefan Bocskai, unchiul acestuia, pe atunci în vârstă de 24 de ani, a fost desemnat de principele Ștefan Báthory în calitatea de educator al său. Revenit de puțin timp în țară, Bocskai își desăvârșise el însuși educația la curțile din Viena și Praga. Legăturile sale de familie cu Bathoreștii au avut, fără îndoială, un rol important în influența pe care a dobândit-o asupra foarte tânărului principe, care nu a ținut seama de diferențele confesionale existente între ei. Mai important a fost însă faptul că Bocskai însuși și-a asumat cu convingere această misiune, continuată și după încetarea din viață a lui Ștefan Báthory. Este, în orice caz, foarte posibil ca Bocskai să fi avut un rol în a-i transmite lui Sigismund admirația față de Imperiu și dorința de a se asocia proiectelor antiotomane inițiate de acesta. Cei 11 ani petrecuți de Bocskai în preajma lui Sigismund, într-o perioadă decisivă pentru formarea acestuia, au reprezentat, cu siguranță, o etapă foarte importantă pentru ascensiunea sa politică din anii care au urmat. Numit cu insistență de către contemporani „unchiul” sau „ruda” principelui – în condițiile în care Sigismund avea, firește, un mare număr de alți unchi în rândurile nobilimii ardeleni – Bocskai a fost, probabil, el însuși acela care a știut să valorifice la maximum această relație de înrudire cu familia princiară, ale cărei remarcabile avantaje de

imagine l-au însoțit până în momentul cuceririi puterii: actul numirii sale ca principe al Transilvaniei de către sultanul Ahmed I (1603-1617), din vara anului 1604, făcea și el referire la legăturile sale de rudenie cu familia Báthory², sugerând compensarea pe această cale a absenței unui autentic drept succesoral.

În anul 1592 ascensiunea lui Bocskai, pe atunci în vârstă de 35 de ani, începe să prindă contururi ferme. Numirea sa în calitate de comandant al cetății Oradea – cea mai importantă dintre funcțiile militare permanente ale Transilvaniei – de către un Sigismund Báthory care tocmai își asumase prerogativele deplinei suveranități conținea indicii clare asupra marilor direcții politice ce se prefigurau. În 1593 se generaliza marele război al Ligii Sfinte, scena politică a principatului fiind divizată între susținătorii intrării Transilvaniei în lupta antiotomană și adversarii acestora, care considerau preferabilă menținerea legăturilor cu Poarta. Alături de Ștefan Josika, Gáspár Kornis, Ioan Géczy și alții, Ștefan Bocskai a fost unul dintre cei mai influenți și tenaci susținători ai intrării în război de partea puterilor coaliției creștine; asistăm, cu acest prilej, la reactivarea unei autentice partide pro-imperiale, dispărută de pe scena politica transilvăneană din 1575, de la înfrângerea lui Gáspár Békés de către Ștefan Báthory³. Bocskai este unul dintre personajele cheie ale acestor evoluții: prezența sa la Oradea asigură conexiunile politice și militare cu imperialii; legăturile sale politice, abilitățile diplomatice și capacitățile organizatorice sunt puse în slujba pregătirilor pentru război. Momentul de turnură, al mării confruntări politice

---

² C. Felezeu, *Statutul Principatului Transilvaniei în raporturile cu Poarta Otomană (1541-1688)*, Cluj-Napoca, 1996, p. 92.

³ C. Mureșanu, *Situația internațională a Țărilor Române în a doua jumătate a secolului al XVI-lea*, în *Răscoala secuilor din 1595-1596*, București, 1978, p. 21; C. Felezeu, *op. cit.*, p. 85-86.

interne, intervine în vara lui 1594, când lovitura de palat organizată de adversarii orientării pro-imperiale, patronați de Balthazar Báthory, îl obligă pe Sigismund să abdice și să se refugieze la Hust. Conjurația fusese însă organizată de oameni de curte; partida pro-imperială includea, în schimb, o redutabilă componentă militară. Astfel a fost posibil ca Bocskai, răspunzând apelului disperat al lui Sigismund, să intervină în forță și să salveze situația. Sub presiunea trupelor sale, sosite în grabă, și a unui Sigismund revenit în triumf, nobilii adunați la Cluj, în biserica Sf. Mihail, au decis intrarea Transilvaniei în războiul antiotoman. Răzbunarea lui Sigismund s-a abătut, în schimb, necruțătoare asupra adversarilor săi, într-unul dintre cele mai sângeroase masacre politice din întreaga istorie a Principatului. Care este responsabilitatea lui Bocskai în legătură cu această represiune? Trebuie să amintim aici că, ajuns principe cu cinci ani mai târziu, cardinalul Andrei Báthory îl va pune pe Bocskai în capul listei asasinilor fratelui său Balthazar, făcând presiuni asupra Dietei pentru a-i confisca proprietățile. Eliminarea brutală a oponentilor nu pare să fi fost străină modului de a gândi al lui Bocskai, cel puțin în această perioadă, fie și numai dacă privim lucrurile din perspectiva evenimentelor care se vor desfășura peste mai puțin de doi ani, în timpul „carnavalului însângerat”.

Dejucarea loviturii de stat din august 1594 îl transformă pe Bocskai într-unul dintre cei mai importanți oameni politici ai unei Transilvanii aflate în fața unor mari provocări; adevărat *factotum* în slujba principelui, cel mai apropiat colaborator politic al acestuia, el se afirmă într-o la fel de mare măsură în calitățile de om de stat, de comandant militar, de diplomat. Negocierea și semnarea, în calitate de împuternicit al principelui, a tratatului de alianță cu imperialii (ianuarie 1595) și contractarea căsătoriei lui Sigismund cu Maria Christierna de Habsburg trebuie numărate printre succesele sale. Bocskai

este, de altfel, acela care îndeplinește la Graz, în martie 1595, în calitate de procurator al principelui, ceremonia simbolică a logodnei cu Maria Christierna, în prezența arhiducelui Maximilian. El este, de asemenea, adevăratul comandant al oștirilor transilvănene în campania din Țara Românească, din toamna anului 1595, care a culminat cu marile victorii de la Târgoviște și Giurgiu⁴. Sigismund Báthory, în pofida glorificării sale de către diplomații și comentatorii epocii, este, din ce în ce mai evident, doar un personaj de fațadă, cu probleme de sănătate și cu slăbiciuni de caracter care încep să devină mereu mai evidente.

În timpul călătoriei lui Sigismund la Praga (ianuarie-martie 1596), Bocskai este guvernatorul Transilvaniei și principalul artizan al reprimării sângeroase a tulburărilor din secuime, cunoscută sub numele de „Carnavalul însângerat”⁵. Exemplu de acțiune represivă perfect coordonată, reușita acestei serii de operațiuni a asigurat consolidarea poziției lui Bocskai în rândurile nobilimii. De sprijinul acesteia Bocskai avea cu siguranță nevoie, în condițiile manifestării simptomelor crizei autorității princiare și a izbucnirii luptelor pentru putere. Într-adevăr, intrat acum sub influența iezuitului Carillo, Sigismund plecase la Praga nu doar pentru a fi decorat cu ordinul Lâna de Aur, ci și pentru a negocia renunțarea la drepturile sale suverane în favoarea arhiducelui Maximilian. Negocieri în care va fi implicat, ulterior, Bocskai însuși, în continuare indispensabil principelui datorită abilității și relațiilor sale.

---

⁴ Bocskai sosise în tabăra de la Sebeș cu un contingent militar valoros, alcătuit din 800 de lăncieri și 1.200 de arcebușieri din garnizoana militară a Oradiei. La sfârșitul campaniei, Sigismund Báthory a plecat în grabă spre Brașov; Bocskai a fost acela care a readus oștirea în Transilvania.

⁵ Demény L., *Răscoala secuilor din anii 1595-1596*, în *Răscoala secuilor din 1595-1596. Antecedente, desfășurări și urmări*, București, 1978, p. 188-195.

Pe măsura trecerii timpului, lipsa de decizie a lui Sigismund și influențele contradictorii cărora el le era supus au făcut ca lucrurile să devină mereu mai complicate. Stimulate, se pare, de intrigile polono-otomane, dar și imperiale, precum și de pendulările continue ale lui Sigismund, în rândurile nobilimii s-au afirmat diferite grupări politice, avându-i ca exponenți pe cancelarul Josika, pe Gáspár Kornis și, firește, pe Bocskai însuși, care se dovedea a fi, și cu această ocazie, unul dintre principalii jucători. În mediile unei curți princiare bântuite de spaime vrăjitoarești – așa cum va rămâne de-a lungul întregului secol al XVII-lea – rivalitățile politice sunt proiectate în planul supranaturalului: incapacitățile fizice ale lui Sigismund sunt puse pe seama unor *maleficia* săvârșite fie de o vrăjitoare aflată în serviciul lui Josika, fie de însăși mama lui Bocskai; acești doi competitori ar fi urmărit, potrivit acestei logici, să îl lase pe Sigismund fără urmaș pentru a dobândi tronul acestuia. Rivalitatea celor trei domină viața politică transilvăneană în anii 1596-1598, Bocskai părând a se afla într-un anume avantaj, datorită influenței sale asupra principelui și frecventelor călătorii la curtea imperială. După eșecul lui Josika în fața Timișoarei și înfrângerea imperialilor (sprijiniți de transilvăneni) în lupta de la Keresztes, Războiul cel Lung trenează, fiind din ce în ce mai mult punctat de intrigi obscure, tratative separate, tentative de răsturnare a alianțelor, de identificare a unor soluții politice. Pe măsura creșterii presiunii imperiale și apropierea iminentă a sosirii comisarilor imperiali, tensiunile interne din Transilvania ating un nou moment culminant: Josika, influențat de politica Poloniei, suspectat de tentative de atragere în aceeași direcție a lui Mihai Viteazul, devine principalul adversar intern al imperialilor. Bocskai, care se află mereu în miezul lucrurilor, este, dimpotrivă, cel mai important susținător al acestora. El are deja o reputație de om al soluțiilor de forță; o dovedise în 1594 și 1596, va mai avea ocazia să o

dovedească și pe viitor. El devine astfel, firește, mâna de fier care pune la cale înlăturarea lui Josika, marele său rival intern. Deznodământul conflictului are loc în aprilie 1598, în timpul Dietei de la Alba-Iulia, reunită pentru a confirma transferul puterii către Maria Christierna, secondată de comisarii imperiali: Bocskai procedează, în persoană, la arestarea lui Josika în plină adunare, rostește acuzațiile împotriva lui, îl pune în lanțuri și îl predă imperialilor, care îl vor întemnița la Satu Mare.

Cele câteva luni care au urmat au consemnat cea dintâi criză a raporturilor lui Bocskai cu Imperiul; o criză care ar părea inexplicabilă, privită prin prisma precedentelor existente. Cu toate că fusese principalul conducător intern al partidei pro-habsburgice, Bocskai trăiește dezamăgirea de a nu fi apreciat de administrația comisarilor imperiali pe măsura meritelor sale. Comanda Oradiei îi este retrasă, pentru a fi acordată lui Kornis, care devine astfel și comandantul armatei transilvănene. Ținut în permanență la Alba Iulia, Bocskai este, în mod evident, considerat de către comisari mult prea periculos pentru a putea fi lăsat nesupravegheat. Speranțele lui Bocskai se năruie în fața rigorilor politicii imperiale, mereu preocupate de a limita autoritatea celor prea puternici pentru a îi putea menține sub control.

Astfel, profitând de nemulțumirea generală a magnaților provinciei față de o administrație cu tendințe spoliatoare, Bocskai devine capul conjurației antiimperiale care are ca obiectiv readucerea lui Sigismund Báthory pe tronul princiar. În fapt, se poate spune că lovitura de stat din august 1598 este o realizare exclusivă a lui Bocskai, a cărui voință politică fermă a fost decisivă pentru antrenarea celorlalți participanți. El a fost acela care a păstrat legătura cu Sigismund, convingându-l să revină în țară; tot el a pregătit terenul pentru reîntoarcerea acestuia, pe care a știut să o țină secretă până în ultimul moment. El i-a obligat să intre în acțiune pe episcopul catolic

Naprágyi, și mai cu seamă pe Gáspár Kornis, de la care a preluat comanda armatei transilvănene; și-a asigurat sprijinul secuilor prin intermediul lui Moise Szekély; a organizat, se pare, întâlnirea lui Sigismund, la Cluj, cu Maria Christierna; i-a pus sub arest la domiciliu pe cei doi comisari imperiali, pe care i-a retrimis apoi în Imperiu; a organizat, în sfârșit, repunerea lui Sigismund în drepturile sale de către Dieta reunită la Sebeș. A fost o lovitură de stat a cărei organizare poate fi socotită ireproșabilă; a fost, de asemenea, o acțiune aproape nesângeroasă, așa cum fusese și înlăturarea lui Josika din aprilie. Pe măsura creșterii preciziei, rapidității și eficienței acțiunilor sale, Bocskai se simțea îndemnat să renunțe la vărsările de sânge ce caracterizaseră acțiunile sale mai timpurii.

După victoria asupra lui Satârgi Merhmed-pașa, care asediază Oradea în octombrie 1598, același Bocskai, însoțit de episcopul Naprágyi, îl va reprezenta pe Sigismund în negocierile de la Praga, menite să domolească furia imperialilor și să obțină reînnoirea Tratatului de alianță din 1594. Tratatul se prelungește, iar Bocskai nu ezită să ceară condiții mai favorabile în schimbul unei noi renunțări a lui Sigismund la tron. Solicită, aproape imperios, venirea personală a arhiducelui Maximilian în provincie, ca o garanție a stabilității interne a acesteia; încearcă să obțină condiții legate de respectarea privilegiilor magnaților, a sistemului politic și juridic intern; își negociază, de asemenea, propria sa poziție. În momentul în care, după câteva luni de negocieri încheiate pentru Sigismund cu rezultate excelente, Bocskai pornește către țară, în februarie 1599, este ajuns din urmă de călăreții trimiși de împărat, care îi comunică o veste de necrezut: Sigismund renunțase la tron, în Transilvania, dar nu în favoarea imperialilor, ci în a vărului său, cardinalul Andrei Báthory; nimeni altul decât fratele lui Balthazar, cel ucis în 1594. În loc de a redeveni o provincie imperială, Transilvania intră acum, ca urmare a jocurilor

politice ale cancelarului Zamoyski, sub influența Poloniei și, indirect, sub aceea a Porții Otomane. Bocskai însuși e suspectat de imperiali că ar fi fost asociat la acest complot. Este salvat de mărturia episcopului Naprágyi. Imperialii îi solicită jurământul de supunere, pe care Bocskai îl acordă fără ezitare: din acest moment, lungă etapă Sigismund din viața sa ia sfârșit, iar Imperiul rămâne, pentru el, singura opțiune.

În 1599, Bocskai încetează să mai fie omul lui Sigismund; îl dezavuează, îl reneagă. Afirmă public că, pentru Transilvania, el nu mai poate reprezenta nimic⁶. Andrei Báthory, dornic să răzbune moartea fratelui său Balthazar, îi solicită imperios să revină în Transilvania; la refuzul său, îi ia comanda cetăților Deva și Gurghiu. Oradea rămâne însă sub controlul lui Bocskai, care deschide porțile cetății în fața trupelor imperiale⁷. În această perioadă, Bocskai devine indispensabil imperialilor, pentru care reprezintă factorul decisiv în vederea recuperării Transilvaniei⁸. Și nu mai este vorba, de această dată, doar de un factor politic. Trupele orădene care continuă să-i fie credincioase, mai cu seamă haiducii, a căror emancipare este pregătită de măsurile locale luate încă din această perioadă, reprezintă deja o forță militară redutabilă. Campania împotriva lui Andrei Báthory nu mai este concepută de Curtea imperială ca o acțiune a generalului Basta, comandantul armatelor din Ungaria de Sus. Ea este pregătită ca o acțiune comună, a lui Basta și Bocskai, în sprijinul cărora sunt solicitate și forțele lui

---

⁶ Georgius Pray, *Historia regum Hungariae ab anno MDXXVII ad MDCCCLXXX*, Buda, 1801, p. 214.

⁷ Szamosközy István, *Erdély története 1598-1599, 1603*, Budapest, 1977, p. 197.

⁸ Relevantă în acest sens este scrisoarea adresată lui Bocskai de împăratul Rudolf al II-lea la 6 noiembrie 1599, v. *MVCE*, 5, p. 191-192.

Mihai Viteazul, voievodul Țării Românești⁹. Mihai este însă acela care reușește marea lovitură, profitând de lipsa de coordonare dintre imperiali și trupele lui Bocskai. În momentul în care cei doi aliați sunt, în sfârșit, gata de acțiune, voievodul român este deja stăpânul Transilvaniei. Lui Bocskai nu îi rămâne decât să își folosească influența politică în rândurile nobilimii transilvane pentru a provoca răsturnarea sa.

A fost o acțiune de durată, desfășurată în concurență cu acțiunile partidei favorabile lui Sigismund; în această perioadă, Mihai Viteazul nu este pentru Bocskai decât ceea ce el însuși este în ochii domnului român: un concurent, un competitor, un adversar. Mihai a fost conștient de existența acestor conjurații; nu a reușit însă să le dejoace. Influența lui Bocskai s-a dovedit, în orice caz, decisivă în momentul rebeliunii nobiliare împotriva lui Mihai Viteazul din septembrie 1600. Nu este întâmplător faptul că, în tratativele cu Basta care au precedat lupta de la Mirăslău, nobilii transilvăneni au fost reprezentați de nimeni altul decât Gabriel Haller, cumnatul lui Bocskai, viitorul guvernator al Transilvaniei din perioada campaniilor sale antiimperiale.

Guvernarea provinciei de către Basta în epoca post-Mirăslău nu poate reprezenta pentru Bocskai decât o nouă dezamăgire. Generalul încearcă să conducă provincia cu o mână de fier; instituie un regim abuziv și exploatator; evită să îi acorde principalului său aliat o poziție politică suficient de importantă și, în orice caz, nu se arată înclinat să țină seama de sfaturile sale. Astfel, singura speranță de a transforma provincia într-una care să poată fi păstrată de către imperiali este încă odată ratată. Bocskai își dăduse deja seama de acest lucru, în momentul în care avertizase că pentru păstrarea provinciei nu puteau exista decât două alternative: venirea în Transilvania a arhiducelui

---

⁹ Mathias Miles, *Siebenbürgischer Würg-Engel*, în *MVCE*, 2, p. 338.

Maximilian sau alegerea unui principe de către Dietă – Bocskai devenind, în această situație, unul dintre principalii candidați. Intransigența lui Basta a dat însă câștig de cauză partidei nobiliare susținute de Polonia, care, prin lovitura de forță organizată de Moise Székely și Gheorghe Raț, a izbutit să îl readucă pe Sigismund Báthory pe tronul Transilvaniei.

Evenimentele legate de revenirea lui Sigismund au avut repercusiuni directe asupra lui Bocskai. Bănuind de a fi susținut această conjurație, de a fi rămas în continuare un partizan al lui Sigismund¹⁰, i-a fost greu să îndepărteze suspiciunile, acuzațiile, neîncrederea. Pentru a dovedi nețemeinicia acestor acuzații, Bocskai a plecat din proprie inițiativă în Ungaria de Sus, apoi la Praga¹¹, punându-se la dispoziția autorităților imperiale. A început, în acest fel, una dintre cele mai dificile perioade ale vieții sale: mai întâi reținut de imperiali, ținut în captivitate timp de aproape doi ani; retras apoi pe domeniile sale, departe de o viață politică care îi oferise numeroase prilejuri de dezamăgire. Revenirea sa triumfală, care l-a ridicat până la tronul princiar, s-a datorat susținerii sale de către o altă generație, mai tânără, de reprezentanți ei elitei politice transilvănene, care a știut să descopere în Ștefan Bocskai conducătorul care îi lipsise până în acel moment.

---

¹⁰ V. în acest sens rapoartele lui David Ungnad (14 oct. 1600, *MVCE*, 5, p. 344-347) sau Francisc Jurcovich (3 febr. 1601, *MVCE*, 5, p. 412-415).

¹¹ Unde se afla deja la 26 februarie 1601, v. *MVCE*, 5, p. 421-422.

**BĂTĂLIA DE LA ÁLMOSD - DIOSIG (DIÓSZEG).
CEA MAI IMPORTANTĂ LUPTĂ ÎN MIȘCAREA
ANTI-HABSBURGICĂ CONDUSĂ
DE ȘTEFAN BOCSKAI**

Prima și poate cea mai importantă bătălie în rebeliunea anti-habsburgică condusă de Ștefan Bocskai a fost bine cunoscutul atac al haiducilor de la Álmosd - Diosig (Diószeg) care, în ciuda celor 400 de ani trecuți de atunci oferă încă surprize cercetătorilor.

Pentru a analiza desfășurarea acestei bătălii este necesar să ne întoarcem în timp până la asediul cetății Cherechiu (Kereki). Concini, vicecăpitanul de la Oradea, aflând despre conspirația lui Bocskai, a reușit să ocupe fără luptă cetatea Sâniob (Szentjób), prin trădarea lui Francisc Székely. După această victorie, Concini a crezut că poate să facă același lucru și în cazul cetății Cherechiu, cu un grup de aproximativ 600 de mercenari. Foarte probabil, el a considerat asediul acestei mici cetăți ca fiind o sarcină de rutină, nefiind pregătit pentru o acțiune mai amplă. Paul Örvéni a pregătit însă cu atenție apărarea cetății, angajând și un număr de 300 de haiduci liberi de la Coleșer (Kölesér) pentru consolidarea gărzii.

Lupta s-a terminat cu înfrângerea imperialilor, mulți dintre comandanții acestora pierind sau fiind răniți în confruntare. Lipsiți de tunuri de asediu, imperialii nu puteau produce pagube mari în zidurile cetății, iar superioritatea efectivelor acestora nu a fost suficientă pentru a le asigura succesul. Giovanni Giacomo Barbiano, conte de Belgiojoso, căpitan suprem al Ungariei Superioare, a primit vestea înfrângerii pe 4 octombrie.

Realizând că această misiune depășește puterea lui Concini, iar cetatea Cherechiu se putea transforma într-un simbol al rebeliunii, a hotărât să se ocupe el însuși de cucerirea ei. Dacă 600 de mercenari nu fuseseră suficienți, Belgiojoso a hotărât să vină cu 10.000 de oameni și cu tunuri de asediu. Se pregătea pentru un atac de mare amploare, demn de un comandant adevărat.

Potrivit planului elaborat de Belgiojoso, oastea trebuia să se adune în apropierea localității Cherechiu, și de aici să pornească la atacul cetății. Ca un prim pas, a adunat în jurul său un grup de 1500 de călăreți și a pornit spre Adrian (Adorján). Aici a stabilit întâlnirea cu oștile transilvănene și cu haiducii de sub comanda colonelului Dampierre. Până la 10 octombrie, pe malul râului Barcău se adunase deja o oaste de aproximativ 10.000 de oameni, lipsind doar locotenentul Petz cu oamenii săi, care era de așteptat să ajungă de la Rakamaz. Fără el, asediul nu putea însă începe, datorită faptului că Petz urma să aducă artileria necesară pentru asedierea cetății: șapte tunuri de câmp și două tunuri grele. Față de aceste forțe, Bocskai reușise să mobilizeze pentru apărarea cetăților Cherechiu și Solyomkő (Piatra Șoimului) doar aproximativ 800 de soldați. Turcii îi promisese ajutor, însă aceasta nu avea să vină în timp pentru acțiunile imediat următoare. Câțiva dintre oamenii lui Bocskai au recrutat voluntari din satele apropiate, care au acceptat cu entuziasm lupta împotriva habsburgilor. Aceștia nu reprezentau însă o forță militară semnificativă, putând asigura doar un avantaj cantitativ. Bocskai avea însă nevoie urgentă de un număr mare de soldați bine pregătiți. Soluția cea mai la îndemână era aceea de a-i convinge pe haiducii lui Dampierre să lupte alături de el. Aceștia, fiind în majoritate protestanți, aveau numeroase conflicte cu mercenarii habsburgi de religie catolică. Și Belgiojoso luase însă în considerare această posibilitate. Pentru a își asigura credința haiducilor, el le-a prezentat acestora documentul

care dovedea tratativele lui Bocskai cu turcii și le-a plătit și soldele pentru luna următoare. Un om al lui Bocskai umbla deja de câteva zile prin tabără, încercând să-i convingă pe căpitani haiducilor că locul lor este în oastea lui Bocskai, care lupta pentru apărarea protestantismului în Ungaria. În sfârșit, pe 14 octombrie, Lippai Balázs, Némethi Balázs, Dengeleghy Mihály, Ibrányi Ferenc și Szénássy Mátyás au semnat un jurământ de credință față de Bocskai, asigurându-l de sprijinul lor în luptă. Întrebarea era doar când și cum se va putea realiza întoarcerea armelor.

În dimineața zilei de 14 octombrie au ajuns la Álmosd trupele locotenentului Petz. Aflând această veste, Belgiojoso a hotărât să pornească spre Cherechiu, pentru a putea lichida rebeliunea înainte de intervenția turcilor. Ordinul dat inițial lui Petz fusese acela de a porni spre Adrian, dar părea mai logic ca acesta să se întoarcă de la Diosig spre drumul din valea Ér-ului, care, la Roșiori, se întâlnește cu drumul pe care trupele lui Belgiojoso veneau dinspre Adrian. Tocmai din această cauză, comandantul imperial i-a transmis această nouă opțiune. În după amiaza zilei de 14 octombrie, trupele imperiale se pregăteau pentru deplasarea care urma a fi efectuată în noaptea respectivă. Trupele lui Petz trebuiau să pornească de la Álmosd la miezul nopții. Aceste deplasări pe timpul nopții constituiau o acțiune riscantă și complicată, și depindeau în mare măsură de condițiile de lumină și vizibilitate. Pe 10 octombrie 1604, soarele a apus la orele 16.46, iar luna a răsărit la orele 20.59, astrul nocturn aflându-se cu două zile înainte de a intra în ultimul pătrar. Astfel, luna era vizibilă într-un procent de aproximativ 60%. Pe cer senin, aceasta dădea suficientă lumină pentru acțiunile pe timpul nopții, și conform evenimentelor petrecute putem presupune că, într-adevăr, cerul nu era înnorat.

Faptul că Belgiojoso era un comandant de oști experimentat reiese din buna organizare a deplasării

trupelor. Faptul că aceasta s-a desfășurat pe timp de noapte dovedește că el avea încredere în soldații și comandanții pe care îi avea în subordine. Pe de altă parte, noaptea îi îngreuna acțiunile de cercetare a lui Bocskai. Haiducii lui Dampierre și ostașii lui Petz au primit ordin să pornească la drum la miezul nopții. Însă, în vreme ce Petz avea de parcurs un drum de 4 ore și jumătate până la Diosig și apoi încă 2 ore până la Roșiori, Dampierre ajungea la destinație în numai 2 ore. După aceea urma oastea lui Belgiojoso, care trebuia să își păstreze pozițiile în spatele haiducilor, iar probabil după ei urmau să ajungă trupele lui Petz. La urmă se aflau ostașii lui Concini, care așteptau în valea râului Barcău, la 3 km de Adrian. Probabil ei închideau coloana.

Hotărârea lui Belgiojoso de a nu intra cu trupele lui Petz în tabăra de la Adrian se datora informațiilor sale despre soldații lui Bocskai, care stăteau ascunși în pădurile din împrejurimi. Din acest punct de vedere, riscul cel mai mare îl constituia drumul dintre localitățile Diosig și Adrian, care traversa, pe aproape întreg parcursul său, zone masiv împădurite.

La miezul nopții, Dampierre a ordonat pornirea trupelor la drum. Potrivit izvoarelor, haiducii s-au revoltat împotriva acestui ordin, au declarat că nu doresc să continue lupta de partea imperialilor și au părăsit tabăra. Nu este sigur că evenimentele s-au desfășurat astfel. Faptul că ei se aflau în avangardă le-a dat posibilitatea să se alăture neobservați lui Bocskai, fiindcă pe timpul nopții puteau aleage orice direcție doreau. Este posibil ca ordinul lui Dampierre să fi stârnit reacții vehemente, exprimate sub forma unor înjurături la adresa habsburgilor, însă aceasta era un fenomen obișnuit, așa că Dampierre nici nu bănuia că soldații săi s-au răsculat. Dacă ar fi observat acest lucru, probabil că lucrurile s-ar fi desfășurat altfel.

Se presupune că haiducii nu numai că au pornit spre Roșiori ci au și ajuns acolo, și abia apoi s-au întors la

Diosig, deoarece primele lor trupe au ajuns la podul de pe râul Er după colonelul Petz.

Respectând ordinele primite, Petz și-a început înaintarea la miezul nopții. El personal a înaintat în fruntea unui grup de călăreți silezieni, pentru a verifica dacă podul de la Diosig este suficient de rezistent pentru trecerea tunurilor. Restul coloanei, căruțele, tunurile și pedestrașii îl urmau într-o coloană de mai mulți kilometri. Celălalt grup de călăreți venea ori în urma coloanei, ori câteodată lângă ea. Datoria lor era să asigure trupele, însă cavalerii silezieni au socotit această sarcină ca fiind sub demnitatea lor.

Ajungând la pod, Petz a început verificarea stării acestuia. Între timp au ajuns acolo și primele trupe ale haiducilor lui Dampierre. Colonelul a început o discuție cu ei, chestionându-i în legătură cu prezența lor acolo. Răspunsul primit, potrivit căruia ei erau trimiși spre Debrecen, l-a liniștit pe Dampierre, pentru că era o misiune care se potrivea cu planul mișcării trupelor. Astfel, haiducii au traversat podul și și-au continuat drumul spre tabăra lui Bocskai. În scurt timp a apărut însă la pod un nou grup de haiduci, mai numeros decât primul. Intrând în discuție cu ei, Petz și-a dat seama că aceștia nu spuneau adevărul și a apelat la arme împotriva lor. Prima confruntare a avut loc așadar la pod, vehemența acesteia fiind dovedită de faptul că însuși colonelul Petz a fost rănit. Trupele de haiduci care soseau fără încetare, le-au asigurat acestora superioritatea numerică, astfel încât călăreții silezieni au decis să se retragă către propria pedestrimă. În momentul respectiv, însă, și aici începuseră deja luptele.

Bocskai avea, foarte probabil, cunoștințe exacte despre planurile de acțiune ale lui Belgiojoso. Fiind un bun strateg, el știa că dușmanul nu poate începe asediul fără tunuri. Cum tunurile se aflau în posesia trupelor lui

Petz, obiectivul cel mai important era reprezentat, firește, de distrugerea acestora. Trupele lui Bocskai se aflau în așteptare într-o pădure de lângă Diosig. Conform unei înțelegeri prealabile aici urma să li se alăture și haiducii lui Dampierre. Odată sosit primul grup de haiduci, întreaga tabără a lui Bocskai s-a pregătit de atac, știind că Petz se află deja la Diosig și, în consecință, sosirea coloanei era iminentă. Dar, în momentul în care fruntea coloanei și-a făcut apariția, majoritatea haiducilor lui Dampierre nu sosiser încă. Aproximativ la aceeași oră s-au făcut auzite primele împușcături din direcția podului, care semnalau confruntarea dintre călăreții lui Petz și haiduci. Nici o întârziere nu mai era posibilă. Cu strigăte de luptă, oștenii lui Bocskai s-au năpustit asupra căruțelor, în care, în afara bunurilor materiale, se aflau și soțiile și copiii mercenarilor. Pedestrașii imperiali s-au grăbit în ajutorul acestora din urmă; în curând, la rândul lor, călăreții silezieni s-au implicat și ei în luptă. Astfel, primul atac a fost respins, fără însă ca imperialii să îi poată urmări pe haiducii refugiați în pădure. Haiducii nu au dat nici un moment de răgaz coloanei imperiale, pe care au atacat-o de nu mai puțin de opt ori, profitând de orice moment de răgaz a imperialilor. Într-unul dintre aceste momente, ei au detașat tunurile de căruțe.

Supuși unor asemenea atacuri de uzură, călăreții silezieni și-au pierdut pofta de luptă și au părăsit locul confruntării. Tunurile de tabără au efectuat doar câteva trageri, înainte ca haiducii să reușească să le scoată din funcțiune. Pentru acest scop, ei astupau, în general, gaura de aprindere, dar această acțiune delicată era mai greu realizabilă pe timp de noapte. Haiducii au recurs astfel la o modalitate mai primitivă, dar nu mai puțin eficientă: au distrus, pur și simplu, cu topoarele roțile tunurilor. În scurt timp țevile de tun zăceau distruse în noroi.

Pedestrașii imperiali, rămași singuri, au continuat lupta cu vitejie, și ar fi rezistat probabil mai mult timp, dacă nu s-ar fi întâmplat un accident: cineva a scăpat jarul unui fitil aprins în praful de pușcă, care a explodat. Mulți au fost răniți și nu au mai putut continua lupta din cauza exploziei. Acest incident a grăbit victoria haiducilor.

Mai târziu și Belgiojoso a aflat despre atacul asupra coloanei lui Petz. Cu siguranță a încercat să facă tot posibilul pentru a-i ajuta. Avea, însă, puține posibilități, pentru că, pe de o parte, majoritatea celor 7.000 de oameni rămași erau în drum spre Cherechiu, pe de altă parte, odată cu defectiunea haiducilor, a trebuit să constate că unele dintre pozițiile sale rămăseseră descoperite. Trupele adunate în grabă, auzind zgomotul luptei și explozia de la podul râului Ér, au preferat să nu își asume riscuri inutile.

De-a lungul veacurilor înfățișarea meleagurilor pe care s-au desfășurat aceste evenimente a cunoscut o serie de schimbări. Pentru reconstruirea condițiilor de odinioară am folosit cea mai veche hartă pe care am avut-o la dispoziție: prima ridicare topografică militară din timpul lui Iosif al II-lea. Aceasta a fost făcută cu aproximativ 150 de ani după epoca lui Bocskai. La acea dată se vedeau încă ruinele cetății Adrian, unde își aveau tabăra oștile lui Belgiojoso, cetate care până în zilele noastre a dispărut în totalitate. Se poate urmări, de asemenea, și drumul cel mai scurt de la Álmosd la Diosig, care la marginea nordică a satului atinge valea Ér-ului. Această zonă este delimitată în partea vestică de valea Almașului, iar mai departe de pădurea Egyed. Denumirea de Egyed provine probabil de la mănăstirea medievală Sf. Egyed (Egidiu), din acest loc. Așa se explică de ce era trasat drumul în această direcție spre Álmosd. Între cele două sate, însă, la mijlocul secolului al XVIII-lea nu mai există nici o altă localitate, ci numai rețeaua de drumuri.

În cei 150 de ani care au trecut între luptă și datele hărții mai sus menționate, am putea presupune că teritoriul respectiv a trecut prin schimbări majore, dar primele mențiuni topografice militare, comparate cu următoarele, de peste aproape 100 de ani, arată că schimbările care se văd și în zilele noastre s-au desfășurat în prima jumătate a secolului al XIX-lea. S-a redus numărul drumurilor, însă cele rămase sunt drepte și mult mai late, și s-au desfășurat unele lucrări de construcții. Presupunem că prima statistică militară descrie situația din secolul al XVII-lea, deoarece marile schimbări s-au produs numai la începutul secolului al XIX-lea. Pe o porțiune mai înaltă, unde drumul de la Álmosd ajunge în apropierea localității Diosig, s-a construit cătunul Egyed. Pe pârâul din valea Almașului s-a construit un baraj, o moară și un han la marginea drumului. Spre vest se vede pădurea Egyed. Și pe primele ridicări topografice se vedea această pădure, pe același loc unde se află și în zilele noastre. Se poate presupune că și în timpul lui Bocskai situația era asemănătoare, și că aceeași pădure oferea refugiu haiducilor. După opinia noastră, evenimentele descrise mai sus s-au petrecut în jurul acestui loc, numit cătunul Egyed. Haiducii și-au ridicat tabăra în pădurea Egyed, iar valea Almașului oferea refugiu celor care se pregăteau de luptă, dar și celor care se întorceau de la atacurile nereușite. Această vale era și atunci, ca și în zilele noastre, înconjurată de păduri. Nu departe de acest cătun, spre nord, se află valea Nyúzó, unde s-a ridicat mai târziu un monument comemorativ.

În zilele noastre, granița dintre România și Ungaria se află între Álmosd și Diosig, dar ambele sate amintesc cu mândrie evenimentele petrecute aici în urmă cu 400 de ani. Lângă Álmosd, monumentul ridicat de Győrfi Lajos amintește de eveniment. La rândul lor, locuitorii din Diosig au ridicat, în valea Nyúzó, un monument în amintirea gloriei lui Bocskai.

**TESTAMENTUL POLITIC
AL LUI ȘTEFAN BOCSKAI**

Anul 2005 poate fi considerat pe bună dreptate „anul Bocskai”. Răscoala inițiată și condusă de marele domn al Bihorului, care a rămas în istorie sub numele de lupta de eliberare „Bocskai”, și-a putut sărbători anul trecut a 400-a aniversare. Din considerente similare, 2006 poate fi de asemenea văzut ca an aflat sub egida lui Bocskai. Au trecut patru secole de când, odată cu pacea de la Zsitvatorok, s-a pus capăt războiului de cincisprezece ani și tot atâtea veacuri s-au scurs de când cel care a jucat un rol atât de important în această acțiune, Ștefan Bocskai, principele Ungariei și al Transilvaniei, a trecut în veșnicie.

Împrejurările care au evoluat dintr-o luptă de autoapărare, devenind o mișcare de eliberare, și inițiatorul ei, Ștefan Bocskai, au fost comemorate de-a lungul anului trecut prin mai multe conferințe organizate atât în Ungaria, cât și în România, momentul aniversar din septembrie 2005, de la Cluj, fiind doar unul din nenumăratele manifestări științifice dedicate acestui eveniment. Comemorarea a fost un bun prilej pentru specialiștii acestui subiect de a prezenta personalitatea principelui Bocskai, care se (re)conturează în urma cercetărilor întreprinse în ceea ce privește aspirațiile și participanții la lupta anti-imperială, de cele mai multe ori ajungându-se la puncte de vedere comune, dar existând și opinii divergente. Considerațiile autorilor, formulate pe baza izvoarelor din epocă, au fost deja puse la dispoziția publicului larg interesat de aceste subiecte sub forma unor

volume care au îmbogățit materialul istoriografic referitor la Bocskai cu noi informații, fapte și conexiuni¹.

Numele și personalitatea lui Bocskai se leagă de mișcarea condusă de el, care mai târziu s-a înscris în istoria țării sub conceptul de lupta pentru eliberare ce-i poartă numele. Revolta armată a lui Bocskai a constituit debutul mișcărilor de eliberare ale Stărilor împotriva Habsburgilor din secolele XVII-XVIII. Lupta lui a avut rezultate, deoarece prin tratatul de la Viena, încheiat la 23 iunie 1606, s-a consfințit autonomia statală a Transilvaniei și libertatea confesiunilor protestante, documentul stând apoi la baza discursului politic din Ungaria pentru mai bine de jumătate de veac². Datorită acestui ultim aspect, elvețienii l-au găsit demn pe Bocskai – singurul din istoria Ungariei – de a fi immortalizat, ridicându-i o statuie ce-l înfățișează cu sabie, pe Monumentul Reformei din Geneva. Acest lucru este cu atât mai valoros pentru noi, cu cât monumentele istorice maghiare din afara granițelor Ungariei istorice s-au realizat aproape exclusiv ca inițiativă maghiară (eventual cea a emigrației maghiare). Statuia principelui Ștefan Bocskai în cadrul Monumentului

---

¹ Fără a avea pretenția unei enumerări exhaustive, vom menționa dintre volumele comemorative: „*Nincsen nekünk több hazánk ennél...*” *Tanulmányok a Bocskai-felkelés történetéhez* [Nu avem noi altă țară, decât aceasta... Studii privind istoria răscoalei lui Bocskai], ed. János Barta, Klára Papp. Budapest, Edit. Lucidus, 2004; *Bocskai és kora. Tanulmányok a Bocskai-szabadságharc 400. évfordulója alkalmából* [Bocskai și epoca sa. Studii la a 400-a aniversare a luptei lui Bocskai pentru independență], ed. István Czigány, Budapest, Ed. Martin Opitz, 2005.

² În istoriografia maghiară Pacea de la Viena multă vreme a fost comparată – nu fără temei – cu cea de la Augsburg din 1555. Mai recent, regretatul istoric István György Tóth propunea o cu totul altă comparație, demonstrând foarte plauzibil situațiile similare dintre Pacea de la Viena și Edictul de la Nantes. István György Tóth: „Bocskai István fejedelem és a katolikus egyház” [Principele Ștefan Bocskai și biserica catolică]. *Történelmi Szemle* 47 (2005).1-2: 1-14.

Reformei din Geneva este, aşadar, o excepţie rară. Oraşul care l-a găzduit pe Calvin şi în care acesta şi-a pus în valoare vocaţia de reformator a dorit astfel să marcheze personalitatea deosebită a fondatorului şi a conducătorilor spirituali ai noii confesiuni, dar şi a oamenilor politici care au susţinut această credinţă. În cadrul acestui grup statuar, alcătuit din zece personalităţi, pe lângă Calvin îşi mai găsesc locul şi alţi înnoitori ai credinţei ori susţinători ai ei, printre care şi Bocskai, singurul maghiar şi – am mai putea adăuga – unicul din regiunea central-europeană (celelalte nouă personalităţi ale grupului statuar sunt: francezii Calvin, Guillaume Farel, Theodore Béza, Gaspard Coligny, Guillaume le Taciturne, englezul Oliver Cromwell, scoţianul John Knox, germanul Friedrich Wilhelm, palatinul de Brandenburg, şi americanul Roger Williams). Respectul pentru aceştia are, nu doar la Geneva, o istorie îndelungată, deşi monumentul este de dată relativ recentă. Construcţia lui a fost începută acum aproape o sută de ani, în 1909, cu ocazia aniversării a patru secole de la naşterea lui Calvin, însă nu a fost terminat decât spre sfârşitul primului război mondial, în 1917.

Ştefan Bocskai şi-a câştigat recunoaşterea internaţională în primul rând datorită unui punct anume al tratatului de pace de la Viena, care prevedea libera practică a religiei pentru protestanţi. Însă numele lui a ajuns în cărţile europene de istorie nu doar pentru sprijinul acordat protestanţilor din ţara lui. Mişcarea contra Habsburgilor, iniţiată de el, se încadrează perfect în viaţa politică efervescentă de la începutul secolului al XVII-lea, iar pacea de la Zsitvatorok, care marchează încheierea războiului „cel lung” (de cincisprezece ani), este de asemenea un eveniment de anvergură internaţională. Activitatea sa vizează astfel, deopotrivă, cele două domenii de preocupări de prim rang de la cumpăna

veacurilor XVI-XVII: conflictele armate (războaie, războaie) și problema religiilor.

În a doua jumătate a secolului al XVI-lea nimic nu indica faptul că acel Ștefan Bocskai, care s-a născut într-o familie cu o îndelungată activitate politică pro-habsburgică, a fost educat la curte (Viena, Praga), și a jucat mai apoi un rol important, dar foarte controversat, pe paleta politică a Transilvaniei, va deveni un adversar redutabil al Imperiului Habsburgic. Pierderea autonomiei Ardealului, o serie de acțiuni care lezau interesele religiei protestante, intentarea unor acțiuni procesuale ce prevesteau pierderi de capete și bunuri, precum și ignorarea constituției (nobiliare) maghiare, au fost acele evenimente principale care l-au motivat pe Bocskai, formând din el astfel conducătorul unei lupte armate împotriva Habsburgilor³. Mai târziu va scrie astfel într-o epistolă de-a sa: „Domnia Sa cu tunurile și sabia Sa ascuțită’ l-au gonit pe el [pe Bocskai] din mijlocul oamenilor lui”. La propriu, lucrurile exact așa s-au întâmplat. Armele generalului Basta l-au obligat să aleagă exilul, apoi politica curții imperiale a început să-i amenințe

---

³ Este cunoscut faptul că la începutul secolului al XVII-lea a început o campanie împotriva protestanților. În pofida nemulțumirilor, împăratul Rudolf a consacrat, fără acordul Stărilor, o lege conform căreia în viitor Dieta nu va mai putea discuta chestiuni de natură religioasă, așadar protestanții persecutați nu mai puteau beneficia nici de protecția acesteia. Calvinistul Bocskai, profund credincios, a văzut în aceasta o lovitură sub centură. Nemulțumirea lui era sporită de faptul că nici măcar pe propria lui moșie nu se putea simți în siguranță, deoarece guvernarea imperială a încercat să acopere cheltuielile războiului prelungit tot mai des prin confiscarea domeniilor. Astfel, curtea imperială, prin procese de înaltă trădare inventate, și-a trecut în proprietate domenii importante. În felul acesta și-au pierdut proprietățile Ștefan Illésházy, în 1601, Valentin Homonnai Drugeth, în 1603-1604, unul dintre magnații Ungariei Superioare, care i-au intentat un proces lui Sigismund Rákóczi, succesorul lui Bocskai în scaunul princiar.

atât religia, cât și bunurile. Aceste nedreptăți au condus la apariția lui Bocskai pe scena politică, alegând de această dată contraatacul în locul autoapărării. Răscoala inițiată de el a fost susținută și de turci, însă principele nu a făcut compromisuri față de Poartă. În anul 1606, Bocskai a crezut de cuviință că e vremea să se încheie acordul de pace cu Viena. Imperiul Habsburgic și cel Otoman, ca urmare a slăbirii lor interne, în toamna anului 1606 s-au hotărât și ele pentru pace. La vărsarea Jitvei în Dunăre – prin mijlocirea lui Bocskai – a fost încheiat tratatul potrivit căruia turcii au renunțat la tributul plătit de Ungaria regală, iar ambele părți – acceptând principiul status-quo-ului – au renunțat la conflictele armate pentru următoarele două decenii. Bocskai a primit Ardealul și ținutul Partium, precum și comitatele Ugocsa, Bereg, Sătmar. În ceea ce privește religia, Pacea de la Viena le-a asigurat protestanților dreptul de a-și practica credința în mod liber. Principele însă, după îndelungate suferințe, exact după ce și-a îndeplinit în mare parte misiunea și la numai câteva zile după încheierea păcii, s-a stins din viață în decembrie 1606. Doar după moartea principelui s-a conștientizat de fapt pierderea suferită. Simon Péchy, într-o epistolă de-a sa, a surprins acest lucru, redând în câteva cuvinte „starea națiunii”: „După atât de mari pieiri, o singură speranță ne-a mai rămas pentru a ne menține. Însă Sfântul Dumnezeu l-a smuls și pe el dintre noi”⁴.

Cu toate acestea, numele principelui Bocskai nu este atât de faimos și de respectat în Ardeal ca, de exemplu, cel al lui Ioan sau Matia din familia Hunedoreștilor. În amintirea lui nu s-au ridicat statui, nici instituții ori străzi nu-i poartă numele, precum al eroului, biruitor de turci sau al regelui „cel drept”. Din păcate, nici la Cluj, orașul unde s-a născut, lucrurile nu stau altfel, în pofida faptului

---

⁴ Apud Kálmán Benda: *Bocskai István* [Ștefan Bocskai], Budapest, 1993², p.181.

că amintirea lui Bocskai ar fi trebuit să fie – evident – păstrată mai viu în această urbe, decât în conștiința națională stimulată de rolul său istoric. Pentru exactitate am putea adăuga: acest lucru nu a fost mereu așa. Clujul, la cumpăna veacurilor XIX-XX, apoi, după anii 1940, a avut o Piață Bocskai (azi Piața Avram Iancu), precum și o stradă ce-i purta numele (azi strada Sextil Pușcariu), și până astăzi există casa unde s-a născut Bocskai. Dintre aceste toponime, clujenii maghiari mai în vârstă își amintesc îndeosebi de Piața Bocskai. Dar faptul că această casă unde s-a născut Bocskai nu era (și am putea afirma că nici astăzi nu este) renumită, că nu a fost inclusă în categoria monumentelor orașului, poate fi pus pe seama mai multor circumstanțe. Casa în care s-a născut principele se învecinează cu cea în care a văzut lumina zilei regele Matia Corvinul. Bocskai, în timpul scurtei sale domnii, nu a reușit să indice altfel locul său de naștere decât printr-un blazon amplasat pe pereții clădirii. Regele Matia, însă, a acordat casei în care s-a născut privilegiul scutirii de impozit⁵. Amintirea acestui loc era atât de vie, încât cetățenii Clujului, chiar și după mai multe secole, au mărturisit despre înlesnirile legate de taxe. Posteritatea a așezat o placă comemorativă pe pereții edificiului, iar străzii din Cetatea Veche care duce la ea i s-a dat numele marelui rege⁶. Casa reconstruită, dar care și-a conservat

---

⁵ Gyöngy Kovács Kiss: Hagymány vagy történelmi tény? Mátyás király szülőháza és adómentességét biztosító kiváltságseleve [Tradiție sau fapt istoric? Casa natală a regelui Matia Corvinul și privilegiul scutirii de impozit] În: *Rendtartás és kultúra* [Reglementare și cultură], Marosvásárhely, 2001, Ed. Mentor, p. 7-12.

⁶ Placa comemorativă maghiară a fost realizată de György Zala, conform planurilor lui Lajos Pákei. Numele românesc al străzii – după cum este scris –, precum și a doua placă comemorativă bilingvă (română și engleză) așezată pe peretele casei în 1995, din păcate, au “comemorat” mai degrabă ignoranța, amintind de regele Matei și nu de Matia-Mathias.

caracterul medieval, este ilustrată în cărți poștale, iar străinul care vizitează Clujul vechi este condus și astăzi mai întâi aici. În acel loc însă, unde s-a născut Bocskai, se găsește astăzi o clădire cu etaj – reconstruită în secolul al XIX-lea –, care în exterior nu a păstrat nimic din patina vremii. Conform opiniei lui András Kiss, odată cu reconstrucția se pare că s-au unit două terenuri inițiale din Cetatea Veche, dintre care pe una se găsea Casa Eppel, cea în care s-a născut de fapt Bocskai⁷. La începutul veacului al XIX-lea, contele József Teleki, proprietarul de atunci, a reînnoit și a mutat în partea stângă a canaturii porții blazonul Bocskai, aplicat pe frontispiciu încă în secolul al XVII-lea, precum și cele trei plăci comemorative⁸. Deoarece pe pereții exteriori ai casei nu au mai fost așezate plăci comemorative, a dispărut și posibilitatea ca persoanele „neinițiate”, dar interesate, să fie atrase de clădire⁹.

Din toate acestea reiese clar că renumele lui Bocskai – nici la Cluj, nici în altă parte în Ardeal – nu putea concura cu cel al Hunedoreștilor, originari din aceeași regiune. Numele lui Bocskai poate fi asociat ca având același nivel de faimă doar cu cel al lui Gabriel Bethlen, ori – eventual – al celor doi Gheorghe Rákóczi.

---

⁷ András Kiss: Bocskai és a kolozsvári hóstátiak. Legenda vagy történelmi tény? [Bocskai și “hoștăzenii” clujeni. Legendă sau fapt istoric?] In: „*Nincsen nekünk több hazánk ennél...*”, op.cit., p. 47.

⁸ Autorul textelor de pe plăcile comemorative este János Bocatius, preotul principal din Košice, poet și scriitor umanist, poetul de curte al lui Bocskai. Prima placă comemorează robia de la Cluj a lui Gheorghe Bocskai și nașterea fiului său, Ștefan. Pe a doua placă, cea dublă, poate fi citită o laudă adusă zilei de vineri, iar pe a treia un elogiu în versuri adresat principelui Bocskai de trei zeițăți din mitologia greacă.

⁹ Blazonul unificat al lui Bocskai, care apare atât de des în literatura de specialitate, a fost mutat în mai multe rânduri, mai întâi în 1994, când a fost transferat de pe partea stângă pe cea dreaptă a canaturii porții, apoi în anul 1999, când a ajuns în locul în care se găsește și astăzi, în sala Óváry – sala de prelegeri a Universității Maghiare din Ardeal “Sapientia” – cu intrare pe sub poartă în dreapta.

Însă comemorarea lui are loc din mai multe motive. În pofida faptului că mișcarea inițiată de el este amintită mai degrabă ca un moment din seria luptelor de eliberare ale Stărilor din secolul al XVII-lea, merită totuși accentuat faptul că răscoala lui Bocskai a fost prima în cadrul luptelor de eliberare conduse împotriva Habsburgilor din secolul al XVII-lea. Nu este de neglijat nici faptul că aceasta a fost și „singura răscoală încununată de succes”. Totodată, această mișcare era prima inițiativă din Ungaria de după Mohács, care a încercat să înnoade legăturile cu Stările maghiare – dar nu ca reprezentante ale conducerii oficiale din Ardeal –, iar prin susținerea lor și ținând cont, pe de o parte, de soluționarea unor probleme vechi ale societății nobiliare, iar pe de alta de rezolvarea noilor conflicte – a încercat să ridice Principatul Transilvaniei la rangul de aliat egal și să regularizeze relațiile dintre cele două teritorii maghiare. Importanța răscoalei lui Bocskai poate fi redată cel mai bine, probabil, chiar prin puterea ei exemplară: curtea princiară de la Košice a atras atenția asupra rolului și lipsei timp de mai multe decenii a unei curți regale, iar colaborarea practică a Stărilor celor două țări – așa cum principele a formulat acest lucru la ultima dietă de la Košice, dar și în testamentul său politic, – a demonstrat șansa și posibilitatea unei acțiuni comune a celor două părți de țară, dovedind și puterea lor. În continuare voi prezenta observațiile mele asupra câtorva dintre prevederile ultimului testament al principelui Ștefan Bocskai.

Ceea ce în literatura istorică apare sub denumirea de „testament politic” este de fapt cel de-al doilea testament al lui Ștefan Bocskai. Principele a redactat, așadar, două testamente, ambele în limba maghiară. Primul a fost redactat în timpul campaniei din Țara Românească, în octombrie 1595, pe când Bocskai se găsea

acolo având funcția de căpitan de Oradea¹⁰. Atunci, în lupta victorioasă de la Giurgiu, armata ardeleană a fost condusă de el. Cel de-al doilea testament a fost elaborat în vremea când el era deja principe, în decembrie 1606, nu cu mult timp înainte de moarte. Cel de al doilea act de ultimă voință a principelui Bocskai constituie și prima formulare a misiunii politice a Transilvaniei. În paginile următoare voi prezenta câteva dispoziții din testamentul lui Ștefan Bocskai, cunoscut și sub numele de testament politic, fără a mă opri asupra enumerării bunurilor lăsate ca moștenire urmașilor săi¹¹.

Ștefan Bocskai, supranumit și „Moise al Maghiarilor”, urmând învățăturile calviniste, se considera

---

¹⁰ Textul primului testament al lui Bocskai, în care se vorbește mai mult despre chestiuni materiale, a fost publicat succesiv de Antal Doby: *Adalékok Zemplén-vármegye történetéhez* [Contribuții la istoria comitatului Zemplén], 1902, nr. 1 p. 23-25, nr. 2 p. 50-54, nr. 3 p. 83-86, nr. 4 p. 119-121, nr. 5 p. 147-149. Pentru publicarea acestor documente îi aduc mulțumiri arhivistei Annamária Jeney-Tóth. Din păcate, publicația menționată nu era de găsit în bibliotecile clujene.

¹¹ Sunt cunoscute mai multe ediții ale celui de-al doilea testament al principelui. Analiza mea se bazează pe textul publicat în *Magyar gondolkodók. 17. század* [Gânditori maghiari. Secolul al XVII-lea], ediție, culegere și note: Márton Tarnóc, Budapest, 1979, Szépirodalmi Könyvkiadó, p. 9-22. Prima ediție a testamentului politic al principelui: *Monumenta Hungarica. Az magyar emlékezetes írások* [Monumenta Hungarica. Scrieri maghiare memorabile], cules și editat de Károly György Romy, vol. II, Pest, 1816, p. 315-338. Conform mărturisirii autorului, sursa ediției este un codex din arhiva contelui Paul Ráday, din care publică fragmente și: *Erdély öröksége. Erdélyi emlékirók Erdélyről* [Moștenirea Ardealului. Memorialiști ardeleni despre Transilvania], editat de László Makkai în colaborare cu László Cs. Szabó, vol. III: *Tűzpróba* [Probă de foc], Budapest, 1993, Akadémiai Kiadó (ed. reprint), p. 114-120. Testamentul lui Bocskai a fost copiat deseori de-a lungul secolelor XVII-XVIII. Mai multe exemplare se găsesc în fondul de manuscrise al Bibliotecii Universitare „Lucian Blaga” din Cluj, cotele: Ms. 21, Ms. 49 și Ms. 2841, iar ciorna unuia dintre necroloage de limbă latină spuse la căpătâiul principelui sub cota Ms. 2885.

trimisul lui Dumnezeu, care se revoltă împotriva „tiranului ce desconsidera legile Domnului”. A murit la 29 decembrie 1606, la Košice, nu la multă vreme după încheierea capodoperei sale: tratatele de pace. Înainte însă, la 17 decembrie 1606, la Košice își formulează „dispozițiile testamentare” ca „principe al Ungariei și Transilvaniei și comite al secuilor”. Boala și scăderea puterilor l-au îndemnat la acest pas. Ca martori erau prezenți credincioșii săi slujitori: Petru Alvinczy, confidentul și preotul său de curte, Paul Örvédy, consilier, vistier și diacul Simion Péchy, secretarul său personal, credincios de ziua a șaptea.

Trebuie să subliniem că titlurile sale înșirate în testament nu corespund întrutotul cu realitatea. Pacea de la Viena a confirmat lui Bocskai doar titlurile de prinț al Imperiului german, principe al Transilvaniei și domn al Părților Ungariei, și cel de comite al secuilor. Dintre acestea, nou era doar titlul de prinț, care însă nu putea avea decât o semnificație simbolică. Curtea imperială evita să-i dea titlul de principe al Ungariei. În pofida acestui fapt, titulatura sa din testament reflectă starea pe care Bocskai și cei din jurul lui au considerat-o corespunzătoare faptelor și a stării reale, situație reflectată și prin blazonul unificat, format din stemele Ungariei, Ardealului și al familiei Bocskai (este vorba despre blazonul de pe basorelieful citat mai sus, care se află în casa Bocskai din Cluj)¹². Cetățeanul clujean Bálint Segesvári consideră de

---

¹² Dorința lui Bocskai, ca reprezentantul său la Viena să confecționeze trei inele care simbolizau rangul și puterea sa – primul încrustat cu blazonul Bocskai, al doilea cu stema Ardealului, iar al treilea cu cea a Ungariei – poate fi corelată cu acceptarea titulaturii testamentare de către curtea din Viena. Fără doar și poate, această dorință se leagă de faptul că atât principele, cât și anturajul său vroiau ca Illésházy, omul de încredere al domnitorului, să obțină la curte dreptul de folosință al blazonului-Bocskai unificat, folosit și până atunci. *Történelmi Tár*, 1878, p. 318, 323.

asemenea de cuviință să consemneze că la 25 octombrie 1606 „pus-au sus blazonul domnului nostru Bocskai pe pereții casei lui János Eppel”¹³.

Testamentul politic. Testamentul politic al principelui Bocskai, o capodoperă a literaturii politice maghiare din epocă, consemnează o cotitură decisivă, cu efecte considerabile în timp în ceea ce privește istoria gândirii și a practicii politice maghiare. În contradicție cu aspirațiile de unificare statală ale lui György Fráter (Martinuzzi) și ale adepților săi – practic toată societatea maghiară din secolul al XVI-lea –, Bocskai considera că unirea Ardealului și Ungariei este de dorit doar în cazul în care „coroana maghiară ar ajunge în Ungaria [în Ungaria regală] pe mâinile ungurilor”¹⁴. „Însă până când coroana este acolo sus, la germani, la o nație mai puternică decât noi, iar regatul maghiar este și el condus de mâna lor, va fi întotdeauna prielnic și de dorit menținerea unui principe în Ardeal, deoarece va fi și spre ocrotirea și folosul lor [celor din Ungaria regală]. Dacă însă Domnul ar da ca în Ungaria coroana maghiară să ajungă pe mâini maghiare, sub un rege încoronat, atunci îi îndemnăm și pe ardeleni ca nu cumva să se rupă de el, sau să îi fie vrăjmași, ci dimpotrivă să-l ajute după puterea lor, în mod egal, și să se supună acelei coroane după datină”¹⁵. Până atunci, trebuie să se îngrijească doar ca „niciodată republicile maghiare să nu se întoarcă unele împotriva celorlalte din cauza instigării și agitării cuiva”¹⁶. Ștefan Bocskai a

---

¹³ Segesvári Bálint történeti feljegyzései (1606-1654) [Însemnările istorice ale lui Bálint Segesvári (1606-1654)]. In: *Kolozsvári emlékirók, 1603-1720* [Memorialiști clujeni, 1603-1720], Studiul introductiv și tabel cronologic de József Bálint, Ediție și note József Pataki, București, 1990, Kriterion Könyvkiadó, p. 136.

¹⁴ *Magyar gondolkodók*, op. cit., p. 14.

¹⁵ *Magyar gondolkodók*, op. cit., p. 14.

¹⁶ *Magyar gondolkodók*, op. cit., p. 14.

formulat așadar foarte clar criteriile de bază ale existenței statale ale Transilvaniei. Dacă reflectăm însă mai atent la această problemă, vom descoperi că temeiul acestor considerații a fost formulat încă de pe timpul celor din dinastia Szapolyai. După părerea principelui, confederația (alianța) între Ardeal și Ungaria era de o mare importanță, și de aceea îi și sfătuia în acest sens pe cei credincioși lui, deoarece „este un lucru de știut că prin ruptură chiar și imperiile mari se strică, în schimb prin înțelegeri chiar și cele mici cresc mari”¹⁷.

Pe de altă parte, în testamentul său a formulat învățătura luptei sale, valabilă pentru întregul veac. Chiar și din enunțul ceva mai îndepărtat în timp și cu iz arhaic reiese o perfectă definiție dată de principele-gânditor care intuia perfect legile vremii, în ceea ce privește rolul politic al Ardealului. Atâta timp cât nu există un rege maghiar ales dintre maghiari, Principatul Transilvaniei – suveran și tributar turcilor – este cel care constituie garanția instituțiilor statale ale maghiarilor din vest și totodată garanția existenței naționale, stând mereu în calea aspirațiilor opresoare ale oricărui domnitor străin. Această scindare a maghiarimii între cele două puteri vrăjmașe constituie în același timp garanția supraviețuirii ei. Bocskai, sub semnul acestei revelații, a re-creat – de această dată cu asigurări serioase – tot ceea ce, tânăr fiind și crezând în slăbiciunile turcilor, a nimicit ori a contribuit la distrugerea lor ca adept al Habsburgilor. A reînființat – mărinind și din punct de vedere teritorial – Principatul Transilvaniei, destul de puternic pentru a-și îndeplini rolul politic. Doar că s-a stins din viață în decembrie 1606, iar roadele intuiției sale politice și ale luptei pline de succes vor fi fructificate în folosul comunității – după mai multe avataruri – de către Gabriel Bethlen. După cum s-a

---

¹⁷ *Magyar gondolkodók*, op. cit., p. 13.

dovedit, punctul de plecare al noii concepții – răspândite larg în secolul al XVII-lea – era că scindarea poate aduce și avantaje, dacă părțile de țară își joacă bine rolurile istorice care le-au fost destinate. Ungaria regală – cu ajutorul Habsburgilor – asigură pentru întreg teritoriul maghiar sprijinul extern extrem de necesar pentru stăvilirea turcilor. Iar Ardealul, aflat sub conducere maghiară, poate – la nevoie chiar cu ajutor turcesc – să tempereze excesele Habsburgilor de pe teritoriul Ungariei regale privind înlăturarea nobilimii maghiare de la putere.

Politicii maghiare i s-a deschis o extrem de îngustă cărare între cele două mari puteri ale vremii, iar abaterea de pe această cale, în oricare dintre direcții, ascundea serioase pericole. Este meritul conducătorilor Ardealului și Ungariei regale din veacul al XVII-lea pentru faptul că în majoritatea cazurilor au reușit să mențină direcția care, până la urmă, le-a fost trasată de Bocskai.

Sucesiunea. În pofida faptului că Bocskai era la curent cu dreptul de liberă alegere a principelui în Ardeal, el desemnează totuși pe patul de moarte pe succesorul său, în persoana lui Valentin Homonnai Drugeth: „Deoarece starea Ardealului stă sub dispoziția noastră liberă, cu toate că știm că aceea țară nobilă de la începuturi avea dreptul liber de a alege, acum vom orândui, pentru binele domniilor voastre, un succesor [moștenitor, urmaș], care, după cunoștințele noastre, va servi cumsecade și spre menținerea domniilor voastre”¹⁸. Insistă de mai multe ori asupra dorinței sale: „Vă îndemnăm cu dragoste, nu îngreunați [situația], socotiți-o dorința noastră”, „căutând întotdeauna ca nobila țară [Principatul Ardealului] să-l

---

¹⁸ *Magyar gondolkodók*, op. cit., p. 14. Valentin Homonnai Drugeth (1557-1609), aristocrat din Ungaria Superioară, comite de Zemplén, din 1608 jude al curții regale. I s-a alăturat printre primii lui Bocskai, care l-a investit cu titlul de comandant suprem, apoi l-a desemnat succesor al său, dar Stările nu l-au ales.

aleagă și să-l recunoască după noi ca principe, nu pe altul, ci pe domnia sa onorabilul Valentin Homonnai”¹⁹. Și cu toate că știa bine că această funcție și misiune era îndeplinită de obicei de persoane mature și cu experiență, dar mai ales cu origini ardelene, acum totuși vede continuatorul politicii sale de succes într-o altă persoană. Chiar își motivează alegerea: „datorită firii sale mature față de vârsta sa tânără, datorită caracterului său cu moravuri bune și fiind temător de Dumnezeu, deoarece duce o viață chibzuită, și datorită neamului său vechi, respectat, onorabil și nobil din Ungaria”²⁰. Așa, însă, că prin această alegere Transilvania își va găsi în Ungaria și un aliat fidel. Nu este fără interes nici faptul că prin așezarea lui Homonnai Drugeth pe scaunul princiar al Transilvaniei și alți potențiali adversari puteau fi opriți de la eventuale acțiuni necugetate: „Dacă se vor învoi pentru sfatul nostru, se vor bucura [cei din Transilvania] de multe lucruri bune, dar binele cel mai mare va fi că, legând astfel de sine [de Transilvania] toată Ungaria, nimic nu va mai stingheri veșnica lor dăinuire, precum s-a întâmplat până acum, când ori din partea Ungariei sau așa cum era de obicei din partea celor două țări valahe [au fost asemenea încercări]”²¹.

Cu toate acestea, Stările din Ardeal nu l-au ales ca principe pe succesorul numit de Bocskai. Pe drept se pune întrebarea: de ce? Perioada de după moartea lui Bocskai nu era favorabilă în Ardeal punerii în aplicare a testamentului său politic. Nici curtea imperială nu a ținut seama întru totul de condițiile păcii de la Viena, iar Stările din Ardeal au dorit și ele mai degrabă practicarea dreptului de liberă alegere – *libera electio* –, optând pentru alegerea bătrânului Sigismund Rákóczi ca principe, o

---

¹⁹ *Magyar gondolkodók*, op. cit., p. 14, 15.

²⁰ *Magyar gondolkodók*, op. cit., p. 15.

²¹ *Magyar gondolkodók*, op. cit., p. 15.

alegere care promitea mai puține conflicte decât cea a succesorului desemnat, Valentin Homonnai Drugeth. În avantajul lui Sigismund Rákóczi venea și faptul că, pentru perioadele cât principele lipsea din Transilvania, a fost numit de către Bocskai și cu acordul Stărilor, cu ocazia dietei de la Mediaș, guvernator încă din septembrie 1605²² (Bocskai a fost atunci pentru ultima oară în Ardeal). Nu peste mult timp însă, Rákóczi, bătrân și bolnav, ajuns pe scaunul princiar în 1607 fără acordul sultanului, este constrâns să abdice în favoarea lui Gabriel Báthori. Alegerea ca principe al lui Gabriel Báthori, care înainte fusese aprod princiar la curtea de la Košice a lui Bocskai, s-a înfăptuit doar sub presiunea haiducilor răsculați. Gabriel Báthori – prin acordul încheiat cu căpeteniile haiducilor și prin anexarea la Principatul Transilvaniei a așa-numitelor mici orașe de haiduci cu obligații militare înființate în comitatul Bihor – a urmat de fapt nemijlocit calea aleasă de principele Bocskai. Cu toate că tânărul principe ales n-a reușit să dobândească prestigiul modelului său, totuși în blazonul său unifica – la fel ca și Bocskai – stemele principatului Transilvaniei, a Ungariei regale și pe cea a propriei sale familii.

Pe de altă parte, nici pentru prima, și nici pentru ultima oară în istoria Principatului Transilvaniei, odată cu stingerea din viață a principelui, problema succesiunii s-a complicat din nou. Succesorul numit în testament, Valentin Homonnai Drugeth, era susținut chiar și de Poartă, deoarece păstrându-și domeniile din Ungaria, acesta ar fi deschis o cale de mijlocire pentru politica

---

²² Sigismund Rákóczi s-a sfătuit doar în cele mai importante chestiuni – problema secuilor, cele militare și cele legate de posesiuni, ocuparea unor funcții, administrarea vistieriei, convocarea Dietei –, dar în probleme judecătorești, de exemplu, avea mână liberă. Péter Szabó: *Az erdélyi fejedelemség* [Principatul Transilvaniei], Budapest, 2000, Vince Kiadó, p. 69.

otomană în Ungaria regală. Dar s-a prezentat ca un posibil urmaș, pe lângă Homonnai Drugeth, și tânărul de 18 ani Gabriel Báthori de Șimleu, care – după luptele sale duse împotriva Habsburgilor – s-a bucurat de o mare popularitate. Mai mult decât atât, tradiția dinastiei și domeniile lui uriașe îi acordau alte șanse în plus. Alături de aceștia, la curtea Habsburgilor de la Viena și Praga se mai vehicula ca posibil principe și numele lui Sigismund Báthori. Pretendenții la tron au comis însă o greșeală tactică: au atribuit cortegiului funerar al lui Bocskai, care înainta de la Košice spre Alba Iulia, funcția de consfințire a succesiunii – binecunoscută dealtminteri în istoria precedentă a Regatului Maghiar –, lăsând astfel timp lui Sigismund Rákóczi, aflat în Ardeal, să lupte pentru scaunul princiar²³. Astfel, la 9 februarie 1607, dieta transilvană l-a ales – prin *libera electio* – pe Sigismund Rákóczi ca principe.

Un alt motiv pentru care Homonnai Drugeth și ceilalți pretendenți la tron au fost marginalizați în cursa pentru alegerea principelui poate fi găsit în rolul jucat mai devreme de Bocskai pe scena politică din Transilvania. În mai multe scrieri din epocă este semnalat faptul că opinia publică de acolo nu l-a iertat pe Bocskai nici chiar în urma victoriilor militare obținute. „Iertarea” viza rolul, presupus sau real, jucat de Bocskai în executarea conducătorilor partidei pro-otomane din 1594. Iar secuii nu reușeau să uite răscoala reprimată de Bocskai la sfârșitul lunii februarie 1596. Cu toate că, cedând armatei numeric superioare, l-au ales pe Bocskai principe, Stările din Ardeal erau îngrijorate și ele că, odată cu încheierea păcii, acesta își va muta reședința de la Košice la Alba Iulia și va conduce autoritar, cu o putere nelimitată, principatul extins teritorial, conform păcii de la Viena. Astfel, Stările,

---

²³ Szabó: *Az erdélyi fejedelemség*, op. cit., p. 73.

demonstrându-și clar sentimentele potrivnice lui Bocskai, nu l-au ales pe succesorul desemnat în testamentul politic al principelui. Pe de altă parte, poate pentru prima oară în istoria Ardealului, Stările au ales un principe fără constrângere: la adunarea generală din Cluj, „printr-un singur sufragiu [alegere] l-au ales ca principe pe guvernatorul Sigismund Rákóczi (...), după care, cu solemnitate, l-au adus de la locuința sa în biserica mare și i-au jurat credință ca principe”.

Coroana. Principele amintește în testamentul său și de coroana, ce poartă numele de „Coroana lui Bocskai”, păstrată astăzi la Viena²⁴. El dispune ca aceasta să ajungă în visteria domnească împreună cu sabia ornată cu pietre prețioase, darul sultanului otoman. Stabilește ca principele dintotdeauna ales al Transilvaniei să aibă dreptul de a purta coroana. Aceasta, considerată de către Bocskai simbolul puterii dobândite de la turci și încredințată ca moștenire principilor, a fost depusă în vistieria țării²⁵. Mai apoi, ea apare și în cortegiul funerar de la Košice al principelui. Purtarea „Coroanei Bocskai” demonstrează recunoașterea de către contemporani a eforturilor depuse de el și a recunoașterii mișcării inițiate de marele domn al Bihorului.

Bocskai, cu mult înaintea adunării Stărilor de la Szerencs din Ungaria Superioară, care l-a recunoscut de asemenea ca principe, s-a adresat Porții în această calitate pentru a fi recunoscut și – într-un mod cu totul neobișnuit – pentru a primi coroană (principele Transilvaniei avea dreptul doar la steag și sceptru). Solicitarea coroanei era înfăptuirea ideii conform căreia Bocskai, în acel moment, credea posibilă unificarea Ardealului și a Ungariei regale cu

---

²⁴ *Magyar gondolkodók*, op. cit., p. 15.

²⁵ Coroana a fost păstrată după moartea lui Bocskai de către Valentin Homonnai Drugeth. În 1608, acesta a predat-o curții de la Viena.

ajutorul turcilor, prin excluderea Habsburgilor. Astfel, el a cerut Porții confirmarea, întărirea printr-o coroană a statutului său regal, generând o stare de mare confuzie de drept public, deoarece în felul acesta părțile Ungariei erau împărțite sub conducerea a doi regi. Pe de altă parte, Poarta, cu mult înaintea vestitei întâlniri, în scrisorile trimise lui Bocskai îl numea „regele Ungariei”, exprimând astfel intențiile sale în ceea ce privește Ungaria și stârnind în egală măsură orgoliul lui Bocskai. Principele, la 18 octombrie 1605, a primit firmanul de numire (adhname) redactat de către sultan în iulie, prin care lui și urmașilor săi li s-a promis în mod exclusiv Principatul Transilvaniei și Regatul Maghiar, dar care, în mod surprinzător și deloc plăcut, condiționa strict și categoric restituirea din propria lui voință a tuturor fortificațiilor ocupate de la Habsburgi, care s-au aflat cândva în posesia turcilor, și se opunea cu fermitate tratatelor purtate cu partea imperială²⁶. Bocskai, după ce a analizat posibilele consecințe, s-a întâlnit pe 11-12 noiembrie 1605 cu vizirul Lalla Mehmed la Rákosmező, acesta din urmă, conform voinței sultanului, dorind să-l încoroneze ca rege al Ungariei²⁷. Cu toate că vizirul și pașa

---

²⁶ Bocskai török adhaméja [„Adhname”-ul otoman al lui Bocskai]. In Imre Mikó: *Erdélyi történelmi adatok* [Date istorice privind Ardealul], vol. II, Kolozsvár, 1862, p. 321-327.

²⁷ Ferenc Szakály presupune că respingerea încoronării ar fi fost influențată de Illésházy. Bocskai, mai demult, în februarie 1605, încă dinaintea revenirii lui Illésházy din Polonia, a cerut sultanului coroana. Ferenc Szakály: Amikor a bárány a farkassal társalgott (Bocskai István és Lalla Mehmed nagyvezír rákosmezei találkozójának hátteréről) [Când mielul a stat de vorbă cu lupul (Despre culisele întâlnirii lui Ștefan Bocskai cu vizirul Lalla Mehmed la Rákosmező)]. In: *Bocskai kíséretében a Rákosmezőn. Emlékiratok és iratok Bocskai István fejedelemeinek és Lalla Mehmed nagyvezír találkozójáról, 1605. november 11* [În suita lui Bocskai la Rákosmező. Memorii și documente despre întâlnirea principelui Ștefan Bocskai cu vizirul Lalla Mehmed la 11 noiembrie 1605], editori Ferenc Csonka și Ferenc Szakály, Budapest, 1988, p. 29-31.

de la Buda l-au încins cu o sabie în teacă de aur, l-au îmbrăcat cu „mantie purpurie, cu blană de samur și țesută în fire de aur și argint” și i-au pus pe cap chiar și coroana, a răspuns prin refuz, deoarece – după cum opinează Bocatius – „nu intenționează să facă nimic, păstrându-și conștiința nepătată, împotriva privilegiilor legale din țară”²⁸. Așadar, Bocskai a acceptat coroana de la vizir doar ca un dar și nu ca însemn al suveranității, în schimb a refuzat titlul de rege. Acceptarea și folosirea coroanei ca însemn al puterii ar fi transformat teritoriile ocupate de armata sa într-un „regat vasal”, zădărniciind tratativele de pace cu Habsburgii, cât și rolul pe care și le-ar fi putut asuma Stările maghiare în realizarea păcii dintre „cei doi împărați”, adică dintre curtea imperială și cea otomană. La vremea aceea, principele nici nu se mai gândea la unificarea țării, ci doar la păstrarea Ardealului – ultimul bastion al Ungariei – și la menținerea suveranității sale.

Szamosközy. Încă înainte de a se decide soarta luptei de eliberare, István Szamosközy s-a aflat de partea răscolei lui Bocskai. Există surse care atestă că remarcabilul umanist a fost la Košice, în curtea princiară de mai târziu, probabil și la Buda, apoi a luat parte la operațiunile militare din Ardeal. Acesta a cules un material bogat în ceea ce privește istoria luptei pentru eliberare. Se pare că Bocskai i-a și trasat sarcina de a immortaliza luptele. Szamosközy a și lucrat, dar situația lui materială nu s-a îmbunătățit câtuși de puțin, ceea ce a fost

---

²⁸ János Bocatius: *Relatio vel epistolica commemoratio conventus inter serenissimum Hungariae Transylvaniaeque Principem Bocskaii et inter Machumetum Vezerium habiti in campo Rakos ex adverso ripae Danubii et Budensis civitatis die Novembris in festo nimirum divi Martini anno 1605*. Tradus de Ferenc Csonka, In: *Bocskai kíséretében a Rákosmezőn*, op. cit., p. 82-83. Coroana a fost predată de Bocskai – ca de la domnitor la custodele coroanei – lui Gheorghe Szécsy.

evidențiat și în epigramele sale pline de sarcasm și în care își deschidea sincer sufletul. Bocskai promite multe, dar toate rămân doar promisiuni, împlinirea lor întârziind mereu. Principele, care nu-și putea plăti armata, în testamentul său încerca să-și rezolve îndatoririle sale față de Szamosközy. A lăsat sub titlul de obligații, pentru domnii testamentari, ca lui István Szamosközy, „pentru istoriile pe care le-a scris atât sub domnia și despre lucrurile noastre, cât și în timpul principilor dinaintea noastră”, să i se predea 7000 de florini, din banii pe care „i-am câpătat de la Conventul de la Cluj[- Mănăstur]”²⁹. Din acești bani a vrut principele ca să se tipărească scrierile lui Szamosközy. După cum reiese și din cele descrise mai sus, Bocskai aprecia – și prin testament – munca ilustrului umanist. Astfel, îi obligă pe executorii testamentari să se îngrijească de tipărire. „Vor fi citați în fața scaunului lui Dumnezeu, dacă nu vor împlini aceasta cu sârg și cinste”³⁰. Cei 7000 de florini constituiau o sumă uriașă de bani. Pentru comparație, diacului János, care lucra probabil în arhivele capitlului din Oradea – locul de adevăritare având ca resort Partium-ul –, pentru tipărirea lucrării sale, *Istoria Maghiară*, i-au fost alocați 200 de florini în testamentul lui Bocskai³¹.

Funeraliile. Ștefan Bocskai și-a ales locul de veci la Alba Iulia, deoarece „principii de prin părțile locului acolo erau înmormântați de la început”³². Este la curent cu situația materială grea din țară, de aceea nu dorește altceva decât „să fim înmormântați cinstiți, fără pompă și

---

²⁹ *Magyar gondolkodók*, op. cit., p. 17.

³⁰ *Magyar gondolkodók*, op. cit., p. 18.

³¹ *Magyar gondolkodók*, op. cit., p. 18. Faptul că în pofida donației substanțiale și a dispoziției stricte a lui Bocskai în ceea ce privește tipărirea istoriei lui Szamosközy aceasta nu a cunoscut lumina tiparului este o altă problemă.

³² *Magyar gondolkodók*, op. cit., p. 21.

mari cheltuieli, ci doar cum ne permite starea noastră și lipsurile vremurilor de acum”³³. I-au îndeplinit această dorință. Cortegiul funerar, după o ceremonie fastuoasă, a pornit de la Košice, iar de la Guruslău a fost condus de o oaste ardeleană până la Cluj. Funcția de legitimare a succesiunii pe care și-a asimilat-o cortegiul lui Bocskai (3-19 februarie 1607), îndreptat de la Košice spre Transilvania, a fost recunoscută încă de istoricul Zsolt Trócsányi³⁴. Pe lângă Valentin Homonnai Drugeth, prezent în cortegiul funerar, fiind și succesorul desemnat în testamentul lui Ștefan Bocskai, Gabriel Báthori li s-a alăturat și el în speranța că va ajunge principe. Astfel, au împlinit uzanța aceluia obicei din evul mediu târziu, conform căruia persoana care se ocupă de înmormântarea domnitorului stins din viață, poate aspira, totodată, și la preluarea succesiunii. Altfel spus, lucrurile s-au petrecut ca în cazul lui Ioan Szapolyai, care patronase înhumarea lui Ludovic al II-lea³⁵, ori mai devreme – probabil – Ludovic cel Mare, care îl înmormânta pe Carol I, sau regina Maria pe Ludovic cel Mare. La Košice, fără îndoială, Homonnai Drugeth a reușit să joace cel mai eficace rolul său de slujitor pios al fostului principe și cel de succesor la tron. Din exterior, pedestrașii din banderiuul său au încheiat cordoanele formate din triplul șir de ostași de pe o parte și alta a drumului, printre care a trecut cortegiul funerar³⁶. Valentin Homonnai Drugeth,

---

³³ *Magyar gondolkodók*, op. cit., p. 21.

³⁴ Zsolt Trócsányi: *Rákóczi Zsigmond (Egy dinasztia születése)* [Sigismund Rákóczi (Nașterea unei dinastii)], Debrecen, 1979, p. 80-87.

³⁵ Péter Szabó: *Uralkodói temetéseink kérdéséhez* [Asupra problematicei ceremoniilor funerare domnești]. În: *Magyar reneszánsz udvari kultúra* [Cultură de curte renașcentistă maghiară], Ediție și prefață de Ágnes R. Várkonyi, Budapest, 1987, Gondolat, p. 329.

³⁶ Péter Szabó: *Temetkezési kultúránk újabban felfedezett forrásai elé* [În fața unor noi surse ale culturii noastre funerare]. În: *Irodalomtörténeti Közlemények*, 102.5-6 (1998), p. 753-754. După

aristocratul din părțile regale, cu siguranță cunoștea acest mijloc eficient de promovare a imaginii în ceea ce privește schimbările de putere. Din cele întâmplate mai târziu știm însă că, de fapt, Sigismund Rákóczi a fost cel care s-a afirmat în lumina reprezentării funerare a lui Bocskai, el fiind cel care, spre marea surpriză a lui Homonnai Drugeth, Báthori și, cu siguranță, a regizorilor ceremoniei „preocupați de testament”, a primit cortegiul funerar venit de la Košice la Alba Iulia, deja în calitate de principe ales.

Corpul neînsuflețit al principelui Bocskai a fost pus pe catafalc în mai multe orașe, printre care și la Cluj, orașul său natal. Despre aceasta, clujeanul Bálint Segesvári scria următoarele la 17 februarie 1607: „Au adus mortul la Cluj cu frumoasă ceremonie, cu oaste în negru: pedestrașii și ecvestrii l-au dus în biserica mare cu trei frumoase steaguri negre de catifea”³⁷. Catafalcul stătea în „biserica mare din piață”, folosită în acea vreme din nou de către unitarieni, adică în biserica Sfântul Mihail de astăzi. Potrivit registrelor de socoteli, orașul, la data de 14-15 februarie, a terminat înălțarea „în biserica cea mare pentru înmormântarea și în amintirea preafericită a decedatului István Boczkay un baldachin etajat”. Probabil după un „plan” asemănător s-a realizat catafalcul și în alte orașe. Ca „arhitecți” sunt amintiți Mihail Salánky și diacul Luca,

---

ordinea participanților la cortegiul funerar al lui Ștefan Bocskai, descoperită de Ildikó Horn, aceștia sunt enumerați de la reședința de la Košice până la catedrală, însă scrisoarea în care se descriu funeraliile principelui dezvăluie că, cu excepția grupurilor din Košice, ordinea după care se așeza cortegiul era aceeași și la Alba Iulia. Ildikó Horn: *Ismeretlen temetési rendtartások a 16-17. századból* [Reglementări funerare necunoscute din secolele XVI-VII], In: *Irodalomtörténeti Közlemények* 102.5-6 (1998): p. 762-763. Cf. Nicolaus Orlle Illésházy Istvánnak, Kassa, 1607. február 5 [Nicolaus Orlle lui Ștefan Illésházy, Košice, 5 februarie, 1607], editor, Sándor Szilágyi, *Történelmi Tár*, 1878, p. 873.

³⁷ *Segesvári Bálint történeti feljegyzései*, op. cit., p. 136.

ei fiind și supraveghetorii construcției acestui *castrum doloris* (cetatea durerii)³⁸. Conform însemnărilor lui Bálint Segesvári, a doua zi, în 18 februarie, au urmat predicile preoților: „Preoții din credința sa au spus frumoase predici, și toți aveau voie să meargă la mort, pentru a-l vedea și a-l plânge”³⁹. A treia zi, în 19 februarie 1607, au dus mai departe sicriul. Bálint Segesvári scrie: „Citit-au testamentul lui István Bocskai, lângă sicriu, în biserica mare, spre auzul fiecăruia; cerând iertare tuturor, de la cei mici până la cei mari, dacă a greșit împotriva lor, și învățând toată țara cum să se iubească unii pe alții, împreună cu Ungaria. Apoi împreună cu orașenii îl duc binecuvântând frumos și îl petrec până la pâraul Békás, acolo cu frumoase binecuvântări și plângând își iau rămas bun cei dinaintea lor, se despart unii de alții bocind atât bărbații, cât și femeile”⁴⁰. Este reprezentativ faptul că, din testamentul citit, și Segesvári a considerat importantă de a fi menționată tot nevoia unui acord dintre Ardeal și Ungaria.

Cortegiul funerar a ajuns la Alba Iulia la 21 februarie 1607, iar următoarea zi a început ultima ceremonie fastuoasă a principelui stins din viață. După trei zile de doliu, la 25 februarie, episcopul Mihail Tasnádi Ruber a ținut discursul funebru, iar Nicolae Telegdi, preot

---

³⁸ Annamária Jeney-Tóth: „Mely veszedelmes leven két fejedelem között lakni”. Városi politizálás az erdélyi fejedelemségben – Kolozsvár példáján – 1604 októbertől és 1605 októbertől között [„Cât de mare-i pericolul locuirii între doi principii”. Politizare urbană în Principatul Transilvaniei – exemplul Clujului – între octombrie 1604 și octombrie 1605]. In. „Nincsen nekünk több hazánk ennél...”, op. cit., p. 86. Despre funerariile domnești și princiare mai pe larg a se vedea: Péter Szabó: *Uralkodói temetéseink kérdéséhez*, op. cit., p. 324-335; Idem: *Temetkezési kultúránk*, op. cit., p. 744-759; Ildikó Horn: *Ismeretlen temetési rendtartások*, op. cit., p. 760-772.

³⁹ Segesvári Bálint történeti feljegyzései, op. cit., p. 136.

⁴⁰ Segesvári Bálint történeti feljegyzései, op. cit., p. 137.

din Făgăraș, un „oratio” în limba latină. „L-am pierdut, mai bine zis l-am trimis înainte pe veșnicul tărâm al celor fericiți pe înălțimea sa, principele Ardealului, Ștefan, erou desăvârșit al tuturor timpurilor și al amintirii veșnice, al cărui renume câștigat prin virtuți și merite deosebite nu va putea fi dat la o parte de uitare, oricât de profundă ar fi ea, iar din inimile oamenilor nu îl va smulge nicidecum timpul, oricât de nemilos ar devora el lucrurile”⁴¹. Gisantul mormântului său, care i se atribuie eronat lui Ioan de Hunedoara, se găsește și astăzi în catedrală.

După moartea sa părea că pentru tot ce s-a zbatut cândva Bocskai, tot ceea ce a obținut se pierde în neant. Nu doar împăratul Rudolf, ci și Ardealul i-a devenit vrăjmaș. La Alba Iulia Stările nu i-au respectat dorința: nu l-au ales principe pe Homonnai Drugeth. Și în timpul vieții îi suportau greu asprimea, după moarte, așadar, să nu le poruncească! Nici Stărilor din Ungaria nu le păsa de ceea ce a vrut principele. Și cum le ruga încă și în ultimile zile de viață să nu uite de oști, de sărmanii haiduci, să-și aducă aminte de ei cu recunoștință! Nici nu s-a stins bine din viață când nobilimea din comitatele de vest deja s-a împotrivit voinței sale. În decembrie 1606, în comitatul Árva au și început să-și arate „recunoștința” prin masacrarea a patru sute de haiduci. În afara de unul sau doi buni prieteni, nici nu l-a plăns nimeni cu adevărat, mai degrabă le era frică de el – doar haiducii și sărăcimea l-au iubit.

Bocskai a avut așadar o soartă tragică. După o viață plină de felurite și grele lupte nu putea să se bucure de roadele ei. Urmași nu a avut, curtea princiară nu se putea constitui în neconținută luptă, spiritul, idealurile sale nu le-a putut lăsa nimănui moștenire. Deși creația nu i-a fost finalizată, n-a trăit o viață deșartă și fără rost: a

---

⁴¹ Apud József Pokoly, *Az erdélyi református egyház története* [Istoria bisericii reformate din Ardeal], vol. II, Budapeșt, 1904, p. 24.

venit în zilele cele mai lipsite de speranță și a reușit să pună stavilă pieirii maghiarimii. Este elogiat de contemporanul său, cronicarul ardelean sas Johannes Ursinus, care a văzut în el un principe înțelept, care a restabilit pacea și dacă ar fi trăit mai mult, ar fi vindecat rănilor Ardealului precum un Iulius Caesar, August ori Traian⁴².

---

⁴² Tractatus Rerum tam Bellicarum, quam etiam aliarum, ab anno 1599 usque 1606 inclusive Transylvania interventarum per Georgium Krauss, 1646 fungentem Civitatis Schaesburgensis Notarium conscriptus. In: *Deutsche Fundgruben der Geschichte Siebenbürgens*. Herausgegeben durch G. Joseph Kemény. Band I. Klausenburg, 1839, p. 216-217. Această operă este cunoscută în literatura istorică maghiară modernă ca lucrarea lui Georg Kraus, de când József Kemény a publicat-o sub numele acestuia. Mai întâi Fabritius, apoi Bartoniek au clarificat datele legate de persoana autorului acestei mici cronici: Karl Fabritius: *Die Schässburger Chronisten d. XVII. Jahrhunderts. Fontes Rerum Austriacarum I* (Scriptores), tom. IV, p. XIII-XXVIII; Emma Bartoniek: *Fejezetek a XVI-XVII. századi magyarországi történetírás történetéből* [Capitole din istoria istoriografiei secolelor XVI-XVII din Ungaria], Budapeșt, 1975, p. 180-181; Ursinus prezintă evenimentele din Ardeal grupându-le în jurul istoriei Sighișoarei. Idealul său este pacea, deoarece doar ea poate asigura dezvoltarea orașului și liniștea concetățenilor. Cel mai larg spațiu este asigurat evenimentelor legate de război. Așadar, nu este de mirare că, începând din anul 1605, relatează întâmplările pe zile, punând un deosebit accent pe înaintarea oastei lui Bocskai și atacurilor asupra Sighișoarei. Pe ultimile pagini din cronică apare Ștefan Bocskai, principele blând și temător de Dumnezeu, care a încercat să asigure pacea și liniștea Ungariei întristate și Ardealului. Figura lui Bocskai, pentru autor, reprezintă personificarea păcii, opusul nimicirilor din timpul războaielor.

UN ALT ȘTEFAN BOCSKAI

Samuel Diószegi (preot calvinist) în discursul său funerar rostit în biserica reformată din Cluj, la 29 mai 1673 la înmormântarea lui Ștefan Bocskai comite de Zemplén, subliniază faptul că istoria familiei Bocskai a fost strâns legată de orașul Cluj. Două din ramurile familiei Bocskai, care vor dispărea de pe arborele genealogic, au avut destinul legat de această localitate, deoarece Ștefan Bocskai de Kismarja, care a devenit principele Transilvaniei, s-a născut aici, iar Ștefan Bocskai de Bocskó, comite de Zemplén, s-a stins din viață în Cluj¹. De altfel, corpul neînsuflăit a lui Ștefan Bocskai, principele, în drumul spre Alba Iulia, între 17-19 februarie 1607, a fost expus în biserica Sfântul Mihail, unde locuitorii orașului au avut posibilitatea de a-și lua rămas bun și de a asculta slujbele de pomenire ținute². Dacă despre principele Ștefan Bocskai s-a scris foarte mult, despre celălalt Ștefan Bocskai, comitele de Zemplén, nu avem nici o lucrare.

Cine este acest Ștefan Bocskai? În investigația noastră urmărim să aflăm cine este această persoană. Ce legătură putea să aibă cu principele Ștefan Bocskai? Ce vânt a adus această persoană la Cluj? De ce a fost înmormântat la Cluj? De ce în Biserica Reformată? Ce știm despre înmormântarea lui?

---

¹ Szomorú halotti pompa, 1674, păstrat la Biblioteca Academiei, Filiala Cluj, unde sunt două exemplare din această tipăritură, în studiul meu am avut în vedere exemplarul care în 1753 a fost în posesia lui Korda László,

² Segesvári Bálint In: *Erdélyi Történelmi Adatok*, IV, coord. Szabó Károly, Cluj, 182, p. 169.

Sursele de care dispunem sunt extrem de fragmentare, ca atare este dificil să creionăm o biografie completă a lui Ștefan Bocskai comite de Zemplén.

Familia lui Ștefan Bocskai de Bocskó a avut o bună parte a posesiunilor sale în comitatul Zemplén; în general, viața și cariera familiei Bocskai și-a avut debutul în primul rând în acest comitat. Tatăl lui Ștefan Bocskai, Nicolae Bocskai, s-a născut în 1563, și a fost prezent în viața politică și administrativă a comitatului, fiind numit în 1601, împotriva voinței sale, vicecomite de Zemplén.³ Nicolae Bocskai a trecut la religia calvină în anul 1600. Începând din 1606, izvoarele vremii asociază numele său cu cel de căpitan al cetății Satu Mare⁴. Cu prilejul unor donații și a punerii în zalogire a unor domenii, în 1608, Nicolae Bocskai de Bocskó este amintit ca fiind nu numai căpitan al cetății Satu Mare ci și comite de Satu Mare⁵. Aproape din aceeași vreme îl găsim tot mai frecvent în anturajul lui Gabriel Báthory, devenind sfetnicul acestuia. Într-un caz de zalogire din 1609, legat de familiarul lui Nicolae Bocskai, Petru Attiay de Labmocz, el însuși este pomenit ca sfetnic regal.⁶ Iván Nagy este de părere că datorită serviciilor aduse lui Gabriel Báthory acesta îl va ridica la rangul de baron în anul 1608.⁷ Mai târziu Nicolae Bocskai va fi și consilierul lui Gabriel Bethlen. Béla Kempelen crede că ridicarea în rang a lui Nicolae Bocskai este mai veche, datând din 29 martie 1598⁸. Însă deocamdată

---

³ Nagy Iván: *Magyarország családai címekkel és nemzedékrendi táblákkal*, vol. II, Bp., 1858, p. 134

⁴ Bocskay István. *Levelek*, (coord. de) Benda Kálmán, Buc., 1992, p. 279

⁵ Este vorba de domeniul cetății Gurghiului și cel al Brâncoveneștiului, din 20 septembrie 1608, act emis de Gabriel Báthory, vezi: *Libri regii*, vol. 8, p. 70- 70 b, 71-72. CD

⁶ *Libri regii*, vol. 8, p. 156- 156 b, 27 februarie 1609, CD

⁷ Nagy Iván: *op. cit.*, p. 134

⁸ Kempelen Béla, Bp., vol. II, 1911, p.254

nivelul de documentare nu ne permite să ne pronunțăm ferm, deoarece nici una dintre afirmații nu poate fi deocamdată susținută de actul de ridicare în rang. Nicolae Bocskai a murit la 26 iulie 1621 la vârsta de 54 de ani.⁹

A avut-o ca soție din 1585 pe Judit Berzeviczi. Ca urmare a acestei căsătorii s-a născut Ștefan Bocskai – personajul nostru – și o fată numită Ana.¹⁰

Conform predicii din biserică, Ștefan Bocskai a murit la vârsta de 63 de ani, ca atare anul nașterii a fost anul 1609.¹¹

Prima soție a lui Ștefan Bocskai de Bocskó a fost Susana Lónyay de Luna. Susana Lónyay a fost fiica lui Sigismund Lónyay și Elisabetha Bánffy (a doua căsătorie a lui Sigismund), și era sora viitoarei soții a lui Ștefan Wesselényi, Ana Lónyay. Cea care din anul 1659 va deveni soția lui Ioan Kemény, viitorul principe al Transilvaniei¹². În anul 1655, la solicitarea lui Francisc Wesselényi, s-a făcut împărțirea averii dintre Susana

---

⁹ Bocskay István. *Levelek*, p. 279: Pe epitaful său au fost înscrise următoarele versuri:

„ Erectos animos leo victoremque corona
Prudens serpentis nome net omen habet.
Non frustra est, quaecumque gerunt gerosa leones.
Pectora primatum scepta verenda notant.
Inde fix ut constans animo, cristata coronam
Regalem patrolam cassde tecto gerant.
Divitris unhient alii, sed sufficit unum.

Ingenu pretio, et regis amore frui. „ Vezi: Sándor Imre: *A kismarjai Bocskay család*, In: *Genealógiai füzetek*, 1904, II, p. 10

¹⁰ Soția și copii pomeniți în transmiterea unei posesiuni din 25 februarie 1620 Vezi: *Librii regii*, vol. 12 p. 159-159 b CD

¹¹ *Szomorú halotti pompa*, p.1-47

¹² Nagy Iván; *op. cit.*, Lónyay család. Nunta între Anna Lónyay și Ioan Kemény a avut loc în luna octombrie 1659 la Mediesul Aurit vezi: *Kemény János és Bethlen Miklós művei* (îngrijit de V. Windisch Éva), Budapest, 1980, p. 392.

Lonyai, soția lui Ștefan Bocskai și sora sa Ana, ca atare la vremea aceea încă Susana era soția comitelui de Zemplén¹³. Moartea primei soții a lui Ștefan Bocskai a survenit în toamna anului 1656, ea fiind înmormântată la 12 noiembrie 1656, în biserica din localitatea Szerdahely. La funeraliile ei, slujba a fost susținută de Medgyesi Pal. Predica lui, de 25 de file, a fost tipărită la Sarospatak, un an mai târziu.¹⁴

După puțin timp, Török Kata a devenit a doua soție a lui Ștefan Bocskai de Bocskó, căsnicia lor durând cincisprezece ani. A fost extrem de greu să aflăm din care familie provine cea de a doua soție, care, după cum se relatează în poemul de adio, a fost alături de soțul său suferind. Căsătoria s-a oficiat cândva în anul 1657. Török Kata provine din familia Török din Kömlő. Cu siguranță, nici pentru Török Kata nu a fost prima căsătorie, deoarece Ioan Bethlen, în relatarea fugii lui Ștefan Bocskai, relatează refugierea soției lui Török Kata și a unui fiu vitreg¹⁵. Dar se pare că nu a fost singurul fiu al ei, deoarece predica lui Paul Görgei face referire la cei patru fii care ar putea s-o consoleze pe văduvă după moartea soțului său¹⁶. Ca atare, din prima căsătorie, cea cu Andrei Klobusiczky, Török Kata îi avea pe cei patru fii ai ei Paul, Francisc, Ioan și Gheorghe¹⁷.

Fii vitregi ai lui Ștefan Bocskai, împreună cu mama lor, prin testamentul din ianuarie 1670 beneficiau de averea comitelui de Zemplén după moartea acestuia, în

---

¹³ Sándor Imre, *op.cit*, p. 6.

¹⁴ Köblös Zoltán: *Halotti beszédek az Erdélyi Országos Múzeum és kolozsvári református kollégium Könyvtárában*, IN: *Genealógiai füzetek*, 1905, nr. 4 p. 44

¹⁵ Bethlen János: *Erdély története* (1629-1673), Budapest, 1993, p. 378.

¹⁶ Szomorú halotti pompa, p.[6]

¹⁷ Sándor Imre, *A kismaryai Bocskay család*, în *Genealógiai füzetek*, 1904, nr. 1, p. 6

condițiile în care vor avea un comportament cuviincios cu tatăl lor¹⁸. Francisc, Paul și Gheorghe vor urma oarecum cariera tatălui lor vitreg Ștefan Bocskai, deoarece, începând din 1681, îi vom găsi între conducătorii și funcționarii comitatului Zemplén.¹⁹

Potrivit oratorului Samuel Diószegi, cetatea științei de la Sarospatak l-a cunoscut pe Ștefan Bocskai ca unul dintre cei mai generoși patroni (predicatorul el însuși fiind student al acestei școli).²⁰ Tot din predici reiese că, în timpul tinereții sale, Ștefan Bocskai, alături de tatăl său, s-a format în anturajul lui Gabriel Bethlen. Iar după aceea a fost o persoană des întâlnită și la curtea Rakoczeștilor²¹.

Dacă în cazul lui Nicolae Bocskai nu avem actul de ridicare în rang, la Ștefan Bocskai avem dovezi de necontestat că, la 17 martie 1638, a fost emisă diploma prin care acesta din urmă a obținut rangul de baron.²²

Ștefan Bocskai a urmat oarecum cariera tatălui său, deoarece în 1647 a devenit comite de Zemplén, iar începând din 1655 îl găsim între membrii Tablei regale. Bocskai, comitele de Zemplén, a avut o prezență activă nu doar pe plan administrativ și politic, ci și din punctul de vedere militar. În jurul anului 1653 Ștefan Bocskai de Bokcsó se afla în armata condusă de Ioan Kemény, având rangul de căpitan. Însuși Kemény are doar cuvinte de laudă despre căpitanul său.²³ După aceea, în 1661 același

---

¹⁸ Sándor Imre, *op. cit.*, p. 6

¹⁹ Sándor Imre, p. 7:- Francisc - 1682-86 – Vicecomite de Zemplén, sfetnic regal, comite de Arad, Paul 1683-1685 – vicecomite de Zemplén, Gheorghe 1681 viconotar al comitatul Zemplén

²⁰ Szomorú halotti pompa, p.[45]

²¹ *Ibidem*

²² Librării Regii, IX, p. 96.

²³ Ioan Kemeny: *Memorii*, tradus de Francisc Pap, cuvânt înainte Camil Mureșan, ediție îngrijită de Ștefan J. Fay, Cluj- Napoca, 2002, p. 239 "În situația asta, am avut niște căpitani buni și de

Bocskai se află în fruntea unui contingent de două sute de oameni trimiși împotriva turcilor.

Viața lui Ștefan Bocskai de Bocskó a ajuns la răscruce începând cu anul 1667, deoarece, fiind prezent la Bistrița, la Adunarea Nobililor îndreptată împotriva habsburgilor, s-a implicat și el în mișcare.

Cu participarea la Dieta de la Bistrița, Ștefan Bocskai a fost luat de avântul complotului antihabsburgic. În acel moment relațiile lui cu familia Wesselényi se schimbaseră oarecum deoarece o avea deja pe a doua sa soție, deși legăturile lor nu au încetat odată cu viața primei sale soții (sora soției lui Wesselényi).

La sfârșitul anului 1669 lucrurile au început să se precipite. Banul croat Petru Zrínyi, căsătorindu-și fiica sa Ilona cu Francisc Rákóczi I, a schimbat oarecum soarta luptei nobiliare. Zrínyi și Rákóczi au urmărit să acapareze puterea în Ungaria și să-l detroneze pe Mihail Apafi de la cârma Transilvaniei.²⁴ Acesta din urmă a făcut ca sprijinul transilvan a luptei lor să nu aibă o susținere concretă. La aceste planuri l-au făcut părtaș, convingându-l și pe

---

treabă, printre ei și pe Ștefan Bocskai, la care, deși avea (numai) o mie (de trupeți) și purta în această campanie numai titlul de căpitan al unor trupe de câmp, s-a vădit generositas înăscută, urmând pilda înaintașilor săi de bună amintire atât ca maghiar curat, cât și în curajul său vitejesc satisfăcător, în credința sa, la fel și în faptul că se acomoda cu cinste tuturor stărilor, în fidelitate, în suportarea cu răbdare a tuturor greutăților militare, a pagubelor suferite; în respectul pentru ordine, a dat dovadă de asemenea supușenie în tot ce am poruncit eu, încât mulți hotnogi și căpitani de obârșie țărănească erau mai țăfnoși. Dacă eu aș fi încredințat numai unor oameni de rând atât punerea străjilor trebuia să constea întotdeauna, fără nici o distincție, din căpitani și eu le frecventam, căci de multe ori eram în picioare și noaptea; nu am scăpat niciodată prilejul, când era nevoie, să vizitez (străjile) măcar o dată pe noapte.”

²⁴ Bethlen János, p. 370

Bocskai, care deja la vremea aceea avea o vârstă venerabilă.²⁵

Din 1670, Ștefan Bocskai a devenit un om de bază în conducerea mișcării declanșate. Rând pe rând, cei mai importanți oameni ai mișcării au fost neutralizați, închiși. Se pare că elaborarea testamentului său s-a datorat acestor evenimente. În testamentul său din ianuarie 1670, averea era lăsată în primul rând soției sale, care în timpul vieții soțului ei nu a avut dreptul de a lua hotărâri pe planul acesta. După moartea soțului său însă, ea și fiii săi puteau avea drepturi depline asupra averii²⁶. În momentul redactării testamentului s-a subliniat situația de criză în care se afla testatorul. Știrile erau tot mai îngrijorătoare pentru răsculați, o armată imperială considerabilă se apropia de Ungaria cu gândul de a restabili ordinea. În situația creată, nobilimea complotistă nu avea altă soluție decât fuga din calea urgiei. Ștefan Bocskai, lăsându-și în urmă soția și averea, s-a refugiat în Maramureș²⁷, de unde, după un timp, și-a continuat drumul pribegiei în Transilvania²⁸. Soția lui Bocskai și fiul său vitreg vroiau să-l urmeze pe acesta în pribegie dar au fost prinși de oamenii văduvei principelui Rákóczi și au fost predați nemților din cetatea Satu Mare²⁹. Fiul vitreg după zece zile de captivitate a fost eliberat acesta a căutat adăpost la curtea principelui Apafi. Török Kata, soția lui Bocskai, se afla încă în captivitate în august 1670³⁰.

Deși la început nu a avut un rol de conducere, Bocskai a devenit, prin forța împrejurărilor, una dintre

---

²⁵ Bethlen János, p. 378

²⁶ Sándor Imre, op. cit., p. 6.

²⁷ Posibil la Medgieșul Aurit

²⁸ Bethlen János, p. 378

²⁹ Bethlen János, p. 378

³⁰ Bethlen János, p. 382-383.

figurile proeminente ale răscoalei nobililor. Datorită acestui fapt, toate bunurile lui au fost confiscate, iar familia a fost nevoită să își ducă traiul în pribegie.

Potrivit relatării lui Ioan Bethlen, în vara anului 1672 văduva principelui Ioan Kemény, Ana Lónyay, împreună cu soția lui Bocskai, aflate în Transilvania, încurajau și îndemnau nobilimea maghiară aflată în pribegie să reia lupta și să-și recâștige pozițiile.³¹

Ștefan Bocskai de Bocskó a murit în ajunul Crăciunului anului 1672 la Cluj, fiind înmormântat în 29 mai 1673 din Biserica din strada Luporum.³²

Dacă despre viața lui, formarea lui și despre rolul său concret în complotul nobiliar avem doar date fragmentare, în schimb despre moartea și înmormântarea lui avem informații relativ bogate. Mai mult, predicile rostite la funeraliile lui au oferit câteva date interesante legate de unele momente din viața lui.

Moartea comitelui de Zemplén a survenit într-o casă din Cluj, în care acesta era găzduit. Cauza morții lui nu este cunoscută, dar unul dintre poemele de adio rostite cu ocazia înmormântării subliniază faptul că soția sa a fost alături de el, i-a fost sprijin și ajutor în boala sa, a avut grijă de membrele sale grele. Din același poem se conturează faptul că, datorită afecțiunii de care suferea, comitele de Zemplén nu era în stare să se ridice fără ajutor³³. Ioan Bethlen, relatând evenimentele vremii în 1670 îl descrie pe Ștefan Bocskai ca un om în vârstă care a suferit mult³⁴.

Înmormântarea lui Bocskai, comitele de Zemplén, a urmat cutumele vremii, acordând atenția cuvenită

---

³¹ Bethlen János, p. 470.

³² Porcshalmi András: *Ember életet jól kormányzó mesterség*: In: Szomorú halotti pompa, Kolozsvár, 1674, p.[17]

³³ Szomorú pompa, p.[48]

³⁴ Bethlen János; p. 378

rangului său social³⁵. În acel timp o înmormântare era un eveniment important în viața comunității. Cu cât era de rang mai însemnat defunctul, cu atât funeraliile erau organizate cu mai mult fast. Deși Ștefan Bocskai de Bocskó era un nobil aflat în pribegie, totuși funeraliile sale au ținut să marcheze rangul său social.

Ștefan Bocskai, fiind un apărător înfocat al religiei calvine,³⁶ a sprijinit preoțimea calvină și școala calvină. De aceea, el a fost înmormântat în cea mai însemnată biserică reformată, cea de pe actuala stradă M. Kogălniceanu, din Cluj.

La funeraliile lui Ștefan Bocskai au slujit șase preoți, aceștia rostind predici după canoanele bisericii calvine. Obiceiurile de înmormântare ale vremii au fost totuși mai tari decât reglementările bisericii. Astfel, serviciul în sine nu a urmat întocmai indicațiile bisericii calvine de a avea o ceremonie simplă și de a avea doar o singură predică. Societatea transilvană nu s-a conformat acestor indicații, urmând cutumele păstrate. Predicile rostite cu ocazia înmormântărilor au oglindit, fără doar și poate, diferențele sociale din societatea ardeleană.

Pentru a se conforma tradițiilor funerare existente era nevoie de multe ori de o perioadă lungă de pregătire. Acesta explică și faptul, deja relatat, că deși moartea comitelui de Zemplén a survenit în ajunul Crăciunului din anul 1672, funeraliile au avut loc abia în 29 mai 1673.

---

³⁵ Despre înmormântări nobiliare vezi: Kovács András, *A kolozsvári Farkas utcai templom címerei*, Budapest, Kolozsvár, 1995, 39-40; Jakó Klára, *Adalék fejedeimneink temetkezésének kérdéséhez*, în *Emlékkönyv Jakó Zsigmond születésének nyolcvanadik évfordulójára*, EME, Kolozsvár, 1996, p. 233-247. Szabó Péter, *Uralkodó temetéseink kérdéséhez*, în Horn Ildikó, *Tündérország útvesztői*, Bp., 2005, p. 301- 320 , Horn Ildikó, op. cit, p. 320-342.

³⁶ Bethlen János, p. 370

În timpul de dinaintea înmormântării, clopotele se trăgeau în amintirea defunctului zilnic de două ori. De asemenea, s-a purces la stabilirea datei înmormântării în așa fel încât oricine dorește să poată ajunge la funeralii, și au început pregătirile. În primul rând s-a stabilit lista invitaților la acest eveniment. Deși nu se cunoaște această listă a persoanelor invitate, cu siguranță că și în cazul de față s-a procedat conform uzanțelor vremii.

Conform cutumelor vremii, la funeraliile nobiliare au slujit mai mulți preoți. La înmormântarea comitelui de Zemplén au slujit cinci preoți renumiți ai bisericii calvine, anume Paul Göcsi, Ioan Técsi, Andrei Porcshalmi, Ioan Posaházi, Samuel Diószegi și Tolnai István.

Cinci dintre orațiile preoților au constituit o unitate, fiecare predică în parte având rolul său bine determinat. De asemenea, poemele scrise după tradiția vremii aveau menirea ca persoanele cele mai importante din anturajul defunctului să-și poată lua adio de la persoana decedată. După înmormântarea lui Ștefan Bocskai, predicile și poemele au fost tipărite într-un volum separat. Orațiile de la funeralii, în linii generale, pot fi regăsite în tipăritura elaborată în 1674. Ioan Técsi și-a definitivat textul dat la tipar abia în 20 februarie 1674, aproape un an după funeraliile lui Ștefan Bocskai, în conacul domeniului din Gurghiu.

Dacă încercăm să aflăm câte ceva despre preoții care au oficiat la aceste funeralii, constatăm că în afară de Andrei Porcshalmi, protopopul calvin din Cluj, toți ceilalți predicatori de la înmormântarea lui Ștefan Bocskai se aflau, de asemenea, în pribegie. Fie îl cunoșteau pe Ștefan Bocskai încă din timpul vieții, fie doar soarta lor comună i-a făcut să se întâlnească. Deși nu putem să excludem nici faptul că acești preoți ar fi putut fi susținuți de comitele de Zemplén în timpul studiilor lor, sau ar fi putut fi oaspeții acestuia, având în vedere că sursele documentare ni-l

descriu pe Ștefan Bocskai ca fiind un susținător înfocat al calvinismului și o gazdă primitoare și darnică. Oratoriile pun de mai multe ori accent pe aceste însușiri al defunctului, dar din păcate ne lipsesc datele concrete în acest sens.

Șirul orațiilor a început cu predica lui Paul Göcsi la casa familială. În fața casei a urmat prezentarea textului lui Ioan Técsi. În biserică, ceremonia înmormântării a continuat cu predica protopopului reformat Andrei Porcshalmi, după care a urmat prezentarea genealogiei familiei Bocskai de Ioan Posaházi. Funeraliile au continuat cu un text elaborat de Samuel Diószegi.³⁷

În poemele scrise de Tolnai S. István, defunctul își lua adio de la principele Transilvaniei ca de la cel care i-a oferit adăpost din calea urgiei ce s-a abătut asupra lui, de la soția principelui ca de la un sprijinitor al lor, de la stările țării, de la patria sa Ungaria și în special de comunitatea comitatului Zemplén, de la biserica reformată și școala din Sárospatak, de la biserica calvină din Cluj,³⁸ de la soția sa rămasă văduvă și de la un anume Gheorghe Soós,³⁹ singura rudă de sânge rămasă pe linie bărbătească. Iván

---

³⁷ Vezi : In Szomorú Pompa, Kolozsvár, 1674, locul de păstrare Biblioteca Academiei Filiala Cluj, p.[40/47]

³⁸ „ Te is Colosvari reformalt Corona

Hideg csontjaimat ki veotted szallasra

Vegen rendelete volt Isten hatarodra

Fenyekedgyek rajtad az Urnak orczaja” Tolnai S. István: *Bucsúztató Bocskay István fölött*, IN: *Protestáns Szemle*, 1899, nr.1, p. 623.

³⁹ Gheorghe Soós de Sóváradi, , fiul lui Ioan Soós, vicecomite de Sáros și a Evei Usz, prima sa soție, a făcut parte din complotul Wesselényi, de aceea a fost nevoit să-și părăsească țara și averea, s-a refugiat în Transilvania odată cu Bocskai. Acesta i-a lăsat averea lui fiind ultima ramură a familiei provenite din Michban, Soția lui Gheorghe Soós a fost Eva Barkoczy, a cărei avere a fost recuperată după restabilirea ordinii în Ungaria. Vezi: Bethlen János, p. 664 și Nagy Iván; despre familia Soós de Sóváradi

Nagy consideră că acest Gheorghe Soós a fost desemnat ca moștenitorul lui Ștefan Bocskai. Relația celor doi a fost cunoscută și poate fi documentată, deoarece în 1669, într-o dispoziție, se solicită rezolvarea cazului lui Ștefan Bocskai, Gheorghe Soós, Nicolae András.⁴⁰ Totuși, deoarece nu avem cunoștință de un alt testament, credem că cel din ianuarie 1670 a fost cel valabil, deși nu se poate exclude și varianta un alt testament. Revenind la poemele de rămas bun, acestea nu au fost tipărite odată cu textele predicilor de la înmormântare, fiind publicate abia în 1899 în „Protestáns Szemle”.⁴¹

Aspecte interesante ale înmormântării lui Ștefan Bocskai au ieșit la iveală cu ocazia restaurării bisericii reformate de pe strada Luporum, când, la începutul secolului, trecut au fost descoperite mai multe morminte în biserică. Printre altele atunci a ieșit la lumină mormântul comitelui de Zemplén, Ștefan Bocskai. În 1911, în naosul bisericii, alături de mormântul comitelui de Zemplén, cu numărul de inventar 26, a mai fost descoperit locul funerar al lui Gheorghe Apafi, Clara Bethlen și Gheorghe Bánffy.⁴² Din mormântul lui Ștefan Bocskai au fost recuperate în primul rând o sabie ruptă și rămășițele unei lănci,⁴³ aceste obiecte având menirea să marcheze rolul social al defunctului. În sicriul comitelui de Zemplén s-au găsit o serie de textile și alte obiecte cum ar fi: cuvertură de sicriu, elemente de îmbrăcăminte pantaloni, șapcă, veston, cuie de argint de diverse forme, litere fabricate din argint – o inscripție.⁴⁴

---

⁴⁰ Bethlen János, p. 351.

⁴¹ Publicat de Samuel Aladár: Tolna S. Istvan: Búcsuztató Bocskay István fölött, IN. Protestáns Szemle, 1899, p. 614- 623.

⁴² Entz Géza: *A Farkas utcai templom*, In: Kovács András: op. cit, p. 28.

⁴³ Kovács András: *A Farkas utcai templom címerei*, in: op. cit, p. 44.

⁴⁴ Arhiva parohiei reformate Cluj, I.C., p. 11-37.

Se pune întrebarea dacă a existat o relație de rudenie între Ștefan Bocskai de Kismarja, devenit principele Transilvaniei și Ștefan Bocskai de Bocskó, comitele de Zemplén. Desigur, ambii făceau parte din diferite ramuri ale aceleiași familii. În anul 1478, unul dintre băieți familiei Bocskai era Gheorghe. Acesta, la rândul său, a avut patru fii, doi dintre aceștia, Simon și Grigore, fiind strămoșii celor doi Ștefan Bocskai. Nepotul lui Simon a fost Ștefan Bocskai, principele, iar strănepotul lui Grigore a fost Ștefan Bocskai, comitele de Zemplén. Practic, Ștefan Bocskai de Kismarja, adică principele, era unchișul lui Ștefan Bocskai de Bocskó.

La moartea lui Ștefan Bocskai, principele, tatăl lui Ștefan Bocskai, comitele de Zemplén, Nicolae, făcea parte din cortegiul funerar din Košice, fiind pomenit printre cele mai apropiate rude al defunctului.⁴⁵ Dintre rudeniile principelui sunt amintiți vărul Nicolae Bocskai, Dionisie Bánffy, vărul său, fiul lui Cristofor Bánffy și Iudit Bocskai, și cumnatul său Gheorghe Horváth, soțul surorii sale Cristina Bocskai.⁴⁶ La data respectivă fiul lui Nicolae Bocskai, Ștefan încă nu se născuse. Ca atare, cei doi nu s-au întâlnit niciodată.

De orașul Cluj au fost oarecum legate ambele personalități omonime, atât principele cât și comitele. Ștefan Bocskai de Kismarja, devenit principele Transilvaniei, s-a născut în 1557 la Cluj, iar Ștefan Bocskai de Bokcsó, comite de Zemplén a murit și a fost înmormântat în 1673 la Cluj.

---

⁴⁵ Horn Ildikó: *Tündérszág útvesztői*, Bp., 2005, p. 324.

⁴⁶ Ibidem

RELATĂRILE CĂLĂTORILOR STRĂINI DESPRE ȘTEFAN BOCSKAI ȘI EPOCA SA

Confiscat de reverii mistice, interesat prioritar de accesul spre transcendență, reticent, poate chiar anxios față de natura pe care și-o imagina saturată de „demoni” ostili, Evul Mediu n-a cunoscut decât rarisime călătorii veritabile, dar, în compensație, a ocazionat frecvente expediții războinice. Pelerinul medieval, deși dotat cu o indiscutabilă disponibilitate pentru deambulații și chiar peripatetizări, căuta în ultima instanță absoluțiunea și, în consecință, total confiscat de propria-i experiență soteriologică, afișa o neutralitate suverană față de ambianța exterioară, tratând cu indiferență pitorescul, bizareria, abjecția peisajului recte mediului social, urban sau rural, pe care-l traversa.¹

În schimb Renașterea, ca de altfel și Antichitatea, care îi slujește drept paradigmă, fiind o epocă dinamică, funciarmamente extrovertită în plan structural, cultivă călătoria cu tenacitate și vivacitate. Itineranții renascimentali, avizi de senzații insolite, captivați de aventura descoperirii și a cunoașterii unor țărâmură situate dincolo de orizontul habitual al omului medieval, își organizează, animați de un interes lucid și intempestiv, propriul lor demers gnoseologic. Renașterea a încurajat călătoriile transoceanice și transcontinentale pentru a încorpora în conștiința contemporanilor, printr-un proces sistematic de subminare a frontierelor geografice tradiționale, fabuloasele realități exterioare universului mediteranean, condimentate uneori de o irecuzabilă savoare exotică și pentru a le

---

¹ R. Enescu, *Ab urbe condita. Eseuri despre valoarea omului și umanismul valorilor*, Timișoara, 1985, p. 19.

metamorfoza în substanța intimă a lui *uomo singolare, uomo universale*, prototipul antropologic ideal din Quattrocento și Cinquecento.²

Călătoria autentică, combustionată de gratuitate, se cuvine a fi delimitată de alte variante de inhalare a spațiului geografic. Un diplomat, o iscoadă, un funcționar comercial, un mercenar sau un misionar, care nu e altceva decât un pelerin hibridizat, nu călătorește, propriu-zis, decât în subsidiar. Toți voiajorii unui asemenea conglomerat virtual de itinerarii, orchestrat de interese profund divergente, se află angrenați într-o misiune cu finalități precise: încheierea unor acorduri interstatale, colectarea unor informații strategice vitale, contractarea sau vânzarea unor produse, cucerirea unor obiective militare sau racolarea de noi prozeliti *ad maiorem Dei gloriam*. Or, personajul aflat într-o misiune sau călătorind din interes, își subordonează călătoria, modificând-o și desfigurând-o într-un gest cu valoare instrumentală. Că, dotat cu inteligență și un eventual substrat de cultură, acesta surprinde superficial sau în detaliu, peisaje, moravuri, meșteșuguri și calamități, în mediul pe care-l străbate, e o chestiune independentă de esența însărcinării sale și străină voiajului pur și simplu. De aceea, relatările sau memorialele de călătorie ale acestor devoratori de banalități previzibile, contaminați de o sterilă manie migratorie, proliferază, de obicei, amănunte irelevante, nesubordonate unor criterii sintetizatoare, semnificative și sugestive.³

Prin urmare, cu atât mai dificilă e inventarierea unei epoci din istoria Europei Centrale și de Est, utilizându-se însemnările de un prozaism exasperant ale unor asemenea „pseudoargonauți” din veacurile XVI-XVII. Ea poate fi, în schimb, înțeleasă prin eventuala descifrare a unor fragmente revelatoare. „*Epoca lui Ștefan Bocskai*”, în

---

² *Ibidem*, p. 19-20.

³ *Ibidem*, p. 7-9.

măsura în care putem să vorbim de așa ceva, subsumează cu îngăduință, cronologic vorbind, un interval de aproximativ două decenii: mai exact, ultimul din veacul al XVI-lea și primul din secolul următor. Pe de altă parte, figura principelui transilvan se interferează concurențial, în arealul politic regional al vremii, cu alte personalități proeminente, precum împăratul Rudolf al II-lea (1576-1612), domnitorul Mihai Viteazul (1593-1601), *marele incomod* al respectivului interval istoric și bovaricul principe Sigismund Báthory (1581-1597; 1598-1599; 1601; 1601-1602), care aspiră concomitent, în virtutea cunoscutului proces istoric de ierarhizare a nivelelor de prestigiu, la confiscarea unei poziții dominante în micromitologia puterii din atât de disputata zonă a Europei Centrale și de Est.⁴

Sub raport evenimentțial, perioada coincide aproape perfect cu confruntarea militară dintre Liga Sfântă, adică toate statele creștine amenințate direct de expansiunea Semilunii (Statul Papal, Spania, Austria cu statele germane, ducatele italiene Toscana, Mantova, Ferrara) și Imperiul Otoman, consemnată în istoriografia europeană sub denumirea de „războiul lung” (1593-1606). Conștienți de fragilitatea edificiului politico-diplomatic pe care-l construiseră, arhitecții coaliției amintite s-au străduit ulterior, prin inițiative abile și obstinate, să atragă în rețeaua lor de tratate defensive atât pe domnitorii celor trei principate danubiene (Țara Românească, Transilvania și Moldova) cât și pe liderii mișcărilor antiotomane din Balcani. În ciuda cortegiului de calamități (recesiune economică și demografică) pe care l-a atras asupra Transilvaniei, îndelungatul conflict militar, întemeiat pe un alibi eleutherologic, a fost, într-un fel, preludiul premonitoriu al viitoarei „schimbări la față” din timpul

---

⁴ L. Makkai, *Histoire de Transylvanie*, Paris, 1946, p. 361; I. Rachum, *Enzyklopädie der Renaissance*, Zürich, /f.a./, p. 458.

principilor Gabriel Bethlen (1613-1629) și Gheorghe I Rákóczi (1630-1648), când, formațiunea statală intracarpatică, profitând de o conjunctură politică favorabilă, s-a emancipat de tradiționala „stagnare” a unei monotone letargii istorice și a manifestat tendința iactantă de a juca un rol disproporționat față de potențialul său real, în „romanul” tragic al unei Europe scindate de inchietudini și antagonisme.⁵

Pleiada cosmopolită și discordantă de călători străini, care, în epistolele, rapoartele sau memorialele lor, se referă, mai mult sau mai puțin tangențial, la Ștefan Bocskai (1604-1606) poate fi sistematizată în mai multe secțiuni, aplicându-se câteva criterii simple de omogenizare. Sub raport etnic, majoritatea acestor experți în existența ambulatorie sunt italieni, care gravitează, în calitate de agenți, soli, mercenari sau artiști, în orbita curții princiare a lui Sigismund Báthory. Răsplătiți generos de suveranul transilvan italoofil, precum din partea unui autentic mecena renașcentist, călătorii originari din Peninsula Italică - printre aceștia îi enumerăm pe Filippo Pigafetta (1533-1604), istoric și arhitect militar din familia vestitului Antonio Pigafetta, însoțitorul lui Magellan, membru al unui corp expediționar toscan, trimis în Transilvania la 1595, Alfonso Visconti (1550-1608), descendent din celebra familie ducală milaneză, nunțiu apostolic, acreditat oficial pe lângă Ștefan Báthori, după ce respectivul aderă la Liga Sfântă, Cosimo Caponi (?- după 1597), nobil roman din suita nunțiuului papal Alfonso Visconti, Don Cesar Viadana, solul de etnie probabil hispanică al ducelui de Mantua și Pietro Busto (?- după 1595), muzicant la curtea princiară din Alba Iulia, - adoptă în relatările lor un patetism encomiastic hiperbolic (să nu uităm că ne aflăm în perioada de triumf a manierismului),

---

⁵ R. Mantran, *Istoria Imperiului Otoman*, București, 2001, p. 260; *Istoria Românilor*, vol. V, București, 2003, p. 88-95; *Kurze Geschichte Siebenbürgens*, Budapest, 1990, p. 311-334.

ceea ce-i transformă în autentici lingușitori de serviciu ai infatuării și orgoliului princiar. Toți cei amintiți îl evocă pe Ștefan Bocskai, unchiul principelui, doar fugitiv, într-o manieră unidimensională. În textele lor se insistă cu precădere asupra rolului pe care l-a jucat, în calitate de confident sau sfetnic al suveranului transilvan sau în postura de „locotenent al armatei”, adică al doilea comandant după principe, căpitan/guvernator al cetății Oradea, comite de Bihor și comandant al cavaleriei, pe parcursul campaniei antiotomane din 1595, soldată cu succesele de la Târgoviște și Giurgiu. Reușita expediției a fost, se pare, umbrită doar de tensiunile instaurate între Ștefan Bocskai, susținut de Gaspar Kornis de Ruszka, căpitanul cetății Hust, comite de Maramureș, și comandantul corpului expediționar toscan, Silvio Piccolomini (cca 1560?-după 1596)⁶.

Din cvartetul de călători italieni autentici, doar Cosimo Caponi evidențiază simpatia exclusivă de care se bucura viitorul principe al Transilvaniei printre contingentele de „haiduci”, din moment ce aceștia i-au rezervat un quantum substanțial din prada capturată de la pașa din Timișoara⁷. Pe de altă parte, Petru Pellérđi (?- după 1596) zis și Petru diacul, subcămărașul principelui Sigismund Báthory, este singurul care subliniază, în relatarea sa cu accente propagandistice și partizane, aportul lui Bocskai la mobilizarea a 800 de cavaleri lăncieri și 1200 de arhebuzieri din comitatul Bihor, în vederea confruntării cu turcii din 1595⁸.

Scrisorile iezuitului de origine hispanică, Alfonso Carillo (1553-1608) și cele ale raguzanului Giovanni de'Marini Poli (?-1600), în ciuda caracterului lor conotativ la adresa căpitanului cetății Oradea, evidențiază

---

⁶ *Călători străini în țările române*, vol. III, București, 1971, p. 448, 487, 514, 553, 558, 584, 592, 659.

⁷ *Ibidem*, p. 514.

⁸ *Ibidem*, p. 621.

disponibilitățile de negociator ale acestuia, în calitate de mesager al lui Sigismund Báthory la curtea pragheză, în anii 1595 și 1598 și mijlocitor al căsătoriei prin procură, încheiată de principele Transilvaniei la Graz, în 1595⁹. Milanezul Carlo Magno (cca. 1560-1617), gentilom de curte al împăratului Rudolf al II-lea, a fost, se pare, singurul dintre acești vizitatori provizorii ai Ardealului, care a derulat contacte mai strânse cu Ștefan Bocskai, pe care-l cunoștea atât de la curtea imperială pragheză cât și de la cea princiară transilvană (se presupune că i-a vândut chiar și o exploatare auriferă). În două relatări adresate patronului său, italianul evidențiază încrederea nelimitată de care beneficia acesta din partea lui Sigismund Báthory. În 1596 i se încredințează de către principe guvernarea întregii țări, amenințată de incursiunile tătarilor, iar la 1600 conduce conspirația menită să-l reîntroneze pe fostul său suveran, care abdicase în 1599¹⁰.

De altfel, traiectoria existențială a lui Sigismund Báthory excelează în inconsecvență și sinuozitate. Principele pe care-l slujește cu fidelitate Ștefan Bocskai e un cabotin vanitos, influențabil și capricios. Tiran aparent timid, dar pe de altă parte sensibil detașat de complexul culpabilității, el își confecționează diverse roluri la care renunță cu aceeași dexteritate cu care le-a conceput, de îndată ce i se par periculoase sau plictisitoare. După fiecare abdicare revine la putere printr-un ceremonial complicat și teatral. În accepțiunea sa compozițională, fiecare reîntoarcere la tron e acompaniată de o nouă suită de execuții, a căror cruzime instaurează o inconfundabilă atmosferă de teroare. Estet al spectacolului terifiant, Sigismund Báthory se dovedește totodată un protagonist profan și diletant al istoriei central-europene de la finele veacului al XVI-lea, incapabil să contureze un destin eroic,

---

⁹ *Ibidem*, p. 254, 260, 325.

¹⁰ *Călători străini în țările române*, vol. IV, București, 1972, p. 11, 14, 17-19.

dincolo de arbitrariul accidentalului, prin convertirea în faptă a unui principiu transcendent¹¹.

Paradoxal, cele mai vagi și imprecise referiri ale călătorilor străini cu privire la Ștefan Bocskai datează din vremea când acesta își încheia cariera, în ipostaza supremă de principe al Transilvaniei, după ce vreme de un deceniu preferase ranguri și posturi subalterne. Există doar două relatări care evocă perioada respectivă. Ambele sunt posterioare domniei lui Bocskai. În prima, geograful maghiar David Frölich (1595-1648), vizitator al colegiului de la Alba Iulia (1630), la invitația eruditului olandez J. H. Alstedius (Johann Alsted), profesor la respectiva instituție de învățământ, menționează doar casa natală a personajului, situată în orașul Cluj, iar în a doua, vestitul *globe-trotter* musulman, Evlia Celebi (1611-1684?), descrie cu precizie aproximativă o campanie glorioasă a principelui transilvan, aliat cu trupele otomane, conduse de Sarhoș-Ibrahim pașa, nepot al vizirului și beilerbei de Kanija/Kanizsa, din anii 1604-1605, în urma căreia ar fi fost cucerită cetatea Esztergom, devastată Viena și pustiite împrejurimile cetății Ujvár (Nove Zamky)¹². Fără a fi fantezist, raidul antihabsburgic al lui Ștefan Bocskai, descris de celebrul călător otoman, conține o serie de probabile exagerări și inexactități. În primul rând principele transilvan a încheiat tratatul cu Imperiul Otoman abia la 19 mai 1605. Dintre cronicile turcești ale veacului al XVII-lea, doar cea concepută de Mehmed bin Mehmed (?-1640) confirmă asediarea cetății Ujvár de către Ștefan Bocskai (august 1605) și luarea în stăpânire de către acesta a cetății Esztergom, asediată în prealabil de trupele padișahului¹³. Mustafa Naima (1654/1655-1716), cronicar

---

¹¹ I. Em. Petrescu, *Configurații*, Cluj- Napoca, 1971, p. 99-100.

¹² *Călători străini în țările române*, vol. V, București, 1973, p. 52; *Călători străini în țările române*, vol. VI, București, 1976, p. 332-333.

¹³ *Cronici turcești privind țările române*. Extrase I sec. XV – mijlocul sec. XVII, București, 1966, p. 434.

otoman de sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea, susține exact contrariul și anume că Ujvár-ul a fost cucerit de principele transilvan cu ajutorul turcilor, după ce în prealabil ocupase Oradea, Tokai și Cașovia (Košice), iar Esztergom-ul a fost doar asediat de contingentele lui Sarhoș-Ibrahim pașa¹⁴. În narațiunea de sorginte istorică, *Grădina celor virtuoși*, aparținând lui Kara-Celebi-Zade Abdul-Azis Efendi (1591/1592-1658), Ștefan Bocskai e evocat în ipostaza de cuceritor al cetăților Oradea, Tokai, Cașovia și Ujvár, în timp ce în *Cronica* lui Ibrahim Pecevi (1574-1650?) se precizează că doar serascherul (comandantul) suveranului transilvan, Nehmety Gergely/Nemeti Iörgi, a devastat împrejurimile Vienei, alături de Sarhoș-Ibrahim pașa, în timp ce trimisul curții princiare, Francisc Rhedei, pustia împrejurimile cetății Ujvár.¹⁵ Se pare că Evlia Celebi, când se referea la devastarea Vienei de către insurgenții lui Bocskai, făcea o vădită confuzie între acțiunile antihabsburgice ale acestora și asediarea capitalei imperiale de către principele Transilvaniei, Gabriel Bethlen, în timpul Războiului de Treizeci de Ani (1620).

În concluzie, putem afirma că, din perspectiva memorialistică a călătorilor străini, Ștefan Bocskai apare ca o prezență reminiscentă și infuză, aproape neintegrabilă într-un câmp de coordonate antropologice al veacurilor XVI-XVII, hegemonizat de conduita politică proliferată de autorul *Principelui*. Facultatea sa primordială pare să fi fost loialitatea, atât față de nepotul și principele său cât și față de habsburgi, perturbată doar de anumite stratageme machiavelice la care apelează către finalul carierei. Or, tocmai această conduită inflexibilă l-a determinat să-și asume, pentru o îndelungată perioadă de timp, un etern

---

¹⁴ *Cronici turcești privind țările române*. Extrase III sf. sec. XVI-încep. sec. XIX, București, 1980, p. 35-41.

¹⁵ *Cronici turcești privind țările române*. Extrase I sec. XV – mijlocul sec. XVIII, București, 1966, p. 514-515 și 554.

rol secundar, de eventuală eminență cenușie, în ierarhia politică a principatului transilvan. Dacă trăia în Japonia medievală, Ștefan Bocskai ar fi avut probabil toate șansele să devină o „*kagemusha*” (*umbra războinicului*), adică o dublură a mai mult sau mai puțin destoinicului Sigismund Báthory.

Deciziile sale, în calitate de strateg sau om politic, au fost întotdeauna subordonate unei înțelepte moderații, adecvată circumstanțelor politice pe care le dictau marile puteri ale timpului în Europa Centrală și de Est. Animat de convingeri turcofobe, glisează spre partida turcofilă, atunci când interesele autonomiste ale principatului transilvan pretind o înțelegere cu vecinul amenințător de la sud de Dunăre. În acest context trebuie înțeleasă rebeliunea sa antihabsburgică și intervenția în favoarea încheierii „războiului lung”, prin pacea de la Zsitvatorok (1606), care stipula un armistițiu pe durata a două decenii între sultan și împărat, favorizând instaurarea unui climat optim pentru o indispensabilă epocă de reconstrucție pe teritoriul Transilvaniei, care vreme de decenii fusese terenul de confruntare, atât pentru ambițioasele superputeri din regiune cât și pentru facțiunile nobiliare interne.

**BOCSKAI ÎN MEMORIALISTICA ȘI CRONISTICA
SĂSEASCĂ DIN SECOLUL AL XVII-LEA**

Interesul istoriografiei săsești din secolul al XVII-lea pentru Ștefan Bocskai a fost relativ redus din două motive: domnia scurtă (de un an) și așezarea cronologică „nefastă”, în sensul că domnia sa a fost precedată și urmată de personalități care au marcat mult mai puternic epoca lor și amintirea acesteia, ca Mihai Viteazul, Gheorghe Basta și Gabriel Báthory. Bocskai a fost un fel de „personaj de tranziție” mult mai puțin fascinant decât Gabriel Báthory, care reprezintă în istoriografia săsească răul absolut.

Astfel îl regăsim pe Bocskai în primul rând în scrierile memorialistice contemporane¹ și doar în trei scrieri istoriografice propriu-zise². În *Cronica Transilvaniei*³ a lui Georg

---

¹ *Album Oltardianum 1526-1629* (în continuare: *Album*) în: *Deutsche Fundgruben zur Geschichte Siebenbürgens* (Neue Folge), III, ed. Eugen von Trauschenfels, Kronstadt 1860; *Simonis Nösner res actae quaedam in partibus Hungariae et Transilvaniae* (în continuare: *Res actae*) în: *Deutsche Fundgruben III*; *Liber annalium raptim scriptus per Michaellem Weyss Mediensem, Senatorem Reipublicae Coronensis, in quo conscribendo, etsi non eam (chare haeres) quam merito debuissim, adhibere potui diligentiam, nihilominus tamen charum tibi Eum speravi futurum, ob studium et voluntatem singularem in te meam, quam praesento, dum commemorando qualitercunque tandem annales hosce, non me, sed te de iis docere cupio. 1590-1612. Continuatio usque 1615* (în continuare: *Liber annalium*) în: *Deutsche Fundgruben III*; *Tagebuch des Peter Banfi, eines Kronstädter Rathsherrn vom Jahre 1599-1616* (în continuare: *Banfi, Tagebuch*) în: *Deutsche Fundgruben III*.

² *Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum sive Annales Hungarici et Transsilvanici, opera et studio clarissimorum doctissimorumque virorum Simonis Massae et Marci Fuchsii, Pastorum Coronensium, nec non Christiani Lupini et Johannis Oltard, Pastorum Cibiniensium, concinnati, quibus ex lucubrationibus Andreae Gunesch, Pastoris Sabaesiensis, aliisque*

Kraus referirile la Bocskai lipsesc, deoarece cronica începe cu anul 1608, iar în lucrarea lui Lorenz Töppelt, *Origines et occasus Transsylvanorum*⁴, Bocskai nu este amintit.

Primele referiri la Bocskai apar în relatările de la sfârșitul sau despre sfârșitul secolului al XVI-lea, în care principele de mai târziu este amintit ca slujitor imperial, trimis în diferite misiuni⁵ sau participând la nunta lui Sigismund Báthory⁶. În aceste mențiuni Bocskai este un personaj care nu se remarcă prin nimic, decât poate prin loialitatea sa față de Casa de Habsburg sau prin austeritatea înfățișării⁷.

Manuscriptis fidedignis quaedam adjecit Johannes Ziegler, Schenkensis Pastor in Districtu Bistricensi Neovillensis. Edidit Josephus Trausch Coronensis, pars. I. Complectens annales ann. 990-1630, Coronae MDCCCXLVII (în continuare: CFLO I); Tractatus Rerum tam bellicarum, quam etiam aliarum ab anno 1599 usque 1606 inclusive in Transylvania interventarum, per Georgium Krauss 1646 fungentem Civitatis Schaesburgensis Notarium conscriptus (în continuare: Tractatus rerum) în: Deutsche Fundgruben der Geschichte Siebenbürgens, editat de G. Joseph Kemény, I, Klausenburg 1839; Johannis Goebel et Goergii Wachsmann Chronica Civitatis Schaesburgensis 1514-1663 (în continuare: Chronica) în: Deutsche Fundgruben der Geschichte Siebenbürgens, editat de G. Joseph Kemény, II, Klausenburg 1840.

³ *Siebenbürgische Chronik des Schäßburger Stadtschreibers Georg Kraus 1608-1665 în: Fontes Rerum Austriacarum. Oesterreichische Geschichtsquellen, I. Abt. Scriptores, vol. IV, Wien 1864; cf. ediția românească Georg Kraus, Cronica Transilvaniei 1608-1665, București 1965.*

⁴Laurentius, Toppeltinus, *Origines et occasus Transsylvanorum, seu erutae nationes Transsylvaniae, earumque ultimi temporis revolutiones, historica narratione breviter comprehensae*, Lugduni Gallorum 1667.

⁵ CFLO I, p. 119, 138, 140, 145; *Liber annalium*, p. 144, 150.

⁶ *Album*, p. 33.

⁷ "Es sind auch gar viele stattliche Teutsche Herren mitgewesen, alle in reichen Kleidungs Stucken, nur Magn. D. Stephanus Bochkayus avunculus Serenissimi war gantz schwarz, und hatte nur auf dem Dollmán eine guldene Ketten mit viel Edelgestein, und sonstigen Geschmeid [...]" , *Album*, p. 33.

După anul 1599 Bocskai dispăre din orizontul memorialisticii și cronisticii săsești, reapărând în anul 1604, în contextul răscoalei anti-habsburgice. De data aceasta Bocskai se individualizează: din slujitorul fidel al Habsburgilor a devenit conducătorul unei răscoale anti-habsburgice, fața de care elita politică săsească are o atitudine inițial ezitantă.

Această atitudine este pe deplin explicabilă având în vedere contextul, dar și preistoria ascensiunii politice a lui Bocskai, legate de războiul de 15 ani și de urmările acestuia, atât pe plan politic cât și psihologic. Perioada 1600-1605 este descrisă în lucrările cercetate ca o epocă a tulburărilor politice și militare, a persecuției religioase, a nesiguranței, mizeriei și disperării generale, în care dispar noțiunile de dușmani și aliați, deoarece ambii omoară, distrug, jefuiesc și profanează⁸. Orașele săsești, adeseori țintele predilecte pentru campaniile militare, oscilează în atitudinea lor politică, fiecare dintre ele având și opțiuni politico-militare diferite⁹. Spațiul de manevră al orașelor era limitat și de prezența mercenarilor.

Această atitudine ezitantă față de Bocskai este descrisă de judele Brașovului, Michael Weiss, din perspectiva contemporanului și de cronicarii sighișoreni din perspectiva istoricului care reconstituie trecutul. Nu este o întâmplare faptul că atât Michael Weiss cât și Georg Kraus, Georg Wachsmann și Johannes Göbel reprezentau orașele puternic afectate de luptele dintre Habsburgi și haiducii lui Bocskai, atât ca teatru de război¹⁰ cât și ca subiect al măsurilor punitive ale Habsburgilor¹¹.

Michael Weiss include în memoriile sale scrisorile pe care le-a trimis lui Bocskai și în care îi explică atitudinea

---

⁸ CFLO I, p. 206, 227; *Tractatus rerum*, p. 166, 172, 175-176, 179, 194.

⁹ *Tractatum rerum*, p. 197; *Liber annalium*, p. 174.

¹⁰ *Chronica*, p. 102; *Tractatus rerum*, p. 175-176.

¹¹ *Liber annalium*, p. 162.

elitei săsești. Adunându-se la Sibiu, reprezentanții națiunii săsești au încercat să găsească o cale prin care să jure fidelitate lui Bocskai fără să încalce jurământul către împăratul Rudolf al II-lea¹². Din punctul de vedere al judeului Brașovului era dezirabil să se apropie de Bocskai și să-l recunoască, însă experiența pedepselor impuse orașului de către Basta, pentru infidelitate față de Habsburgi, îi limita opțiunile. Ceea ce dorește o parte a elitei săsești, armonizarea loialităților politice, devine astfel un fel de cvadratură a cercului.

Cronicarii sighișoreni privesc această atitudine nehotărâtă cu mai multă severitate: „Deși Botskay își trimite scrisorile în orașele săsești, îi roagă cu prietenie, dar nu voiau să-l primească cu bunăvoință, ceea ce a dăunat foarte mult nu doar națiunii noastre, ci și întregii țări; căci astfel am devenit dușmani, iar în loc să stăm în pace și liniște am început un nou război și o nouă răzmeriță.”¹³ Atitudinea Sighișoarei care „se afla întotdeauna pe calea păcii”¹⁴ rezulta dintr-o experiență mai dură decât cea a Brașovului. Ca și Mediașul, Sighișoara fusese ocupată de trupele nobiliare pentru a fi obligată la supunere față de Bocskai. Haiducii lui Bocskai erau la fel de brutali ca și mercenarii habsburgici, în special valonii, care ținuseră până atunci orașul ocupat¹⁵.

Odată însă ales principe, Bocskai apare în scrierile săsești într-o lumină pozitivă, pentru că a pacificat țara și a retras haiducii¹⁶. Bocskai devine principele pios¹⁷, *pater*

---

¹² *Liber annalium*, p. 185-186.

¹³ *Tractatus Rerum*, p. 200.

¹⁴ *Ibidem*, p. 200.

¹⁵ *Ibidem*, p. 194, 201, 202-204.

¹⁶ *Ibidem*, p. 214-215; *CFLO I*, p. 231-235; *Liber annalium*, p. 191; Banfi, *Tagebuch*, p. 249; *Chronica*, p. 108.

¹⁷ *CFLO I*, p. 236, nota 272; *Tractatus rerum*, p. 216; *Res actae*, p. 65.

*patriae*¹⁸, astfel că asasinarea lui este văzută ca un eveniment tragic¹⁹. Din această perspectivă, portretul realizat de Georg Kraus este sugestiv din mai multe motive: pe de o parte reflectă schimbarea viziunii politice asupra destinului principatului Transilvaniei, pe de altă parte este și un regret pentru o șansă pierdută din cauză ezitării elitei săsești și a lipsei de coeziune dintre stări. Speculațiile pe care cronicarul le face în legătură cu importanța zilei de vineri în viața lui Bocskai nu trebuie supraevaluate, ele putând fi interpretate ca rezultat al unor simple observații. Puse însă în legătură cu comparațiile cu împărații romani, aceste reflecții îl ridică pe principe deasupra importanței sale locale:

„Principele pios și cucernic se străduia în toate părțile să facă pace pentru Ungaria și Transilvania mahnite și pentru a încheia pacea între cei doi împărați, Rudolf, germanul, și Mahomet, turcul, pentru că cucernicul principe a văzut ce iese din asemenea războaie, și ar fi și terminat treaba cum se cuvine, dacă Dumnezeu l-ar fi lăsat să trăiască mai mult. Ori n-am fost noi vrednici principelui sau lumea cea rea nu l-a suportat pe principele pios [...]

Este de mirare că acest Bocskai István s-a născut într-o vineri la Cluj, într-o vineri s-a ascuns în castelul său de la Sâniob pentru a-și salva viața, într-o vineri s-a predat Cașovia, într-o vineri Satu-Mare, într-o vineri Tokay, toate victoriile strălucite le-a dobândit într-o zi de vineri, toate faptele mărețe le-a înfăptuit într-o vineri, într-o vineri a fost proclamat principele Ungariei și Transilvaniei, într-o vineri s-a predat Sighișoara, într-o vineri i-a sfârșit viața, nu se poate spune dacă vinerea i-a fost cu noroc sau cu

---

¹⁸ *Liber annalium*, p.196.

¹⁹ *Res actae*, p. 65; *Album*, p. 38; *Chronica*, p. 108; *Tractatus rerum*, p. 216; *CFLO* I, p. 235.

ghinion. Acest principe putea fi comparat cu vechii împărați Iulius (Caesar), August Traian sau cu alții, chiar și cu Constantin cel Mare, dacă ar fi trăit mai mult. Sic fuit in fatiis:

Botskaius patriam justis dum vindicat armis

Alma quies patriae, religioque redit.”²⁰

Evoluția imaginii lui Bocskai în memorialistica și cronistica săsească reflectă în mare măsură evoluția elitei politice săsești. Dacă la sfârșitul secolului al XVI-lea o parte a elitei săsești susținea Casa de Habsburg (mai ales Sibiul, mai puțin Brașovul și Sighișoara), odată cu instalarea unui regim propriu-zis de ocupație militară atitudinea pro-habsburgică începe să se erodeze. Oscilarea între cele două posibilități, susținerea Habsburgilor sau a adversarilor acestora (Moise Secuiul și Ștefan Bocskai), s-a datorat în bună parte ocupației militare precum și experienței măsurilor punitive anterioare. De aceea, adevăratele loialități sunt greu de reconstituit. Această problemă s-a rezolvat însă după instalarea lui Bocskai și a succesului palpabil care n-a fost anulat nici după moartea acestuia: pacificarea țării.

---

²⁰ *Tractatum*, p. 216.

**ȘTEFAN BOCSKAI ÎN ISTORIOGRAFIA
ROMÂNĂ RECENTĂ (1989 - 2005)**

O inspecție succintă în sintezele istorice românești referitoare la Transilvania, realizate după 1989, în condițiile dispariției presiunii ideologice a dictaturii, pentru a vedea cum se reflectă în pagină scurtă domniea a lui Ștefan Bocskai, are caracterul unui sondaj îngust, dar elocvent. El vorbește despre un moment istoric perceput ca unul de tranziție dinspre epopeea lui Mihai Viteazul, eroul primei uniri românești, cea de la 1600, către apoteoza scurtă a regimurilor de stări și către alianța politică a Transilvaniei, Țării Românești și Moldovei, aflate deopotrivă sub suzeranitate otomană, din deceniile următoare. În această calitate, deși integrată cronologic în succesiunea de evenimente politice, diplomatice și militare a confruntării Imperiului Habsburgic cu Poarta Otomană, perioada principatului lui Ștefan Bocskai putea fi, fără îndoială, integrată unei viziuni unitare asupra conflictului, cu atât mai mult cu cât tocmai cel care ocupa scaunul de la Alba Iulia a mediat fructuos tratatul de pace încheiat la Zsitvatorok, la 11 noiembrie 1606. Cu toate acestea, preocuparea – de-acum tradițională – de a sublinia importanța domniei lui Mihai creează senzația unei rupturi din context, prilejuind istoriografiei române actuale incursiuni frugale în anii de debut al secolului al XVII-lea.

Practic, atât contribuția privitoare la etapa istorică la care mă refer din volumul I al sintezei coordonate de economistul Anton Drăgoescu, din motive de comandament politic și, probabil, entuziasm național, *Istoria României. Transilvania* (Cluj-Napoca, Societatea Culturală „G. Barițiu”, vol. I, 1997, p. 580-581), cât și porțiunea de

text corespunzătoare din sinteza mai recentă, într-un singur volum, coordonată de Ioan-Aurel Pop și Ioan Bolovan, *Istoria României* (Cluj-Napoca, Institutul Cultural Român & Centrul de Studii Transilvane, 2004, p. 318-319) au fost scrise de aceeași persoană. Aceeași autoare semnează și o terță trecere în revistă a principelui și anilor săi de domnie, anume cea din volumul al II-lea al *Istoriei Transilvaniei* coordonate de Ioan-Aurel Pop, Thomas Năgler și Magyar András (Cluj-Napoca, Institutul Cultural Român & Centrul de Studii Transilvane, 2005, p. 122-123). Cunoscută specialistă în secolul al XVII-lea ardelean, doamna Suzana Andea nu a izbutit, însă, în cazul guvernării Bocskai, decât să reia textul, cu minime modificări retorice, transferându-l, într-o versiune cvasi-identică, dintr-un context auctorial și textual în celelalte.

Informațiile selectate sunt importante și utile. Împrejurările abandonării politicii filohabsburgice și ale alegerii pe tron a candidatului Bocskai, stabilirea de relații cu Țara Românească și Moldova, încheierea păcii de la Viena cu extinderea stăpânirii, medierea păcii de la Zsitvatorok și moartea survenită pe neașteptate. A doua oară, narațiunea istorică se îmbogățește cu un portret succint al protagonistului („Bun organizator militar, înzestrat cu suficientă abilitate diplomatică...”), cu menționarea necesității obținerii de sprijin săsesc, scutirea Transilvaniei de plata tributului față de turci vreme de un deceniu, pierderea cetăților Lipova și Ineu, dobândirea coroanei regale și păstrarea libertății principatului și consecințele morții principelui asupra statutului Transilvaniei (nu a mai fost condusă prin loțiilori). Cum se poate constata, detaliile semnificative s-au dublat, dar tratamentul la care sunt supuse rămâne expeditiv, de tipul enumerării.

Când, în 2005, apărea volumul al II-lea din *Istoria Transilvaniei* coordonată de Ioan-Aurel Pop, Thomas

Nägler și Magyari András¹, în mod cu totul previzibil capitolul „2.2. Evoluții politice în secolul al XVII-lea. De la Șefan Bocskai la Mihail Apafi” era semnat de aceeași specialistă clujeană, Susana Andea. De astă dată recapitularea datelor privitoare la principele Bocskai se consumă la nivelul a trei sferturi de pagină și nu mai lasă loc speranței unor eventuale aprofundări în materie de interpretare istorică.

Aparența de îmbogățire a evocării în textul din 2004 față de cel din 1997, ca și cea de revenire la concizie în 2005, se spulberă îndată ce se compară fragmentele cu altele, mai vechi cu cel puțin jumătate de secol, scrise de alți autori. În cuvinte mai puține, Constantin C. Giurescu, de exemplu, izbutea să îl înfățișeze cu plasticitate pe principe, în volumul ultim, al III-lea, din sinteza lui de *Istoria românilor*, ca fiind adus pe tron de refugiații sosiți din Turcia, situându-l și genealogic (unchiul clujean, după mamă, al lui Sigismund Báthory). Relația cu Țara Românească e surprinsă în termenii, mai palpabili pentru un cititor nespecializat, ai tensiunii dintre principe și Radu Șerban, surprinzându-se într-o singură frază evoluția raporturilor dintre cei doi către tratatul din 5 august 1605. În fine, presupunerea, transcrisă de Giurescu, că Bocskai ar fi murit otrăvit, păstrează pe seama istoriei atât de prețioasa căldură a biograficului, deschizând o fantă către lumea de intrigi și neliniști în care principele s-a stins.

Ideea de a relua un text mai vechi în aceeași formă, doar că aglutinând în interiorul său mai multe amănunte, nu mi se pare dintre cele mai fericite. Între 1997 și 2005, datele aparițiilor sintezei Drăgoescu, a celei Pop – Bolovan, și, respectiv, Pop – Nägler – Magyari, meditația asupra subiectului ar fi avut răgazul să dobândească mai multă adâncime, problematizând la un nivel diferit. Nu

---

¹ Volumul I al acestei sinteze colective era coordonat doar de primii doi istorici.

spun că exemplul lui C. C. Giurescu, atent la dimensiunea individuală și interpersonală a faptelor și actanților, oferea singura pistă interpretativă alternativă posibilă. Se putea modifica unghiul de valorizare a evenimentelor, discutându-le fie prin raportare la ceea ce a fost și ce avea să vină, fie din unghiul importanței politice europene a noilor configurări. Aparent, opțiunea ar fi însemnat o focalizare unilaterală. În fapt, însă, o asemenea tentativă ar fi asigurat o unitate de perspectivă, permițând decelarea unor semnificații și chiar sublinieri necesare. În loc de așa ceva, consemnările frugale din calendarul epocii lasă impresia de încropeală, lipsă de coerență și hazard atât la nivelul textului, cât și la cel al împrejurărilor istorice evocate. Observația este valabilă mai cu seamă privitor la prima versiune. În cea secundă, efortul îmbogățirii peisajului politic creionat conturează ceva mai complex ambianța din epocă, dar în același timp frustrează prin înmulțirea referințelor expediate.

Deocamdată, așadar, Ștefan Bocskai rămâne să fie găsit mai ales în textele dinainte de revoluție: în operele interbelicilor, dar și la Ștefan Andreescu, în capitolul din *Restitutio Daciae* dedicat afirmării lui Bocskai în fruntea principatului transilvan. Până și un istoric uitat din veacul al XIX-lea, cum este Ioan V. Rusu, autorul instrumentului didactic numit *Compendiu de istoria Transilvaniei cu distincție privitoare la români* (Sibiu, Tip. S. Filtsch, 1864), altminteri paroh și protopop greco-catolic al Sibiului – dar și secretar II al ASTREI – dedica domniei lui Bocskai atenția sa, aducând în discuție o mulțime de fapte astăzi abandonate. Chiar dacă versiunea lui Rusu este mai degrabă factologică, ea oferă nealterate de abstragerea de la concretețe neurmată de exercițiul interpretativ cel puțin contururile și parfumul epocii².

---

² Mulțumiri lui Ovidiu Ghitta pentru semnalare.

Pe scurt: anii de după revoluția din 1989 au cantonat figura lui Ștefan Bocskai așa cum o păstrează istoriografia română în crochiuri expediate, pe care nu le compensează, din păcate, vreo hermeneutică mai ambițioasă. Anii Bocskai sunt, astfel, o mică pată de culoare, nici prea intensă, nici prea clară și nici destul de semnificativă pentru a înțelege, în calitate de cititori, la ce mai figurează în pagină.

Carența se datorează, într-o anumită măsură și unei proceduri ce se dovedește carențială. Dacă diverși coordonatori de sinteze apelează la același expert pentru a elabora capitolul ce corespunde aceleiași epoci nu este deloc sigur că, de la o versiune la alta, înțelegerea momentului istoric asupra căruia se oprește alegerea va spori. Dimpotrivă, solicitarea unor condeie diverse poate institui dialogul fertil între concepții și stiluri interpretative diverse, nemaipomenind și de avantajul unei coloraturi stilistice și a unor expresivități variate. Pe de altă parte însă, mă grăbesc să adaug că acceptarea de către un autor a invitațiilor repetate de a scrie despre același subiect nu ar trebui să îl scutească pe acesta de efortul unei reflecții de fiecare dată reînnoite asupra subiectului. Fiindcă, pesemne, este adevărat adagiul după care nu există subiecte neinteresante sau derizorii, așa sunt, câteodată, doar lecturile la care le știm supune.

ANEXE

Susana Andea, „Restaurație și teamă”, în Anton Drăgoescu (coord.), *Istoria României. Transilvania, Cluj-Napoca, Societatea Culturală „G. Barițiu”, vol. I, 1997, p. 580-581:*

„În această situație critică, când succesiunea princiară se confrunta, după moartea în lupta de la Brașov a lui Moise Szekeley, cu lipsa unui candidat marcant, stările îl descoperă pe Ștefan Bocskai. Acesta este curând convins

să renunțe la politica sa filohabsburgică și, împreună cu „haiducii” din pustă, cu secuii și cu sprijin de la turci, inclusiv din partea domnilor români, să obțină îndepărtarea imperialilor și înfrângerea comitelui Sibiului, fiind ales principe, la 4 septembrie 1605, de dieta de la Mediaș. Tot aici, a primit din partea lui Ali Pașa însemnele domniei și ahidname-ul, dieta angajându-se acum, în prezența solilor din Țara Românească și Moldova, în discutarea specială a relațiilor principatului cu aceste țări. S-a hotărât ca să fie perpetuată buna vecinătate și păstrat tratatul de alianță încheiat, la 5 august 1605, cu Țara Românească, respingându-se sprijinul solicitat de moldoveni pentru reînscăunarea, la București, a fostului domn, Simeon Movilă.

Având sprijinul turcilor și consolidându-și autoritatea în fața stărilor, Ștefan Bocskai reușește, în vara anului 1606, să încheie pacea cu Viena, fiindu-i recunoscută calitatea de principe și dobândind stăpânirea asupra comitatelor Bereg și Ugocsa, plus cetățile Satu Mare și Tokaj. Această situație îi va permite lui Bocskai să mijlocească pacea, din 11 noiembrie 1606, de la Zsitvatorok, dintre Habsburgi și turci, pace ale cărei avantaje însă Transilvania nu le va putea fructifica din cauza morții neașteptate a principelui”.

Susana Andea, „Țările Române în secolul al XVII-lea”, în Ioan-Aurel Pop, Ioan Bolovan (coord.), *Istoria României*, Cluj-Napoca, Institutul Cultural Român & Centrul de Studii Transilvane, 2004, p. 318-319:

„O parte a stărilor Transilvaniei, nemulțumite de situația creată, și-au descoperit noul conducător în persoana lui Ștefan Bocskai – fost partizan al partidei habsburgofile, trecut acum de partea celei prootomane. Bun organizator militar, înzestrat cu suficientă abilitate diplomatică, acesta a reușit să-i atragă de partea sa pe haiduci și pe secui, cărora le-a promis restituirea vechilor

libertăți. Și-a apropiat treptat și restul stărilor din comitate,, mai ales după ce Poarta l-a recunoscut ca principe al Transilvaniei și i-a trimis însemnele de domnie (noiembrie 1604). Rămânea ca pentru deplina reușită să obțină și acordul Universității Săsești, în special al orașului Sibiu, rămase credincioase Habsburgilor și, mai ales, încrezătoare în revenirea acestora în forță cu sprijinul lui Radu-Vodă din Țara Românească.

Succesele militare obținute de Bocskai împotriva Habsburgilor, care au dus la ocuparea cetăților Satu Mare, Ujvar, Tokaj și a teritoriilor din jur, i-au consolidat politica internă și prestigiul extern. Convocate în Adunarea Țării de la Mediaș, stările transilvane au depus, la 14 septembrie 1605, jurământul oficial de credință față de principele Ștefan Bocskai, venit cu o suită impunătoare la ceremonia la care au asistat și solii domnilor români și aceia ai sultanului. Între timp, la 5 august 1605, fusese încheiat, la Târgoviște, un tratat de alianță între Transilvania și Țara Românească. În noiembrie 1605, turcii i-au confirmat principelui și titlul de rege al Ungariei de Mijloc și au scutit Transilvania de plata tributului pe timp de zece ani. La revenirea în Ardeal, Bocskai urma, în schimb, să le predea cetățile Lipova și Ineu. Adunarea Țării convocată la Cluj, în aprilie 1606, a luat în discuție noua situație creată prin numirea lui Bocskai ca rege al Ungariei, decizând să păstreze și pe viitor libertatea principatului și libera alegere a principelui. Cu același prilej, stările Transilvaniei și-au desemnat reprezentanții la Dieta de la Cașovia.

Tratativele începute cu solii lui Rudolf al II-lea au fost finalizate prin încheierea păcii de la Viena (iunie 1606), prin care lui Bocskai îi erau recunoscute atât titlul de principe al Transilvaniei, cât și stăpânirea cetăților Satu Mare și Tokaj și a comitatelor Bereg și Ugocsa. Principele Transilvaniei a contribuit, de asemenea, la încheierea păcii de la Zsitvatorok (noiembrie 1606), prin care se puneau

capăt războiului început în 1593. *Statu-quo*-ul restabilit între cele două imperii a durat, cu reînnoiri succesive, până în anul 1663. Transilvania rămânea pe mai departe un principat autonom sub suzeranitatea Porții, punându-se astfel capăt intervențiilor militare din partea împăratului creștin.

Moartea neașteptată a principelui Ștefan Bocskai, aflat în Ungaria în cea mai mare parte a timpului, a pus capăt conducerii Transilvaniei prin locțiitori și a readus instabilitatea politică”.

Susana Andea, „2.2. Evoluții politice în secolul al XVII-lea. De la Ștefan Bocskai la Mihail Apafi”, în Ioan-Aurel Pop, Thomas Năgler și Magyari András (coord.), *Istoria Transilvaniei, II, Cluj-Napoca, Institutul Cultural Român & Centrul de Studii Transilvane, 2005, p. 122-123:* „O parte a Stărilor Transilvaniei, nemulțumite de situația creată, și-au descoperit noul conducător în persoana lui Ștefan Bocskai – fost partizan al partidei habsburgofile, trecut acum de partea celei prootomane. Bun organizator militar, înzestrat cu suficientă abilitate diplomatică, acesta a reușit să-i atragă de partea sa pe haioduci și pe secui, cărora le-a promis restituirea vechilor libertăți. Și-a apropiat treptat și restul Stărilor din comitate, mai ales după ce Poarta l-a recunoscut ca principe al Transilvaniei și i-a trimis însemnele de domnie (noiembrie 1604). Rămânea ca pentru deplina reușită să obțină și acordul Universității Săsești, în special al orașului Sibiu, rămase credincioase Habsburgilor și, mai ales, încrezătoare în revenirea acestora în forță cu sprijinul lui Radu-Vodă din Țara Românească.

Succesele militare obținute de Bocskai împotriva Habsburgilor, care au dus la ocuparea cetăților Satu Mare, Újvár, Tokaj și a teritoriilor din jur, i-au consolidat puterea internă și prestigiul extern. Convocate în Dieta de la Medias, Stările transilvane au depus, la 14 septembrie

1605, jurământul oficial de credință față de principele Ștefan Bocskai, venit cu o suită impunătoare la ceremonia la care au asistat și solii domnilor români și aceia ai sultanului. Între timp, la 5 august 1605, fusese încheiat, la Târgoviște, un tratat de alianță între Transilvania și Țara Românească. În noiembrie 1605, turcii i-au confirmat principelui și titlul de rege al Ungariei de Mijloc și au scutit Transilvania de plata tributului pe timp de zece ani. La revenirea în Transilvania, Bocskai urma, în schimb, să le predea cetățile Lipova și Ineu. Dieta convocată la Cluj, în aprilie 1606, a luat în discuție noua situație creată prin numirea lui Bocskai ca rege al Ungariei, decidând să păstreze și pe viitor libertatea principatului și libera alegere a principelui. Cu același prilej, Stările Transilvaniei și-au desemnat reprezentanții la Dieta de la Cașovia.

Tratatul încheiat cu solii lui Rudolf al II-lea au fost finalizate prin încheierea păcii de la Viena (iunie 1606), prin care lui Bocskai îi erau recunoscute atât titlul de principe al Transilvaniei, cât și stăpânirea cetăților Satu Mare și Tokaj și a comitatelor Bereg și Ugocsa. Principele Transilvaniei a contribuit, de asemenea, la încheierea păcii de la Zsitvatorok (noiembrie 1606), prin care se puneau capăt războiului început în 1593. *Status-quo*-ul restabilit între cele două imperii a durat, cu reînnoiri succesive, până în anul 1663. Transilvania rămânea pe mai departe un principat autonom sub suzeranitatea Porții, punându-se astfel capăt intervențiilor militare din partea împăratului creștin”.

Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor*, București, Ed. All, 2000, vol. III, p. 12-13:

“În Ardeal, după moartea lui Moise Szekely, urmară frământări, până când izbuti să ia puterea nemeșul Ștefan Bocskay, născut la Cluj, în 1557, și unchiul, după mamă, al lui Sigismund Bathory. El fu proclamat în 1604 principe al Transilvaniei de către refugiații de pe teritoriul turcesc;

marele vizir îl recunosc la 19 noiembrie al aceluiași an, secuii, prin dieta din Miercurea Mureșului, la 21 februarie 1605, iar dieta țării la 8 mai, la Târgu-Mureș.

Radu Șerban a avut, la început, relații încordate cu Bocskay, deoarece acesta, pe de o parte, sprijinea pe Movilești, pe de altă parte, era împotriva imperialilor. Mai pe urmă însă, raporturile se îndulcesc și se ajunge chiar la încheierea unui tratat de amicitie și alianță, la 5 august 1605. Lui Radu i se asigură – prin acest tratat – și un adăpost în Ardeal în caz de primejdie. Un și mai mare succes pentru Bocskay este recunoașterea împăratului Rudolf, care renunță în favoarea sa la stăpânirea Ardealului, ba îi dă și comitatele Tokay, Bereg și Ugocea (iulie 1606). Îndată după aceasta urmează tratatul de pace între imperiali și turci, încheiat la *Zsitvatorok*, la 11 noiembrie 1606, tot prin intermediul dibaciului principe al Transilvaniei. Se părea deci că va urma o eră de liniște pentru regiunile noastre, care avuseseră atâta de suferit în ultimii ani. Previziunea nu se îndeplini însă, deoarece Bocskay muri – se zice otrăvit – la 29 decembrie 1606 și competițiile pentru tron reîncepură”.

Ioan V. Rusu, *Compendiu de istoria Transilvaniei cu distinctă privire la români Sibiu, Tip. S. Filtsch, 1864, cap. III, &, p. 304-307:*

„Malconțenții³ din Ungaria, mai ales protestanții, și-numiră principe pre Ștefan Bocicai (Bocskai), carele dintru început nu voi să accepteze această demnitate, însă mai pre urmă, descoperindu-se lucrul [acela] de [cătrel] imperiali, și el văzându-se atacat de Jacob Barbiano, prefectul Cașoviei, se puse în fruntea malconțenților, [îi] bătu pre imperiali la Urbea-Mare⁴, în 15 octo[m]br[i]e 1604, și luă Cașovia. Trupele transilvane se întoarseră

---

³ Nemulțumiții.

⁴ Oradea.

acasă. Emigranții și Gabriel Bethlen se unire cu Ștefan Bocicai. Șerban Basarabă⁵ văzând aceste, trimese pre Georgiu Sârbul cu un corp de voluntari în T[ransilva]nia, ca să apere pre comisarii imperiali în contra ungurilor malconțeni. Cu începutul an.[ului] 1605, Ștef.[an] Bocicai, continuând lupta în contra imperialilor, luă de la ei Lipova, Sebeșul⁶ în Temeșana⁷, și cetatea de piatră (Chioarul, Kövár), din T[ransilva]nia. În 21 februarie [al] acestui an, Bocicai se recunosc de principe și din partea adunării nobililor și a secuilor ținute la Miercurea (în scaunul Mureșului). Sașii nu luă parte la acea adunare, sub pretext că se tem de Șerban, carele ținea cu imperialii; pentru aceea, secuii prădară satele și ținuturile săsești. În luna lui aprilie 1605, Ștef.[an] Bocicai trimese pre Ladislau Giulafi⁸ ca guvernatoriu în T[ransilva]nia cu 2000 de haiduci. Basta merse în contra lui Bocicai și-l alungă; însă soldații lui nu voiau a se bate, din cauză că nu li se plătiseră stipendiile. Așa Basta fu constrâns a se retrage la Eperies, și apoi la Pojon. Bocicai, convocând dieta în Ungaria, la satul Serenci⁹, se proclamă de principe al Ungariei¹⁰.

În T[ransilva]nia, Ladislau Giulafi chemase dieta la Mureș-Oșorhei în luna lui mai 1605, cu scop de a se face pregătiri la continuarea bătăiei, însă de frica românilor lui Șerban Basarabă, cari și-puseră castrele¹¹ la Mediaș, dieta se strămută la Chimitelnic (Kelemen-telke). După răsipirea dietei, Giulafi și-puse castrul la opidul Elisa (Elisabetopole) pre Târnavă; Georgiu Sârbul cu românii lui atacă, și-i

---

⁵ Radu Șerban.

⁶ Caransebeșul.

⁷ Banat.

⁸ Gyulaffy László.

⁹ Szerencs.

¹⁰ A. Tr. Laurian, *ist. Rom. Pag.* 441, 442. Felmer, pag. 211, 212. [n. a.]

¹¹ Tabăra.

împrăștiară toată armata. Însuși Ladislau Giulafi numai cu fuga și-mântui viața. Nu mult după aceea, Giulafi, cu o putere mai mare, împresură Sighișoara, care se apăra iar de Georgiu Sârbul cu românii din Țara Românească. Prelungindu-se împresurarea, Giulafi trimise după ajutor la Ieremia Movilă, domnul Moldovei, cu carele Bocicai încheiase [un] tractat ofensiv. Ieremia [î]și trimise 5000 [de] oșteni în contra lui Georgiu Sârbul: totdeodată, pre frate-so încă îl expedie cu 4000 [de] inși, ca prin T[ransilva]nia să erumpă în Țara Românească. Iar el însuși avea să intre în Țara Românească de-a dreptul din Moldova. Tot pre atunci fură încunoștințați și turcii, ca să treacă Dunărea. Planul era ca pre Șerban să-l strămtoreze de toate părțile, și să-l scoată din domnie. Însă Șerban, înțelegând acest plan, se împacă cu turcii, și [îl] rechemă pre căpitanul său Georgiu Sârbul din T[ransilva]nia. În 5 august 1605, încheie tractat de pace și cu Ștefan Bocicai. Ieremia Movilă, văzându-se acum părăsit de transilvani, se duse la tătari și veni de acolo cu oaste asupra lui Șerban; însă acesta-l învinse: tătarii luară la fugă, și așa încercarea lui Ieremia de a detrona pre Șerban, rămase fără de efect.

În timpul acesta, Bocicai, bătând pre imperiali mai din toată Ungaria, se întoarse în T[ransilva]nia: se duse la Mediaș, după aceea, ocupă Sighișoara, care tot se mai apăra încă de Georgiu Sârbul cu românii săi. În septembrie 1605 chemă dieta formală la Cluj – la care luară parte și sașii; – aci alegându-se din nou, fu recunoscut de toate [cele] trei națiunile țării ca „principe a[l] T[ransilva]niei”.

După aceea, demițând pre turci și pre moldoveni acasă, Ștefan Bocicai se întoarse în Ungaria, unde marele vizir îl încoronă de rege a[l] Ungariei în 11 noiembrie 1605 în câmpul Racoșului¹², cu o coroană care se zicea a fi fost luată de la regii românilor și bulgarilor.

---

¹² Rákos.

Turcii, mulțumiți cu serviciile ce le-au făcut t[ransilvăn]nii, le-au iertat tributul pre 10 ani și pre viitoru îl defipseră¹³ la suma de 10.000 [de] galbeni pre an. Însă pretinseră transpunerea¹⁴ castelelor: Lipova și Ianova¹⁵.

În 24 februarie 1606, Bocicai încheie pace și cu împ.[ăratul] Rudolf sub următoarele condițiuni: Bocicai să posede T[ransilva]nia cu unele comitate din Ungaria pre lângă titlul de: „principe a[l] T[ransilva]niei și domn a[l] părților anexe din Regatul Ungariei”. Comitatele anexe din Ungaria fură: Satu-Mare, B[e]regul, Sabolciul, Ugocia, Solnocul de Mijloc, Bihorul, Zărandul, Crasna, Maramureșul cu districtul Cetății de Piatră (Chioarul, Kövár). În 11 noiembrie a[l] aceluiași an, urmă încheierea păcii pre 20 [de] ani și între Rudolf și între Ahmet, carele se suise pre tronul sultanilor.

Nu mult după aceea, în 29 decembrie (1606), muri Ștefan Bocicai la Cașovia, în etate de 59 [de ani], nelăsând nici un erede¹⁶ după sine. Era prepus că l-ar fi adăpat cu venin cancelarul său Mihail Katay, pre carele pretorienii, din astă cauză, îl și tăiară în bucăți. Corpul principelui Ștefan Bocicai fu transportat la Alba-Iulia și s-a înmormântat în biserica S.[fântul] Mihail”.

---

¹³ Stabiliră

¹⁴ Predarea.

¹⁵ Ineu.

¹⁶ Moștenitor.

**PLACA COMEMORATIVĂ A CASEI BOCSKAI
DIN CLUJ (1606)**

În așa-numita Casă Bocskai¹ din Cluj se păstrează fragmentele unei plăci comemorative care ilustrează un capitol deosebit al istoriei culturii clujene din epoca renașterii.

La 25 octombrie 1606 – reiese din însemnările lui Valentin Segesvári² – a fost montată o placă comemorativă cu blazonul principelui Ștefan Bocskai la casa lui Ioan Eppel din Cluj. Din Socotelile³ contemporane ale orașului reiese că munca a început la sfârșitul lunii iulie, atunci s-a desenat pe hârtie proiectul plăcii, judecând pe baza celor aproximativ 60–62 de coli de hârtie folosite, suficiente atât pentru schițele pregătitoare cât și pentru realizarea proiectului de 1:1 al monumentului. În luna care a urmat pietrării realizaseră piesele componente, către sfârșitul lunii dispenserul orașului consemna plata pictorului care a desenat inscripția pe plăcile pregătite. Gravarea inscripțiilor era în curs în lunile următoare, așezarea plăcilor a avut loc între 23 și 25 octombrie în Cetatea veche. Atunci pietrării erau ajutați de drabanții orașului, scripeții și funiile au fost împrumutate de la dulgherii din oraș. Retușurile precum și vopsirea, poleirea cu aur a plăcii au fost terminate până la sfârșitul lunii noiembrie.

---

¹ Str. Matei Corvin nr. 4, numită și Casa Eppel pe baza informației retrospective a lui Valentin Segesvári. V. mai jos.

² Segesvári Bálint, *Történeti főljegyzései (1606–1654)*, în: Kolozsvári emlékirók, red. și note de Pataki József, intr. Bálint József, Kriterion, Bukarest, 1990, p. 136.

³ Kovács András, *Késő reneszánsz építészet Erdélyben*, Teleki-Balassi, Budapest-Kolozsvár, 2003, pp. 23–24.

Acestea sunt în momentul de față informațiile de care dispunem în legătură cu monumentul studiat.

Dispensatorul orașului vorbea despre o casă din Cetatea veche, Valentin Segesvári, care și-a definitivat însemnările cu decenii după eveniment, a numit casa după proprietarul de mai târziu (începând cu 1610), pastorul unitarian Ioan Eppel. Această denumire greșită, folosită de el stă la baza neînțelegerilor moderne în legătură cu edificiul în cauză.⁴

Locul de conservare al fragmentelor păstrate este concludent în privința problemei topografice: toate se găseau la începutul secolului al XIX-lea în casa contelui Iosif Teleki și au fost reînzidite cu mici defecte la locul actual în momentul unei reamenajări și amplificări care a avut loc în anul 1817.⁵

În legătură cu înfățișarea originală a plăcii nu dispunem de izvoare. Presupunem doar că această compoziție aurită și policromă atrăgea și prin dimensiuni atenția trecătorilor care soseau în Cetatea veche.

Pe baza detaliilor structurale este de asemenea de presupus, că avem de-a face cu fragmentele unei compoziții care imita o *aediculă* antică, readaptată în epoca renașterii. Ordinea așezării pieselor inscripționate se reconstituie prin conținutul textelor: este evident că placa dedicată Cititorului (Lectori) introducea compoziția.

---

⁴ Între altele și localizarea casei și tipografiei socrului lui Eppel, Caspar Heltai în aceeași clădire. – Kővári László, *Erdély régiségei és történelmi emlékei*, Kolozsvár, 1892, pp. 303, 315 – Debreczeni László, *Az 1953. évi kolozsvári műemlék-összeírás építészettörténeti eredményei*, în: Bodor András et alii (red.), *Emlékkönyv Kelemen Lajos születésének nyolcvanadik évfordulójára*, Bukarest-Kolozsvár, 1957, pp. 230, 236, 237.

⁵ Segesvári Bálint, *Krónikája*, Prezentare și note de Jakab Elek în: *Erdélyi Történelmi Adatok*, red. Szabó Károly, vol. IV, Kolosvárt, 1862, pp. 165–168.

Aceasta a fost urmată – titlul a fost gravat în prima placă – de distihurile așezate în coloane paralele referitoare la rolul fast al zilei Venerei în viața personajului comemorat și se încheia prin epigrama descriind *Rivalizarea celor trei zeițe ale Olimpului*. Lățimea mai mică a acesteia din urmă demonstrează că se afla sub un pervaz profilat, constituind un fel de panou decorativ pentru soclul compoziției. Un brâu profilat – fragmentele acestuia pot fi observate la extremități – divizase și plăcile superioare, căci între colonetele, respectiv între pilaștrii din flancuri trebuia să existe o cezură. Pilaștrii decorați cu caneluri și marcați cu cifrele anului ai plăcii superioare susțineau timpanul decorat cu blazonul circular dispus ca o rozetă. Contururile pietrei cu blazon susțin această supoziție, deși – prin natura determinată de montarea ca în *puzzle* a lor – nu ne ajută prea mult la reconstituirea dimensiunilor exacte ale ediculei. Dacă ne imaginăm montajul prezentat completat cu aceste detalii, atunci putem să ne facem o imagine asupra compoziției originare. Acest tip de ancadrament s-a răspândit în arhitectura europeană prin tratatele lui Sebastiano Serlio (1475–1554),⁶ în Transilvania apare pentru prima oară în 1592 la poarta cetății din Șimleul Silvaniei. O ediculă asemănătoare, cu funcție identică, dar mult mai primitivă ca realizare încadrează blazonul lui Ștefan Lázár din Lăzarea, din anul 1630.⁷

Piesa cea mai importantă a compoziției studiate este blazonul decorat cu motive de feronerie și încadrat de astragale, dublate de un alt șir compus din ornamente de feronerie. Scutul sfârtecat și completat în centrul capului

---

⁶ Serlio, Sebastiano, da Bologna, *Regole generali di architettura...*, in Venetia per Francesco Marcolini da Forlì, 1537, T. XXVI. – Serlio, Sebastiano, Bononiensis, *Architecturae Liber Septimus...*, Ex officina typographica Andreae Wechelli, Francofurti ad Moenum, 1575. 77.

⁷ Kovács András, *Késő reneszánsz építészet Erdélyben*, Teleki-Balassi, Budapest-Kolozsvár, 2003, pp. 117 sqq.

cuprinde însemnele heraldice ale Regatului Ungariei (cartierele 1, 3), respectiv cele ale Transilvaniei (cartierele 2, 4 și cantonul din centrul capului), respectiv, peste tot, ovalul încadrat de însemnul Ordinului Dragonului al blazonului familiei Bocskai de Kismarja, este timbrat de o coroană princiară. Această compoziție heraldică fusese întrebuințată de Ștefan Bocskai în calitate sa de principe al Ungariei și Transilvaniei, după dieta din Szerencs (Ungaria) din 20 aprilie 1605. Modelul compoziției trebuie să fi fost o pecete sau o monedă. Deși nu am reușit să identificăm o piesă anume, cele mai multe paralelisme le găsim în emisiunile de taleri din 1606 care figurează sub numerele 197-198 în catalogul lui Huszár Lajos,⁸ diferențele pot fi puse pe socoteala pictorului clujean care a formulat proiectul monumentului. O singură diferență heraldică poate să fie surprinsă: emisiunile monetare studiate prezintă soarele și luna fie în cartierului 2 al scutului sfârtecat, fie, cum e în cazul exemplurilor noastre, într-un canton clar delimitat al aceluiași cartier, dar niciodată peste cartierele 2-3, în mijlocul capului de scut. Cadrul scutului se înrudește în spirit cu moneta nr. 198. Această înrudire se manifestă și prin așezarea 3+4 a celor șapte turnuri. Detaliile coroanei princiare, cele ale dealurilor de sub crucea apostolică constituie de asemenea paralelisme. Toate acestea presupun înrudirea apropiată între blazonul sculptat și talerului nr. 198.

Inscripția lungă, redactată în limba latină, se compune din trei părți. Prima, formulată în proză aparține celor care au hotărât așezarea plăcii. Celelalte două reproduc panegiricele versificate ale notarului, apoi judeului (1603) din Cașovia, poet laureat al imperiului (1598), Ioan Bocatius (Bock, 1549-1621), originar din

---

⁸ *Az erdélyi fejedelemség pénzverése*, Red. Rádóczy Gyula, Akadémiai, Budapest, 1995.

Moravia, consilier și diplomat de încredere a lui Ștefan Bocskai. Din însemnările autorului știm că panegiricul cu tema zilei de vineri a fost compus la cererea principelui,⁹ nu putem deci să excludem cu desăvârșire posibilitatea ca ideea realizării plăcii să se fi pornit din anturajul principelui, deși, cum am văzut, cheltuielile legate de monument au fost contabilizate pe seama orașului.

Realizatorii monumentului au fost membrii breslei pietrarilor din Cluj, datele se referă consecvent la „pietrari” și nu la un pietrar anume. De aceea, trebuie să presupunem că semnul lapidar, atribuibil pietrarului János/Johannes Szilágyi (Zilagi),¹⁰ care apare pe placa inferioară ar reprezenta semnătura starostelui breslei pietrarilor clujeni care contribuisese în persoană la realizarea sculpturii împreună cu colegii săi. Nu cunoaștem numele pictorului care avusese o contribuție, cum am văzut, substanțială în definitivarea proiectului.

Având în vedere cele arătate mai sus, se conturează unele considerații privind împrejurările în care s-a înălțat monumentul. Ștefan Bocskai, după alegerea sa ca principe al Transilvaniei¹¹, a petrecut, în august 1605¹² aproximativ două săptămâni în Cluj. Pare probabilă presupunerea că

---

⁹ Bocatii, *Johannis Poemata quae supersunt*, ed. Franciscus Csonka, pp. 598 sqq., 1012–1013. – Bocatius János, *Öt év történetben [1606–1610]*, trad., note și postfață de Csonka Ferenc, trad. Anexei Molloy Károly, Budapest, 1985, p. 158.

¹⁰ Zilagi János. Identificarea ipotetică se bazează pe combinația literelor care nu apar în numele celorlalți meșteri cunoscuți ai Clujului. Balogh Jolán, *Kolozsvári kőfaragó műhelyek. XVI. század*, Budapest, 1986, pp. 84, 366 a publicat referiri la lucrările din Alba Iulia, Șimleul Silvaniei și Aghireș(?) ale meșterului în perioada 1581–1595. Fără îndoială era unul dintre cei mai cunoscuți meșteri ai breslei. La 23 oct. 1606 a fost plătit pentru o lucrare efectuată la comanda orașului. V. Arhiva Primăriei Cluj, Socoteli vol. 12a, fasc. III, pp. 108–109.

¹¹ Miercurea Nirajului, 12 februarie 1605.

¹² 12–28 aug. 1605.

hotărârea consiliului de la sfârșitul lui iulie 1606 era motivată de pregătirea aniversării vârstei de 50 de ani a principelui, fiu al orașului. Deși ideea nu este străină mentalităților epocii, materializările sale transilvănene pornesc tocmai din Cetatea veche a orașului. În imediata apropiere a Casei Bocskai, pe grilajele ferestrelor casei în care s-a născut regele Matia străluceau corbi heraldici în vremea lui Caspar Heltai, ca o expresie a privilegiilor conferite de rege proprietarilor casei.¹³ În interiorul clădirii încăperea în care se născuse Matia fusese marcată însă și cu o inscripție. Textul acesteia, consemnat în 1758¹⁴, a fost redactat în cursul secolului al XVI-lea, probabil concomitent cu nașterea cultului său, frapant marcată de Cronica lui Heltai. În spiritul și după modelul acestui cult se montează și placa Bocskai, în timpul vieții, în apropierea împlinirii vârstei de 50 de ani.

Cel care urma să fie omagiat personifica în ochii clujenilor sfârșitul ocupației imperiale, adică sfârșitul unei

---

¹³ Heltai Gáspár, *Krónika az magyaroknak dolgairól*, în: Heltai Gáspár és Bornemisza Péter Múvei. Selecția, red. și note de Nemeskürthy István, Szépirodalmi, Budapest, 1980, pp. 449–450. Dat fiind faptul că proprietarii clădirii au obținut anumite privilegii încă în timpul domniei regelui, este de presupus, chiar dacă nu poate fi demonstrat, că aceste embleme au fost realizate încă înainte de 1490. În legătură cu istoria casei v. Kovács Kiss Gyöngy, *Hagyomány vagy történelmi tény? Mátyás király szülőháza és adómentességet biztosító kiváltságlevele*, în: Eadem: *Rendtartás és kultúra. Századok, mindennapok, változások Erdélyben*, Marosvásárhely, 2001, pp. 7–12.

¹⁴ Formulările din acest text retrospectiv nu pot fi imaginate decât ca inscripție: „Matthias, dei gratia beatae memoriae olim Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae rex, filius quo[n]dam domini Joannis Hunyadi, natus **hic in isto hypocausto** anno 1444, die 27 Martii(!), 3 hora matutina, qui fideliter patriae inservivit regnavitque foeliciter usque ad vitae suae finem.” În Arh. Naț. României, Dir. Jud. Cluj, (fosta Col. Erdélyi Nemzeti Múzeum), Fondul breslelor (nr. 544), Breasla tâmplarilor Clujeni, nr. 3, 1644–1690[–1758]. Însemnările lui Ioan Régeni.

perioade marcate de jafuri și de tragică nesiguranță, părea să inaugureze prin dublul său titlu princiar speranța unei normalități râvnite de cetățenii care nu fără temei inventaseră, ceva mai devreme, și cultul nostalgic al regelui Matia.

Mentalitatea materializată în aceste manifestări a mai produs un monument în Transilvania: în 1627 s-a montat o placă comemorativă comandată de Ștefan Bethlen în cetatea din Ilia. Astfel marcase proprietarul printr-un monument asemănător, realizat de asemenea la Cluj încăperea în care se născuse în 1580 fratele său, Gabriel, continuator al viziunii politice elaborate de Ștefan Bocskai. Această ediculă cuprindea o inscripție în versuri și blazonul – anacronic¹⁵ la data montării – folosit ca rege al Ungariei și principe al Transilvaniei de acest fiu al Iliei.¹⁶ Din distihul introductiv¹⁷ al inscripției de la Ilia reiese că ideea fusese inspirată de cele două monumente clujene.

---

¹⁵ V. Kovács Klára, *Bethlen Gábor váradi emléktáblája*, Erdélyi Múzeum 65/2003/3–4, pp. 63–66.

¹⁶ Kovács András, *Bethlen Gábor fejedelem címere*, Református Szemle 95/2002. – Idem, *A marosillyei Veres-bástya*, (Erdélyi Múvelődéstörténeti Források, II, red. Kovács András), Entz Géza Múvelődéstörténeti Alapítvány, Kolozsvár, 2004, pp. 18–19.

¹⁷ „Regis Corvini jactat se urbs Claudia cunis. / Urbs eadem nobis Bocskaium genuit.”

**CASA BOCSKAI DIN CLUJ.
CONTRIBUȚII LA ISTORICUL CLĂDIRII**

Casa Bocskai este situată pe latura de sud-est a piațetei trapezoidale din fața casei de naștere a regelui Matia Corvinul din Cetatea Veche. Clădirea construită pe un plan dreptunghiular neregulat este delimitată dinspre nord de str. Sextil Pușcariu, dinspre est de str. Matia Corvinul, iar dinspre sud de curtea sudică a fortificației Cetății Vechi.

Înfățișarea actuală a casei în care s-a născut principele Bocskai se datorează modificărilor din secolul al XIX-lea. Fațada principală dinspre str. Matia Corvinul a edificiului, împărțită în două registre orizontale, este articulată printr-o bază placată cu plăci de calcar, un brâu median combinat cu pervazul continuu al golurilor etajului și cu o cornișă proeminentă, bogat profilată. Suprafața registrului inferior, tratată cu striuri orizontale, este ritmată de opt, iar etajul de nouă axe de goluri.

Fațada dinspre str. Sextil Pușcariu este străpunsă de câte cinci axe de goluri la ambele nivele, dintre care în axa a doua, dinspre vest, fațada este ritmată de ferestre oarbe.

Poarta de intrare a imobilului, plasată pe fațada principală, este încadrată de un ancadrament din piatră, încheiat în arc semicircular. Ferestrele parterului sunt dreptunghiulare, fără chenare, fiind plasate în panouri adâncite în planul fațadei, iar cele de pe nivelul superior prezintă chenare simple din tencuială și sunt încoronate de sprâncene drepte.

Încăperile subsolului sunt acoperite cu bolți semicilindrice cu secțiune de segment de cerc, cu bolți

semicilindrice cu penetrații și cu calote boeme. Încăperile parterului sunt boltite cu calote boeme, iar cele de la etaj sunt tăvănite. Gangul porții este acoperit cu o boltă aplatizată, decorată cu panouri dreptunghiulare adâncite, susținută de pilaștri și lesene, încoronate de o cornișă din tencuială.

Pe latura de nord a gangului, respectiv pe latura de sud a încăperii plasate la sud de gangul porții se află trei plăci cu inscripție și blazonul principelui Ștefan Bocskai, realizate din calcar. Piese sculpturale, de o calitate remarcabilă în context transilvănean, incastate ulterior în locul actual, reprezintă texte în limba latină, gravate cu litere antiqua, referitoare la faptele mărețe ale principelui, respectiv un poem în distih, toate compuse de notarul orașului Kosice, Ioan Bocatius, o personalitate cu o vastă cultură umanistă, unul dintre cei mai importanți poeți ai epocii. Pe una dintre plăcile inscripționate poate fi observat și semnul meșterului lăpăd. Compoziția heraldică compusă din blazonul familiei Bocskai combinat cu stema Transilvaniei este încadrată de cartuș sferic decorat cu volute, dublat de un șir de astragali.

Din analiza planului, la nivelul subsolului, unde se mai păstrează elementele de structură medievală ale clădirii, rezultă, că casa Bocskai se compune din două case medievale, fațadele acestora fiind unificate ulterior. Datorită faptului că una dintre aceste clădiri este alipită de curtea de sud a Cetății Vechi, construirea acesteia era posibilă doar după pierderea funcției zidurilor Vechii Cetăți, în urma definitivării noii centuri de fortificare, care a fost terminată în ultimul sfert al secolului al XV-lea. În lipsa ancadramentelor medievale nu putem data cu exactitate prima fază de construcție a celor două imobile, însă este cert faptul că pe parcelele respective exista câte o clădire cu parter cel târziu la sfârșitul secolului al XV-lea – începutul secolului al XVI-lea.

Prima mențiune scrisă a edificiului a apărut în renumita *Cronică* a notarului clujean Valentin Segesvári,¹ care, evocând evenimentele semnificative ce au marcat viața orașului la începutul secolului al XVII-lea, relatează faptul că la data de 25 octombrie 1606, a fost așezat pe fațada casei Eppel blazonul principelui Bocskai. Pe baza acestei surse narative și a plăcilor comemorative păstrate din această clădire, casa de pe str. Matia Corvinul nr. 4 apare încă din primele lucrări istoriografice referitoare la orașul Cluj cu denumirea de casa de naștere a principelui Ștefan Bocskai. Astfel, după cunoștințele noastre, este pomenită pentru prima oară în opera scrisă de consilierii orașului Paul Páter, Ștefan Pataki, Paul Gyergyai și notarul Gheorghe Füzéri în anul 1734, intitulată *Descriptio Civitatis Claudiopolis ab origine repetita cum inscriptionibus, in moenibus et aliis notabilibus aedificiis undique conspicuis ...*, o trecere în revistă în ordine topografică a celor mai importante edificii și inscripții ale orașului.

Bogatul material arhivistic al orașului Cluj din epoca premodernă furnizează informații noi despre istoricul clădirii. În această privință cea mai importantă contribuție ar fi identificarea șirului de proprietari ai imobilului. Acest demers este posibil pe baza registrelor de impozite ale orașului. Registrele păstrate în Arhivele Naționale, Filiala județului Cluj se află în fondul Primăriei Orașului Cluj, încadrate în volumele socotelilor orașului. Au fost întocmite conform structurii administrative a Clujului din epoca premodernă, pe baza celor cinci cvartale ale orașului, care sunt următoarele: cvartalul Cetății Vechi, cvartalul străzii Maghiare, sau a străzii Lungi, cvartalul străzii de Mijloc, cvartalul străzii Lupilor

---

¹ *Segesvári Bálint Krónikája*, prezentare și note de Jakab Elek, în: *Erdélyi Történelmi Adatok*, red. Szabó Károly, vol. IV, Cluj, 1862, p. 165.

și a străzii Mănăsturului. Cel mai vechi registru este a străzii Lupului păstrat din anul 1554, fiind urmat de registrul străzii Mănăsturului din anul 1557, apoi de registrul Cetății Vechi și al străzii de Mijloc, din anul 1564, iar cea a străzii Maghiarilor din anul 1590. Sistemul registrelor de impozite a funcționat până în anul 1869, anul introducerii cărților funciare, conținând listele plătitorilor de impozite pe imobile, deci a proprietarilor de case, respectiv a tuturor chiriașilor clădirii, precum și suma plătită, toate datele fiind sistematizate pe străzi. Cetățenii orașului au fost înregistrați în fiecare an conform unui traseu prestabilit, parcurs de perceptori, astfel fiind posibilă folosirea acestui izvor în scopul determinării topografiei localității, mai precis a structurii stradale, dar și a proprietarilor de clădiri.

Cele două imobile înglobate în actuala casă Bocskai pot fi localizate cu ușurință în registrul de impozite al cvartalului Cetății Vechi, datorită faptului că cea dinspre sud este alipită de latura de nord a curtinei Cetății Vechi, în cazul casei vecine din sud fiind menționat faptul că este situat *Extra Castrum*, deci înafara incintei fortificate. Conform registrului din anul 1564, casa aflată în vecinătatea imediată a zidului era proprietatea lui Jakob Fest, iar casa vecină, dispusă la nord de cea amintită, la colțul celor două străduțe, era deținută de Stephan Schram. În anul 1571 casa lui Jakob Fest trecuse în proprietatea lui Cozma Bredt,² iar în următorul registru păstrat, în anul 1590, proprietarii ambelor case erau membrii aceleiași familii, casa aflată în vecinătatea zidurilor fiind în proprietatea lui Peter Roth, iar cea de la colț într-a lui Tonnich (Thonich) Roth.³ Următoarea modificare în șirul proprietarul

---

² Arhivele Naționale, Direcția Județului Cluj, fondul Socotelile orașului Cluj (în continuare: S.O.C.), 1/XIII, 370 (1571).

³ S.O.C, 4/XXIV, 21 (1590).

clădirilor s-a produs în anul 1603, casa lui Peter Roth trecând pe numele văduvei lui.⁴

Din analiza listelor rezultă că, în anul 1606, anul așezării plăcilor, casa sudică, amintită în *Cronica* lui Valentin Segesvári ca fiind casa Eppel, se afla în proprietatea lui Peter Roth, iar numele lui Ioan Eppel apare în registru doar începând din anul 1610. Eroarea se datorează probabil redactării retrospective a *Cronicii*, autorul referindu-se la numele proprietarului din perioada însemnării acesteia. Ioan Eppel era predicator al bisericii unitariene, ginerele preotului și tipografului clujean Caspar Heltai. Proprietarul casei de la colț s-a schimbat în anul 1608, aceasta fiind cumpărată de către preotul Matei Toroczkai, care pe parcursul carierei sale a ocupat și scaunul episcopal al bisericii calvine.

Cea mai interesantă problemă a istoricului clădirii este legată de afirmația mai multor istorici, conform căreia în casa Bocskai a funcționat prima tipografie clujeană, condusă de Caspar Heltai și Georg Hoffgreff, bazată pe faptul că Ioan Eppel era ginerele lui Heltai. Această informație apare pentru prima oară în opera monumentală a lui István Uzoni Fosztó *Historia Ecclesiastica Transilvano-Unitaria*, preluată și răspândită în secolul al XIX-lea prin lucrările lui László Kőváry.

Tipografia a fost înființată de către Georg Hoffgreff în anul 1550, căruia i s-a alăturat în cursul aceluiași an și Caspar Heltai. Cei doi tipografi s-au alternat la conducerea tipografiei timp de mai mult de un deceniu, când, la începutul anilor 1560, în urma trecerii în neființă al lui Hoffgreff, conducerea tipografiei a fost preluată de către Heltai până în 1574, anul decesului său. Continuitatea activității tipografiei a fost asigurată de către văduva lui până în anul 1582, trecând apoi în proprietatea fiului lor,

---

⁴ S.O.C, 13/X, 20 (1603).

tânărul Caspar Heltai, acesta din urmă fiind asistat la începutul carierei sale de către tipograful Caspar Segesvári/Schesburger. Însemnările registrelor de impozite, șirul reconstituit al proprietarilor din perioada funcționării tipografiei infirmă existența acesteia la locul presupus. Pe baza analizei registrelor de impozite putem situa tipografia în partea de nord-vest a Cetății Vechi, o localizare mai exactă nefiind posibilă din cauza lipsei registrelor din anii 1580. Conform însemnărilor registrelor, după moartea văduvei bătrânului Heltai, tipografia a funcționat în casa lui Caspar Schesburger, fiind preluată în anul 1594, probabil în urma decesului acestuia de către tânărul Heltai, în registre deasupra numelui șters al lui Schesburger fiind trecut însemnarea de *Domus Heltana*,⁵ ce apare în anul 1603 sub forma de *Domus Heltana Typographica*.⁶

La sfârșitul secolului al XVIII-lea casa Bocskai se afla în proprietatea familiei Farkas, o parte a clădirii fiind cumpărată mai târziu de familia Pregardt, trecând ulterior în proprietatea consilierul gubernial Iosif Teleki (1777–1817), care prin cumpărarea casei învecinate a unificat fațadele acestora. Conform relatării istoricului Elek Jakab, în *Istoria Clujului*, apărută între anii 1870–1888, „fațada acestei case, conform obiceiului orașelor din Germania, era decorată cu imaginea pictată a unui peisaj cu pădure, cu un cerb de mărime naturală în centru, ceea ce-i conferea clădirii denumirea de *Casa cu Cerb*.”⁷

Înainte de anul decesului său, 1817, contele Iosif Teleki a transformat cele două case burgheze într-un palat

---

⁵ S.O.C, 5/XVI, 75 (1594).

⁶ S.O.C, 13/X, 20 (1603).

⁷ Mărturia lui Jakab Elek este susținută și de istoricul László Kövári care s-a născut și a trăit în Cetatea Veche, la câteva străzi de casa în discuție; *Erdély régiségei és történelmi emlékei*, Cluj, 1892, p. 303.

de factură barocă târzie-neoclasicistă, mutând plăcile comemorative pe locul lor actual. Ginerele contelui Iosif Teleki, contele Ioan Bethlen a construit etajul în 1843 și cu acest prilej a fost distrusă și pictura murală de sorginte romantică.⁸ În anul 1865 casa era în proprietatea fiului său, Dominic Bethlen.

Începând cu anii 1870 și până către 1900, când a fost terminată clădirea actuală a poștei, în edificiul studiat se afla oficiul poștal al Clujului.⁹

În cursul secolului al XX-lea, după 1944, clădirea a găzduit diferite instituții publice: Casa cadrelor Didactice, Editura Didactică și Pedagogică, Oficiul Statistic al Județului Cluj, după 1992 Bankcoop, iar în momentul de față este sediul Universității Sapientia.

---

⁸ Idem.

⁹ Gaal György, *Kolozsvár. Milleniumi Kalauz*, Polis Könyvkiadó, Cluj, 2001.

PERSONALITAȚI TRANSILVANE DIN EPOCA LUI ȘTEFAN BOCSKAI ÎN MEDALISTICĂ

Pentru teritoriul intracarpatic, secolul al XVI-lea a fost unul de grele încercări politice și militare, asupra cărora nu vom insista în mod deosebit, decât în măsura în care acest lucru va fi absolut necesar.

Supusă unui proces de tranziție, ca rezultat al confruntărilor internaționale prilejuite de înaintarea cu succes a armatelor otomane spre centrul Europei, Transilvania va cunoaște un dramatic parcurs între dispariția autorității statale maghiare, ca urmare a înfrângerii de la Mohács (1526), și impunerea noului statut de provincie autonomă în cadrul Imperiului Otoman, prin proclamarea Principatului în 1541. Cu toate că turcii și-au impus puterea militară asupra acestui teritoriu, că Transilvania este condusă de un principe ales de dietă și confirmat de Poartă, că este plătit un tribut anual care nu va fi atât de împovărător ca pentru alte provincii turcești, cu toate acestea, lucrurile nu s-au limpezit în acest teritoriu pe tot parcursul stăpânirii otomane. Cum principala obligație a Transilvaniei după intrarea ei sub autoritate otomană era plata tributului și a altor contribuții materiale, Principatul având o autonomie mai largă decât alte provincii otomane, dacă ar fi să ne gândim numai la situația Țărilor Române, nobilimea maghiară, din rândul căreia se alegeau principii, a avut un câmp mai larg de acțiune. Perioada de după dezmembrarea statului maghiar a fost una de adânci frământări politice și militare în Principat prin presiunile la care acesta a fost supus. Pe de o parte, nobilimea maghiară a încercat să organizeze Principatul în așa fel încât toate

pârghiile politice și militare să îi aparțină pentru a încerca să-și mențină privilegiile și să-și impună pretențiile asupra coroanei maghiare. Pe de altă parte, se făceau presiuni puternice asupra acestui teritoriu de către imperiali, pretendenți și ei la aceeași coroană a unui stat dezagregat și asupra teritoriilor care i-au aparținut. Pretențiile asupra Transilvaniei pe care le avea Imperiul Otoman, ca putere suzerană, precum și cele ale imperialilor, ca regi ai Ungariei vestice, peste care se suprapune încercarea nobilimii maghiare de a se menține ca o clasă privilegiată din toate punctele de vedere, independent de presiunile celor două mari puteri, au făcut din Transilvania un teritoriu de dispută până la sfârșitul secolului al XVII-lea.

Medaliile transilvănene din perioada Principatului sub suzeranitate otomană (1541-1691) sunt relativ puține și se referă în exclusivitate la evenimente politice, dovadă a frământărilor pe care le-a cunoscut acest teritoriu. Trebuie să precizăm că medalia, ca piesă numismatică destinată sublinierii meritelor unor potențați ai vremii, precum și ca mijloc de transmitere a unor informații succinte în legătură cu diferiți protagoniști ai scenei politice sau cu diverse evenimente importante, apare în Transilvania încă de la sfârșitul secolului al XIV-lea și se datorează aducerii acestei „mode” din spațiul german prin filiera regatului maghiar. În secolul al XV-lea, în plină Renaștere în centrul și estul Europei, acest mod de omagiere s-a răspândit tot mai mult, mai ales spre sfârșitul secolului. Acestei perioade îi aparțin câteva medalii deosebite care se găsesc în colecția noastră dedicate una lui Iancu de Hunedoara¹, celelalte (patru tipuri, fiecare în

---

¹ Medalia dedicată lui Iancu de Hunedoara a fost emisă în 1492, deci de către fiul său Matei Corvinul. Medalia este din argint, are un diametru de 47,9 mm. Pe avers are bust din față Iancu de Hunedoara în armură de cavaler, cu coif și spada pe umărul drept. Legenda îl

mai multe exemplare) fiului său, Matei Corvinul², regele Ungariei. Ținând cont de faptul că legendele acestor medalii vorbesc de Iancu de Hunedoara ca guvernator al Ungariei și de Matei Corvinul ca rege al aceleiași țări, fără nici o referire la Transilvania, țărâmul lor de baștină, putem spune că aceste piese au fost emise în Ungaria. Conform uzanțelor vremii, semnătura gravorului lipsește, numele gravorilor apărând pe medalii mai frecvent spre sfârșitul secolului al XVI-lea, devenind obicei abia în secolul al XVII-lea.

Prima medalie care face referire explicită la Transilvania este medalia din 1580 dedicată lui Cristofor Báthory, principe al Transilvaniei, loctiitor al fratelui său Ștefan, rege al Poloniei³. De altfel, sfârșitul secolului al XVI-lea este bine reprezentat în medaliile Cabinetului nostru, toți cei trei membri ai familiei Báthory – Cristofor,

---

prezintă ca guvernator al Ungariei. Pe revers sunt prezentate alegoric figurile heraldice ale familiei: corbul cu inelul în cioc stând pe ramura unui copac; sub copac un leu rampant limbat oferă corbului o coroană deschisă cu nouă fleuroane. Medalia face parte din colecția Esterhazy și este unicat în colecția noastră și probabil în țară.

² Aceste medalii sunt realizate în cea mai pură manieră renașcentistă și prezintă câteva portrete deosebite ale lui Matei Corvinul. De altfel, acest rege, considerat cel mai important din istoria Ungariei după regii întemeietori, s-a bucurat de o atenție deosebită în numismatică. Chipul său a fost folosit atât în medalistică cât și pe bancnotele moderne cu valoare nominală mare. Pe lângă medaliile originale, renașcentiste, din colecția noastră, mai avem și medalii emise cu prilejul inaugurării statuii sale la Cluj în 1902. De altfel, acest monument a devenit un simbol al orașului și a fost foarte frecvent folosit ca o reprezentare, ca un simbol al Clujului. Medaliile contemporane cu Matei Corvinul sunt datate 1476, având pe revers fie scene alegorice de luptă, fie stema familiei.

³ Frații Cristofor și Ștefan Báthory erau fiii voievodului Transilvaniei Ștefan Báthory (1529-1533) și ai Catarinei de Tileagd, descendentă a neamului de Cenad. Vezi *Iambor 1998*.

Ștefan și Sigismund – având câte o medalie care precizează calitatea pe care aceștia o aveau: Cristofor era principe al Transilvaniei, Ștefan poartă titlul de principe al Transilvaniei și rege al Poloniei. Medalionul unifațetat dedicat lui Sigismund nu amintește decât numele său și este posibil să fie o piesă ulterioară secolului al XVI-lea.

O piesă absolut remarcabilă referitoare la Transilvania este *Medalia dedicată lui Mihai Viteazul* datată 1600. Considerată monedă cu valoare nominală de 10 ducăți, piesa din colecția noastră este de fapt o copie realizată în 1825 de binecunoscutul falsificator german Becker⁴ și, așa cum am demonstrat cu alt prilej, nu poate fi vorba despre o monedă, ci despre o medalie. Copia a fost realizată în aur la jumătatea greutateii unicei piese originale care se găsește la Viena. În prezent în lume sunt cunoscute doar patru copii făcute de Becker: una la British Museum, una la Budapesta, una la București și una la Cluj. Deci și în calitate de copie această medalie este o raritate mondială. Piesa originală a fost cu siguranță bătută în Transilvania, cel mai probabil la Sibiu, după lupta de la Șelimbăr, și poartă titlurile oficiale, recunoscute de împăratul Rudolf pentru Mihai Viteazul: voievod al Țării Românești, consilier și locțiitor al împăratului pentru Transilvania și Partium, căpitan general imperial. Dar această piesă nu este importantă, în special pentru medalistica românească, numai prin raritatea ei, ci și prin faptul că ea este *prima medalie dedicată unui important personaj politic român*, care a avut o influență covârșitoare asupra evenimentelor politice și militare din epoca sa, devenind ulterior simbolul luptei de eliberare națională și făurire a statului național unitar

---

⁴ Adevărul este că cel puțin în acest caz Becker nu poate fi considerat falsificator pentru că el a lucrat cele câteva exemplare existente acum în lume la comandă, deci nu a făcut copii pe care să le vândă ca original.

român. Prin emiterea acestei medalii, pe care noi o considerăm ca un gest de răspuns a lui Mihai Viteazul la medalia dăruită lui de împăratul Rudolf, voievodul român s-a dovedit a fi încă o dată un om al epocii sale, răspunzând cu curtoazie la un dar imperial, aliniindu-se și în acest fel la spiritul occidental. Dovedea astfel deschidere față de civilizația europeană, cu atât mai mult cu cât el venea dintr-un mediu total străin față de astfel de acte de distincție. Medalia mai este importantă și din alt punct de vedere: dacă ea a fost bătută la Sibiu, lucru aproape sigur, înseamnă că gravorul l-a văzut pe Mihai Viteazul fie în tabăra de la Șelimbăr, fie la Alba Iulia, și în acest caz *avem de-a face cu unul dintre portretele originale ale voievodului român*.

Frământările politico-militare prin care a trecut Transilvania la începutul secolului al XVII-lea sunt foarte bine surprinse în medalistică. Până la instaurarea domniei lui Gabriel Bethlen (prima domnie mai lungă și mai stabilă), lupta dintre imperiali și nobilimea maghiară transilvană, sprijinită de turci, a fost dramatică. Asasinarea lui Mihai Viteazul în 1601 a lăsat un gol pe arena politică a Principatului. Luptele au continuat între cele două tabere conduse până în 1603 de George Basta, pentru împărat, și de Moise Secuiul, pentru transilvani. Aceste două personaje, fiecare având în colecția noastră mai multe medalii, se vor înfrunta decisiv în apropierea Clujului, Basta având câștig de cauză pe câmpul de luptă, netrebuind să mai recurgă la asasinat ca în cazul lui Mihai Viteazul. El va guverna Transilvania în numele împăratului Rudolf până în 1604, fiind supravegheat, ca și Mihai Viteazul înaintea sa, de comisarii imperiali. Dar lungă perioadă de lupte duse pe teritoriul Transilvaniei, au adus cu ele tot cortegiul de nenorociri generate de război. Peste toate lipsurile s-a suprapus și foametea din 1602, an fatal pentru Transilvania, așa cum precizează

legenda unora dintre cele mai interesante medalii ale colecției. Emise în 1602 de orașul Sibiu, aceste medalii exprimă cel mai bine starea de fapt din Principat. Ele prezintă pe avers trei capete adosate simbolizând Occidentul, Orientul și pe Dumnezeu. Occidentul este reprezentat de un cap de bărbat cu părul scurt și fața rasă, expresie a civilizației, în timp ce Orientul este reprezentat de un cap de bărbat cu păr bogat și barbă, aluzie la popoarele barbare, considerate necivilizate din această parte a Europei. Cu toate aceste deosebiri majore, totuși, cele două lumi au un punct comun: pe Dumnezeu, care se găsește deasupra capetelor lor. Prin urmare, ei se recunosc creștini, indiferent cărui cult îi aparțin, și poate că medalia are și un mesaj mai subtil decât cel transmis de legendă, și anume, necesitatea ca cele două lumi atât de diferite să se unească în lupta comună împotriva păgânilor otomani. Un alt mesaj transmis de medalie este acela că Transilvania *se găsește la marginea lumii civilizate*, și că sub auspiciile imperiale (aluzie la germanismul sibian) Transilvania ar putea intra în această lume. De altfel, atracția aceasta Occident - Orient, având aceeași reprezentare medalistică a capetelor adosate, va fi o preocupare permanentă a imperialilor, la ea recurgând într-o serie de medalii și Carol al VI-lea în perioada când armatele sale ocupau Transilvania, cu precizarea că în acest caz este vorba și de pretențiile de universalitate ale Austriei (*Austria Est Iperare Orbe Vniverso*).

În perioada Principatului sub dominație otomană (1541-1691), medaliile se referă la evenimente și personalități politice importante. Legendele lor sunt scrise exclusiv în limba latină, limba cultă a vremii, indiferent dacă ele au fost emise în spațiile etnice germane sau maghiare. Erau prin urmare comandate și erau destinate unei minorități, membrilor aristocrației și patriciatului

german, oameni cu dare de mână și suficientă cultură pentru a aprecia virtuțile acestor mici piese de metal. Sunt executate în monetăriile din Transilvania, în special la Sibiu și Brașov, din metale prețioase sau metal comun, răspunzând chiar din această perioadă unei funcții majore pe care o are medalia, cea de propagandă.

1580

1648. Medalie dedicată lui Cristofor Báthory. D=45,5 mm; m.c.; f.b.c, col. Esterhazy; inv. N 72928;
Av.: semicircular: **CHRIST[ophorus] BATH [oreus] DE · SOMLIO ·** [*Cristofor Bathory de Somlyo (Șimleu)*]; în câmp: bust din față Cristofor Báthory;
Rv.: semicircular: **PRINCEPS TRANSYLV[aniae]** motiv floral **1580** motiv floral [*Principe al Transilvaniei, 1580*]; în câmp: semicircular sunt dispuse cele șapte cetăți pe șapte vârfuri de munte; central este scut încărcat cu stema familiei Báthory din care iese acvila; scutul este încadrat de soare la dextra și semiluna la senestra;
HPW, 112/103.

1582

1. Medalion oval dedicat lui Ștefan Báthory, regele Poloniei. D=39,3x45,7 mm; Ar.; f.b.c., col. Esterhazy; inv. N 57576;
Av.: cerc șnuruit; semicircular: **STEPHANVS I. D.[ei] G.[ratia] REX. POLONIAE A°[anno] 158Z** [*Ștefan I, prin mila lui Dumnezeu rege al Poloniei în anul 1582*]; în câmp: bust dreapta Ștefan Báthory purtând mantou cu guler de blană și căciulă cu penaj prins în agrață;
Rv.: cerc șnuruit; în câmp: sub coroana Poloniei scut încărcat cu acvila poloneză încoronată purtând pe piept scut încărcat cu stema familiei Báthory;

2. Medalie dedicată decesului lui Ștefan Báthory.

D=44,9 mm; m.c.; f.b.c., col. Esterhazy; inv. N 72929;

Av.: I · I · REICHEL · F ; semicircular: STEPHANVS BATOREUS. [*Ștefan Báthory*]; în câmp: bust stânga Ștefan Báthory purtând mantou cu guler de blană și căciulă cu penajul prins în agrață;

Rv.: în câmp: PRIN[cep]S: TRANSYLV:[aniae]/ ANNÆ JAGELLONÆ/ REGINULÆ SPONSUS/ ELECT:[us] IN REGEM A.[nno] D.[omini] 1575/ D.[ie] 16. DEC:[embris] CORON:[atus] AN[n]O SEQUEN=TE D.[ie] 30. MAII GEDANENSES AD/ OBSEQUIUM ADEGI[t] POLOCIAM/ VITEPSCUM ET LIVONIAM REIP:[ublica]e/ ARMIS RESTITUIT TRIBUNALIA/ INSTAURAVIT ACADEMIAM/ VILNENSEM EREXIT JUSTUS/ STRENUUS, ERUDITUS, IMMATURA MORTE/ SUBLATUS GRODNÆ/ A.[nno] D.[omini] 1586.

ÆT:[ate] 54. R.[egni] 11/ D.[ie] 12. DEC:[embris]
[Principe al Transilvaniei, soț al reginei Anna Jagellona, ales rege în anul Domnului 1575, în ziua de 16 decembrie, încoronat în anul următor în ziua de 30 mai, pe cei din Danzig i-a obligat la omagiu (vasalic), a redat republicii cu armele Polotzk, Vitebsk și Livonia, a instaurat tribunale, a ridicat Academia din Wilna, drept, neobosit, erudit, răpit de o moarte prea grabnică la Grodno în anul Domnului 1586, în vârstă de 54 de ani, în al unsprezecelea an de domnie, în ziua de 12 decembrie];

Nedatată**3 . Medalion unifățetat dedicat lui Sigismund**

Báthory. D=39,6 mm; m.c., f.b.c.; col. Esterhazy; inv. N 72930;

Av.: semicircular: BATHAROI (!) SIGISMVNDVS;
în câmp: bust dreapta Sigismund Bathory.

4 . Medalie dedicată lui Mihai Viteazul. D=40,7 mm; Au.; 17,301 gr; 986 ‰; f.b.c.; (copie Becker); col. Esterhazy; inv. N 14213;

Av.: circular: MICHA[el] EL:[ectus] VAL:[achiae] TRANS:[alpinae] VAIW:[oda] S:[iculorum] C:[omes] RÆ:[giae] M:[aiestatis] CONS:[iliarius] PER: *[Mihail, voievod ales al Valahiei Transalpine, comite al secuilor, consilier al maiestății sale regale, locotenent pentru];* cerc perlat; în câmp: bust din față Mihai Viteazul cu căciulă de blană cu penaj prins în agrafă, mantou cu guler de blană și mustață răsucită;

Rv.: circular: TRANSYL:[vaniam] LOCVM[T]:[enens] CIS: TRAN:[sylvaniae] PAR:[tiumque] ET: SVP:[er]] EXER.[citus] GE:[neralis] CAP:[itaneus]; A: D:[eo]/ VIGILAN/ TIA: VIRTU/ TE: ET: ARMI/ S : VICTORI/ AM: NACT/ VS/ 1600/ două arabescuri *[Transilvania, căpitan general al Transilvaniei de dincoace (de munți), al părților ungurene și asupra armatei, dăruit de Dumnezeu cu prevedere, curaj și biruința armelor, în 1600];*

5 . Idem Cat. 4; inv. N 57093.

6 . Medalia Occident – Orient, emisă cu ocazia foametei din 1602. D=21,3 mm; Au.; 6,811 gr; 916 ‰; f.b.c.; perforată ulterior; col. Esterhazy; inv. N 14015;

Av.: cerc perlat; circular: TERRENA · CON[si]DER[e]S · VT · COELICA · POSSIDES · *[Să ai în vedere cele pământești ca să stăpânești cele cerești];*

în câmp: trei capete adosate, fiecare având înscris în fața sa ceea ce reprezintă; în fața capului în profil stânga: **OCCIDEN[s]** [*Apusul*]; în fața capului în profil dreapta scrie: **ORIENS** [*Orientul*]; în fața capului de deasupra scrie: **DEVS** [*Dumnezeu*]; sub gâtul personajelor: **CIBINIO OZ** [*La Sibiu, în 1602*]; Occidentul este reprezentat de un cap de bărbat fără barbă, Orientul de un cap de bărbat purtând o barbă lungă și stufoasă, iar Dumnezeu de un cap de bărbat în vârstă purtând barbă și mustață;
Rv.: în câmp: **A TERGO/ ET · FRONTE/ MALVM: TANDE/ DEVS · PROPITIARE / AN · MDCII · FATA;LI · TRANSSYL/VANIAE * / ** ·**
[*Dumnezeu să îmi înlăture în sfârșit răul din spate și din față. În anul 1602, fatal pentru Transilvania*];

7 . Idem Cat. 6; Ar. aurit; f.b.c.; inv. N 56086;

8 . Idem Cat. 6; col. Esterhazy; inv. N 72236;

1603

9 . Medalion oval dedicat lui Gheorghe Basta.
D=33,4x41,1 mm; Ar. aurit; f.b.c.; a avut inel de prindere, în prezent rupt; col. Esterhazy; inv. N 57189;

Av.: cerc șnuruit; semicircular: **GEORG {ius} BASTA · D[omi]N[u]S · IN SVLT · EQV {es} AVR {eus}** [*Gheorghe Basta, al prea sfântului nostru stăpân*]; în câmp: bust dreapta Gheorghe Basta în armură;

Rv.: cerc perlat; cerc șnuruit; circular: **S {erbiae} C {roatie} M {oraviae} AC CATH]OLICI] REG {is} HISP {aniae} CONS[i]L {iarius} BEL {licus} ET · IN · TRANS {ylvania} CAPIT {aneus} GENERAL[is],**

VALL:[onum] PROF[ectus]⁵ SIC:[ulorumque]
DEV[ictor]/ DAC.[iae] REC[no]⁶/ 1603 [*Consilierul
militar al regelui catolic al Serbiei, Croației, Moraviei și
Spaniei, comandantul suprem al Transilvaniei,
comandantul valonilor și secuilor, a învins țara Daciei în
1603*]; deasupra textului, în cunună de flori de laur,
trei ramuri de palmier;

10 . Idem Cat. 9; Ar. aurit; b.c.; inv. N 56680;

11 . Idem Cat. 9; col. Delhaes; inv. N 54781;

12 . Idem Cat. 9; col. Esterhazy; inv. N 72557;

13 . Idem Cat. 9; col. Delhaes; inv. N 54792;

14 . Idem Cat. 9; inv. N 56681;

15 . Idem Cat. 9; col. Esterhazy; inv. N 71955;

16 . Medalie cu valoare nominală de 10 florini
dedicată lui Moise Secuiul. D=39,8 mm; Ar.; f.b.c.,
col. Esterhazy; inv. N 57095;

Av.: cerc format din flori de laur; circular: **MOISES
ZEKEL DE SEMIENFALVA VAIVODA
TRANSILVANÆ ET SICVL[orum] COMES**
[*Moise Székely de Semienfalva, voievod al Transilvaniei
și comite al secuilor*]; motiv ornamental; cerc
continuu; în câmp: stema lui Moise Secuiul;

Rv.: cerc format din flori de laur; circular: **ANNO
DOMINI MILLESIMO SEXCENTESIMO
TERTIO CLAVDIOPOLI** motiv ornamental [În

---

⁵ Corect: PRAEFECTUS.

⁶ Corect: REGNO

anul Domnului 1603, la Cluj]; în câmp: motiv ornamental/ **DOMINVS/ PROTECTOR/ MEVS** motiv ornamental [*Dumnezeu este protectorul meu*⁷];

17. Idem Cat. 16; col. Esterhazy; inv. N 57096;

1605

18. **Ducat.** D=22,7 mm; Au.; 986‰; 3,47 gr; f.b.c.; monetăria Baia Mare; col. Esterházy; N 14350;

Av.: cerc perlat; circular: : **S:[auctus] LADISLAVS: : REX: 1605:** [*Sfântul Ladislau rege, 1605*]; cerc perlat; în câmp: Sf. Ladislau încoronat, în picioare din față purtând armură, ține cu mâna dreaptă lancea, iar cu stânga globul cruciger; de o parte și de alta sigla monetăriei Baia Mare: **N B**;

Rv.: cerc perlat; circular: **STEPHA:[neus]] BOCHKAY: PR:[inceps] TRAN-SYL:[vaniae]** [*Ștefan Bocskay, principe al Transilvaniei*]; cerc perlat; în câmp: Fecioara cu Pruncul (Patroana Ungariei);

19. **Ducat.** D=22,7 mm; Au.; 916‰; 3,45 gr; f.b.c.; monetăria Baia Mare; col. Esterházy; N 13652;

Av.: cerc perlat; circular: : **S:[auctus] LADISLAVS: : REX: 1605:** [*Sfântul Ladislau rege, 1605*]; cerc perlat; în câmp: Sf. Ladislau încoronat, în picioare din față purtând armură, ține cu mâna dreaptă lancea, iar cu stânga globul cruciger; de o parte și de alta sigla monetăriei Baia Mare: **N B**;

Rv.: cerc perlat; circular: **STEPHA:[neus]] BOCHKAY: PR:[inceps] TRAN-SYL:[vaniae]** [*Ștefan Bocskay, principe al Transilvaniei*]; cerc perlat; în câmp: Fecioara cu Pruncul (Patroana Ungariei);

---

⁷ Psalmi, 18:19;

20. Ducat. D=22,4 mm; Au.; 986 ‰; 3,40 gr; f.b.c.; monetăria Cluj; axa 6; col. Esterházy; N 14349;

Av.: cerc perlat; circular: **STE:[phaneus]**
BOCH:[kay] D:[ei] G:[ratia] HVNG:[ariae]
TRAN:[sylvaniae] PRI.[nceps] [*Ștefan Bocskay, prin*
grația lui Dumnezeu principe al Ungariei, Transilvaniei];
 cerc perlat; în câmp: cap dreapta Ștefan Bocskay; de
 o parte și de alta sigla monetăriei Cluj: **C V**;

Rv.: circular: **ET. SICVLORVM** stema Clujului
COMES. 1606 [*și comite al secuilor, 1606*]; cerc perlat;
 în câmp: blazonul familiei Bocskay: leu șezând spre
 dreapta ține pe umărul drept o săgeată; blazonul
 este înconjurat de un dragon care își înghite coada;

21. Ducat. D=22,7 mm; Au.; 916 ‰; 3,48 gr; f.b.c.; monetăria Cluj; col. Esterházy; N 13651;

Av.: cerc perlat; circular: **STE:[phaneus]**
BOCH:[kay] D:[ei] G:[ratia] HVNG:[ariae]
TRAN:[sylvaniae] PRI.[nceps] [*Ștefan Bocskay, prin*
grația lui Dumnezeu principe al Ungariei, Transilvaniei];
 cerc perlat; în câmp: cap dreapta Ștefan Bocskay; de
 o parte și de alta sigla monetăriei Cluj: **C V**;

Rv.: circular: **ET. SICVLORVM** stema Clujului
COMES. 1606 [*și comite al secuilor, 1606*]; cerc perlat;
 în câmp: blazonul familiei Bocskay: leu șezând spre
 dreapta ține pe umărul drept o săgeată; blazonul
 este înconjurat de un dragon care își înghite coada;

DESPRE CIRCULAȚIA MONETARĂ ÎN TRANSILVANIA LA SFÂRȘITUL SECOLULUI AL XVI-LEA ȘI ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XVII-LEA

Trebuie să încep prin a face două precizări. Prima: între memorizarea de către posteritate a cifrei rotunde ce se împlinește din primul an al importantei, dar scurtei domnii a unui principe transilvan, în mod special de cca. patru veacuri de la pacea vieneză (23 septembrie 1605) – deci o aniversare primordial politică – și trecerea în revistă a unei componente esențiale a vieții economice din trecut – care este circulația monetară – există, fără doar și poate, o neconcordanță temporală: circulația monetară a perioadei în care a domnit, printre alții, și Ștefan Bocskai este fără îndoială nelimitabilă la cei mai puțin de doi ani în care acesta a păstorit; așadar, nu e de mirare că mă voi ocupa un sfârșit de veac al XVI-lea și început de veac al XVII-lea mai lung decât anii 1605-1606, ai domniei principelui Bocskai. A doua precizare: voi examina aspecte ale circulației monetare de pe la începutul domniei lui Sigismund Báthory până spre sfârșitul celei a lui Gabriel Báthory, pentru că socotesc că, din punct de vedere economic, domnia următoare, a lui Gabriel Bethlen, deschide, la un moment dat – în concordanță mai mult sau mai puțin conștientă cu noile orientări europene¹ –, o nouă perioadă și în întreținerea economică a unei țări cum a fost Principatul Transilvaniei, și anume aceea în care politica economică statală este orientată spre un echilibru al

---

¹ Pentru caracterizarea admirabilă, *pe secole întregi*, a politicii economice mercantiliste v. Fernand Braudel, *Les jeux d'échange*, Paris, 1979, în special p. 174-176.

importului și exportului, politică pe care o parte a autorilor o numește premercantilism sau mercantilism timpuriu², iar economia particulară, adică producția breslașă tot mai specializată, este mai intim și mai organizat legată de comerțul intern și extern ca înainte, pregătind – *à la longue*, după cum o spune Braudel – încheierea producției manufacturiere, cel puțin preburgheze, și în Transilvania.

O întrebare – rămasă încă fără răspuns – o constituie, poate în primul rând, aceea dacă, către sfârșitul veacului al XVI-lea și începutul sec. al XVII-lea, putem sau nu vorbi de inflație în paralel cu fenomenul de depreciere monetară pe plan european. În zisa perioadă, în Europa apuseană, mai ales în Anglia, se consolidează elementele de ascensiune orășenească, chiar burgheză³ (aici nu pot insista mai mult asupra lor), în Italia, în a doua jumătate a veacului al XVI-lea și spre sfârșitul secolului, avem de-a face cu o criză⁴. În Europa centrală, a doua jumătate a

---

² În ce privește politica economică în Principatul Transilvaniei, vom putea emite sinteze valabile numai, pe de o parte, luând în calcul o evoluție treptată, socotită chiar de la începuturi și potențată printr-o poziție economică unind interesele de mare și tot mai mare proprietar funciar al principelui cu cele ale întregii țări, iar pe de alta mai ales gândindu-ne la comerțul exterior și având în față tot mereu situația economică a Europei, de pe la mijlocul secolului al XVI-lea și până în miezul secolului al XVII-lea, când în Europa apuseană se consolidează tendința – anterior deja existentă – de evoluție breslașă și „manufacturizare” a producției de mărfuri. Politica economică a principelui „constructor” Gabriel Bethlen constituie – mi se pare – un pas conștient făcut în această direcție. V. în detaliu excelenta lucrare a lui Imreh István, *A fejedelemléti gazdálkodás Bethlen Gábor idejében*, Kolozsvár, 1992.

³ F. Braudel, *Structurile cotidianului: posibilul și imposibilul*, I-II, București, 1984, p. 7-8; Idem, *La dynamique du capitalisme*, Paris, 1985, p. 28.

⁴ P. Chaunu, *Civilizația Europei clasice*, I, București, 1989, p. 83-85.

secolului al XVI-lea și începutul celui următor este, economic, puternic marcată de așa-zisa „revoluție a prețurilor”⁵. Am reușit să demonstrez că acest fenomen – deci o creștere puternică a prețurilor – se resimte din plin la Cluj abia în prima parte a celui de-al patrulea deceniu al veacului al XVII-lea⁶. Monetar, acesta corespunde însă deja domniei principelui Gheorghe Rákóczi, or, situația zugrăvită de Moszowski pentru Europa centrală este mult anterioară, conformându-se unei imagini a schimbului de mărfuri ce se încadrează în Transilvania în perioada despre care tratez aici. În orice caz, comerțul nord-american – european, aflat deja în floare în apusul Europei, va influența esențial și relațiile bănești ale Principatului Transilvaniei, relații asupra cărora și-a avut efectul o tot mai puternică depreciere bănească constatabilă la ora aceea în Europa centrală⁷.

După aceste precizări, să vedem ce pot adăuga datele mele informațiilor culese pentru perioada amintită din Repertoriul numismatic pe care l-am întocmit și pe care îl vom folosi în continuare⁸.

Din acest Repertoriu, un număr de 192 de tezaure monetare acoperă și perioada cca. 1587-1613. Tezaurele însumează un număr de 204.757 + x⁹ monede întregi,

---

⁵ S. Hoszowski, *L'Europe centrale devant la révolution des prix XVIe et XVIIe siècles*, în *AESC*, 3 (mai-iunie), 1961, p. 441-456.

⁶ V. în special *Kolozsvári harmincadjegyzékek (1599-1637)*, Bukarest-Kolozsvár, 2000, p. 74-77.

⁷ În legătură cu aceasta v., printre altele, Buza J., *Az első európai infláció és magyarországi hatása (1618-1628)*, în *Aula* (Budapesta), XIII, nr. 1, mai ales p. 88-91, 93, în general p. 88-104.

⁸ F. Pap, *Repertoriu numismatic al Transilvaniei și Banatului sec. 11-20. Despre circulația monetară în Transilvania și Banat sec. 11-20*, Cluj-Napoca, 2002.

⁹ Prin x – aici termen numismatic – desemnez surplusul de monede care nu poate fi precizat numeric, în lipsa unor date în acest sens cuprinse în sursele bibliografice.

căroră li se adaugă 98 de fragmente monetare ce au fost determinabile. Acest număr total este cel al tezaurelor întinse, toate, pe o perioadă de timp mai lungă, care însă cuprind și monede din perioada amintită, de pe la începutul domniei lui Sigismund Báthory până la sfârșitul celei a lui Gabriel Báthory, în care deci intră și anii de domnie a principelui Ștefan Bocskai. Am precizat în mai multe locuri că, în cadrul unui tezaur monetar, emisiunile anterioare anului de încheiere al aceluia tezaur au circulat la vremea lor, este vorba deci, în cazul ultimului stăpânitor (sau al ultimilor stăpânitori) al (ai) tezaurului, nu de o operă de acumulare monetară, ci de ascunderea – din diverse motive – a unui fond bănesc ai cărui componenți au avut la vremea lor un rol monetar-circulatoriu activ¹⁰.

Analiza amănunțită a fiecărui tezaur monetar în cauză ne dezvăluie că în perioada cca. 1587-1613 în Transilvania au circulat cel puțin¹¹ următoarele emisiuni:

1. Emițător	2. Monede sigure (Ag)	3. Monede nesigure numeric (Ag)
Polonia	7031	2126
Ungaria	6102	11.586
Transilvania	3288	31
Riga	994	133
Lituania	423	54
Cehia	122	20
Austria	41	-

¹⁰ F. Pap, *Aspecte ale circulației monetare în Transilvania în anii 1571-1691*, în *ActaMN*, 26-30, II, p. 67-68.

¹¹ Amintesc aici următorul lucru: niciodată nu vom avea certitudinea că în sec. XVI-XVII componența tezaurelor monetare descoperite o exhaustează pe aceea a monedelor circulante. În orice caz, prima constituie singurul indiciu cert asupra circulației monetare dintr-o epocă și într-un spațiu geografic determinate.

Cieszyn (Teschen)	33	-
Curlanda	26	-
Braşov	21	-
Tirol	15	-
Saxonia	9	-
Friesland de vest	6	49
Holland	3	32
Utrecht	3	14
Țările de Jos	2	-
Geldern	2	-
Mansfeld	2	-
Braunschweig	2	-
Jägerndorf	2	-
Halberstadt	2	-
Alsacia	2	-
Imperiul Romano-German	2	-
Moravia	2	-
Friesland	2	-
Prusia	1	106
Danemarca	1	55
Oberyssel	1	32
Tournai	1	-
Hamburg	1	-
Hohenlohe	1	-
Nürnberg	1	-
Nürnberg-Bayreuth	1	-
Stiria	1	-
Salzburg	1	-
Deventer	1	-
Floreanța	1	-
Gdańsk (Danzig)	1	-

*Tezaure cu nr. de monede neprecizat: Brâznic, Brestovăț, Tămășeni, Teaca II.

Aceasta este o imagine cu mult mai complexă decât cea cunoscută până acum din punct de vedere politic, social și economic, pentru această perioadă istorică, întrucât ne face abordate două lucruri până acum ignorate în amănunțimea lor. Primul este cel al emisiunilor germane ce au îmbogățit (probabil în primul rând datorită relațiilor comerciale) Transilvania, iar cel de al doilea, al emisiunilor monetare din apusul Europei, în primul rând din Țările de Jos, în al doilea rând din alte zone europene îndepărtate de Transilvania. Cunoscând ținuta drumurilor comerciale ale negustorilor transilvăneni în Europa centrală între 1599 - 1637¹², vedem imediat că în ce privește „Germania”¹³, putem face precizări importante grație monedelor germane găsite în tezaurele monetare publicate. Ele se referă la: Mansfeld, Braunschweig, Jägerndorf, Halberstadt, Hamburg, Nürnberg, Saxonia, „Imperiul romano-german” (menționat ca atare), Prusia, orașe (zone) aflate și în nordul, și în centrul, și în sudul Germaniei. Cunoscând relațiile (și mai vechi, și ulterioare) economice existente între Transilvania și Germania, sunt înclinat să presupun – pe baza descoperirilor monetare – un comerț direct cu orașele (zonele) de mai sus. În ce privește moneda provenită din Țările de Jos și diferite orașe cuprinse în această regiune proaspăt eliberată de supremația hispanică¹⁴, trebuie neapărat amintit că în a doua jumătate a secolului al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea – pe lângă o pătrundere în Transilvania în primul rând prin intermediul pieții vieneze și, poate, și

---

¹² Ele mergeau și în prima jumătate a veacului al XVII-lea până la Viena, Marea Baltică și chiar „Germania” (v. *Kolozsvári harmincadjegyzékek*, mai ales p. 12-14, 24-37).

¹³ *Ibidem*, p. 30.

¹⁴ Expunerea amănunțită în Marczali Henrik, *Az ellenreformatio kora* (= Nagy Képes Világtörténet, VIII), p. 78-116.

prin cel al pieții germane – există monedă, e drept, din aur, care era bătută cu aproximativ același tip de imagine, aceeași greutate și valoare reală ca și cea transilvană și maghiară¹⁵. S-ar putea ca să se fi emis și monedă de argint de același tip și cu aceleași caracteristici.

Trecând la moneda de aur găsită în tezaurele monetare transilvănene, e de amintit în primul rând cea conținută într-un tezaur (cuprinzând aproape 1.000 de monede, numai de aur) găsit la Baia Mare, de aici un număr de 167 monede transilvane bătute, conform publicării¹⁶, între 1540 și 1612 ar părea din plin să adeverească utilizarea în circulație a monedei de aur. Nu voi lua însă în considerare acest tezaur, din cauza obiecțiilor ridicate în literatura de specialitate în ce îi privește autenticitatea și circulația¹⁷. Este vorba, în schimb, de un număr de 31 de monede de aur circulând în perioada ce ne interesează aici și aparținând următorilor emitenți:

Transilvania (toate piesele de aur sunt emise de Sigismund Báthori) – 5 bucăți
Ungaria – 4 bucăți
Utrecht – 4 bucăți
Friesland de vest – 3 bucăți
Geldern – 3 bucăți (din care o piesă de doi galbeni)
Veneția – 3 bucăți
Țările de Jos (menționate ca atare) – 1 bucată
Oberyssel (provincie neerlandeză) – 1 bucată
Deventer – 1 bucată

---

¹⁵ Huszár L., *Magyar mintára vert idegen aranypénzek*, în NK, LXVI-LXVII (1967-1968), p. 64 (Friesland de vest), 65-66 (Geldern, Oberyssel), 71-72 (Polonia).

¹⁶ E. Chirilă, O. Bandula, *Tezaurul monetar de la Baia Mare*, Baia Mare, 1966.

¹⁷ Huszár L., Pap F., Winkler Judit, *Erdélyi éremművesség a 16-18. században*, București, 1996, p. 128.

Belgia – 1 bucată

Imperiul romano-german (menționat ca atare) – 1 bucată

Carintia – 1 bucată

Cehia – 1 bucată

Cieszyn (menționat ca Teschen) – 1 bucată

Turcia (menționată ca atare; nedatată, deci nesigură ca perioadă) – 1 bucată.

Nu voi intra acum într-o analiză mai amplă, pentru că mă interesează aici numai proveniența pieselor. Din acest punct de vedere, trebuie neapărat observat că:

1. monedele de aur transilvănene sunt toate emisiuni ale lui Sigismund Báthory;
2. cel puțin în cinci cazuri avem de-a face cu o proveniență central-europeană și (mult mai puțin) turcească;
3. în ce privește moneda apuseană de aur, ea provine numai din părțile flandrene, Belgia și Veneția, ceea ce poate indica un susținut comerț al postavului apusean și eventual al altor produse apusene, prin Viena (în primul rând), eventual prin Germania, sigur prin Veneția.

În legătură cu monedele de aur – fie mărturisind un schimb de mărfuri scumpe, fie urma de preschimbare a unor monede de argint circulatorii în monedă „stătătoare” – trebuie neapărat menționat că ea a fost găsită fie în localități apropiate de orașe și întreținând cu ele un schimb de mărfuri constant (Diosig – apropiat de Oradea sau, în direcție opusă, de Săcuieni ori Valea lui Mihai¹⁸; Stupini – nu departe de Bistrița, cu relații de schimb cunoscute; Ulciug – aproape de locurile de schimb comercial frecvente din Sălaj), fie chiar în orașe (Oradea,

---

¹⁸ F. Pap, *Aspecte...*, p. 75, 79.

Sighișoara, Timișoara). Încă de pe atunci, primii în stare să întreprindă tranzacțiuni comerciale mai complicate, mai costisitoare, erau orășenii.

În ce-l privește pe Bocskai, mă voi limita la a arăta că toate monedele sale prezente în tezaure monetare găsite până la anul 2000 și publicate în repertoriu sunt piese de tripli groși¹⁹. Prin emiterea și intensă punere în circulație a acestora, principele – și el, ca și alții – urmărea să contracareze trendul depreciant al monedei poloneze măruntă pătrunse intens în Principat pe vremea aceea și pornite și în afacerile comerciale transilvane pe o cale de depreciere tot mai accentuată. Deprecierea continuă va fi oprită numai de reforma monetară a lui Gabriel Bethlen de la sfârșitul anului 1625 (urmată și de reglementări monetare în alte țări ale Europei centrale).

---

¹⁹ Huszár J., *Az Erdélyi Fejedelemség pénzverése*, Budapest, 1995, poz. 214 (apariție mai probabilă) sau 215.

**PRINCIPELE ȘTEFAN BOCKSKAI ÎN
REPREZENTĂRI ARTISTICE DE-A LUNGUL
TIMPURILOR**

În lucrarea de față ne-am propus să trecem în revistă o serie de reprezentări artistice ale lui Ștefan Bocskai, principe al Ardealului și al Ungariei între anii 1604-1609, realizate din timpul vieții sale și până în prezent.

Imaginea fizică a principelui Bocskai a fost transmisă multă vreme prin intermediul celor câteva gravuri lucrate în aramă care au fost realizate în timpul vieții sale. Din perioada tinereții sunt cunoscute două gravuri în aramă (vezi foto nr. 1 și nr. 2), neexistând însă informații cu privire la geneza lor. Postura și vârsta principelui, în cele două gravuri, sunt aproape identice. Nu știm dacă tânărul principe a pozat el însuși pentru artiștii respectivi sau dacă gravurile au fost realizate din memorie. Nu știm nici dacă aceste imagini au fost văzute de principe sau de persoanele din anturajul său, ori dacă acesta, văzându-le, le-ar fi considerat autentice. De altfel, este posibil să nu aflăm niciodată răspunsul la aceste întrebări.

1. 2.

În prima gravură (foto nr. 1) se poate întrezări un surâs blând. În schimb, în cea de-a doua gravură (foto nr. 2) avem de-a face cu o atitudine mai rigidă a principelui.

Dacă luăm în considerare și reprezentările de mai târziu ale principelui Bocskai, una dintre asemănările pe care le putem stabili între acestea și cele două gravuri din tinerețe se referă la forma feței. Principele are față ovală, ochii adânciți și încercănați, fruntea înaltă, mustață și barbă, iar părul este tuns scurt. În toate reprezentările poartă o cușmă împodobită cu pene.

3.

În anul 1604 apare o altă imagine a lui Bocskai, respectiv gravura lui Baltazar CAYMOX (vezi foto nr. 3), o imagine care va circula și în anii următori, cu mici modificări aduse chiar de Caymox sau de către alți gravori. Astfel, de exemplu, este indiscutabilă asemănarea dintre gravura lui Caymox și imaginile prezentate în foto nr. 4 și nr. 5, realizate de către artiști anonimi.

Gravura lui Caymox este foarte importantă, pentru că ea a constituit – secole de-a rândul – baza tuturor reprezentărilor principelui Bocskai.

4.

5.

O altă imagine demnă de amintit din secolul al XVII-lea este cea realizată de W. P. ZIMERMANN, în anul 1606. Gravura acestuia îl prezintă pe principe în mijlocul

haiducilor săi. Se poate observa cu ușurință că Zimmermann s-a inspirat din gravura lui Caymox. A inversat „poziția” principelui, dar a păstrat multe amănunte identice (îndeosebi cele privitoare la veșmintele acestuia), în raport cu gravura din 1604.

Alte două reprezentări din secolele XVII-XVIII sunt cele din foto nr. 7 și nr. 8, care se aseamănă și ele, indiscutabil, cu lucrarea lui Caymox.

Acuarela unui autor necunoscut din secolul al XVII-lea (vezi foto nr. 9) ni-l înfățișează pe Bocskai într-o manieră puțin diferită. De altfel, această imagine se aseamănă cu cele din foto nr. 10 (acuarela din secolul al XIX-lea, din patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei din Cluj) și nr. 11.

Trăsăturile principelui sunt asemănătoare cu cele redată în gravura lui Caymox, dar sunt ceva mai fine, mai plăcute.

9.

10.

11.

Fotografiile cu nr. 12 și 13 sunt realizate după două picturi dedicate principelui Bocskai, de la Salonta și Nagykereki, picturi ce datează din secolele XVII-XVIII.

12.

13.

Nu cunoaștem nici un fel de date cu privire la reprezentările din fotografiile cu nr. 14 și 15, dar ele datează

14.

15.

din secolul al XIX-lea, respectiv din secolul XX.

În secolul XX, Bocskai va fi reprezentat în numeroase tablouri, majoritatea lor împodobind, în zilele noastre, interioarele a

numeroase muzee și ale altor instituții culturale din Ungaria.

Comparând toate imaginile prezentate până acum, putem stabili anumite conexiuni existente între acestea (vezi schema din foto nr. 16).

Imaginile din tinerețe (foto nr. 1 și nr. 2) constituie un grup aparte, ele pot eventual să fortifice sau, dimpotrivă, să pună sub semnul îndoielii toate reprezentările mai târzii.

Elementul central din partea dreaptă a schemei menționate îl constituie gravura lui Caymox, din anul 1604. În semicerc sunt dispuse acele reprezentări despre care se poate afirma fără echivoc că sunt inspirate de această gravură din 1604.

Cele trei imagini din colțul stâng al schemei noastre se aseamănă mai ales sub raportul trăsăturilor feței. În cazul celor două reprezentări cu sabia pe umăr, sunt asemănătoare și veșmintele.

Dacă vom compara imaginile din tinerețe cu cele de la maturitate, putem constata că aceste trei imagini, din stânga schemei, seamănă mai bine cu cele două reprezen-

tări din tinerețe decât cele realizate pe baza reprezentării lui Caymox. Pe baza acestor considerente, părerea noastră este că aceste trei imagini din stânga schemei noastre ar fi cele mai fidele reprezentări ale lui Ștefan Bocskai.

Căutând reprezentări ale lui Bocskai pe o pagină de Internet din România care prezintă principii ardeleni, am găsit o imagine interesantă, care mi s-a părut extrem de cunoscută. Mi-am dat seama imediat că aceasta este de fapt o imagine ce reproduce statuia dedicată lui Bocskai de către renumitul sculptor Barnabás HOLLÓ (vezi foto nr. 17).

17

Ștefan Bocskai este prezent cu numeroase reprezentări nu numai în pictură sau în gravură, ci și în basoreliefuri, în arta plastică minoră sau în numismatică. Din categoria reprezentărilor numismatice dorim să menționăm două monede din argint, realizate în trecutul apropiat.

18.

19

Prima monedă este realizată de către Béla SZABÓ IMREFIA, în anul 2001, iar cea de-a doua, din anul 2005, având valoarea nominală de 5.000 de forinți, a fost realizată de către Sándor GÁTI, cu ocazia comemorării a 400 de ani de la înscăunarea lui Bocskai. Așa cum se poate vedea și în imaginile alăturate (foto nr. 18 și nr. 19) reprezentarea din 2001 diferă puțin de cele tradiționale, dar cea de pe moneda din 2005 se bazează pe gravura din 1604.

20.

20.

Poșta Maghiară a ținut și ea să-l comemoreze pe principele Bocskai, prin lansarea a două timbre (vezi foto nr. 20). Primul a apărut în anul 1992, iar celălalt în 2004, fiind realizate de către Dániel KERTÉSZ și Attila ELEKES. Ambii artiști s-au inspirat din reprezentările de tip Caymox.

În ceea ce privește realizările sculpturale, acestea au început să apară mai cu seamă după anul 1867. La fel ca „epoca reformelor” dintre anii 1830-1848, dualismul austro-ungar a favorizat re izbucnirea sentimentelor naționale maghiare. Această stare de fapt a fost amplificată și de serbările Mileniului maghiar.

Astfel, în octombrie 1885 a început construirea Parlamentului maghiar. Lucrările au fost finalizate în vara

21.

anului 1904. Clădirea a fost decorată la exterior cu statuile a nouăzeci de căpetenii, principi și regi maghiari. Statuia lui Ștefan Bocskai se află în rândul principilor ardeleni, în partea dinspre Piața Kossuth. În interiorul Parlamentului a fost ridicată încă o sculptură reprezentându-l pe Bocskai, ea fiind anturată de figurile a doi „aprozi” (vezi foto nr. 22).

22.

23.

Până în momentul de față nu am reușit să aflăm cu precizie cine au fost autorii acestor două sculpturi ale lui Bocskai, din exteriorul și din interiorul clădirii Parlamentului. Înclinăm să atribuim paternitatea acestora lui Barnabás HOLLÓ, dar la fel de bine ar putea fi vorba și de ceilalți sculptori care au lucrat la decorarea parlamentului maghiar, respectiv Gyula BEZERÉDY, Antal KISS, György KISS, Ede KALLÓS, Miklós KÖLLŐ, Miklós LIGETI, Alajos MÁTRAY, Ede MAYER, József PAMKÓ sau Antal SZÉCSI.

În 1903, cu sprijinul financiar acordat de însuși împăratul Franz Joseph, Barnabás HOLLÓ reușește să realizeze o sculptură în mărime naturală, din bronz, a principelui Bocskai (vezi foto nr. 23). Aceasta a fost amplasată în Piața Körönd, din Budapesta.

În anii de după cel de-al Doilea Război Mondial, până în 1955, din grupul statuar al Monumentului Mileniului Maghiar, din Piața Eroilor, au fost înlăturate toate statuile împăraților din Casa de Habsburg, locurile acestora fiind ocupate de o serie de figuri remarcabile ale istoriei naționale maghiare. Așa a ajuns să fie mutată și statuia lui Ștefan Bocskai din Piața Körönd printre figurile din Piața Eroilor, în rând cu Matia Corvinul și Gabriel Bethlen.

În anul 1906, o copie a statuii realizate de HOLLÓ a fost amplasată la Debrecen, în Piața Kálvin, lângă Biserica Mare (foto nr. 24). Ca o curiozitate, se poate menționa faptul că postulamentul acestei statui a fost realizat de sculptorul András TÓTH, tatăl renumitului poet Árpád TÓTH.

24.

25.

26.

27.

O altă statuie din bronz a fost realizată tot în anul 1906, de către sculptorul Géza HORVÁTH, pentru comunitatea din Nyárádszereda (foto nr. 25). Dar această statuie a stat mai mult ascunsă la parohia reformată de aici, decât pe postamentul ce i-a fost destinat, în cei aproape 100 de ani de existență ai săi.

Statui ale lui Ștefan Bocskai au fost înălțate și în orașele „haiducești”. Prima dintre acestea a fost ridicată la Hajdúböszörmény, sediul central de odinioară al haiducilor lui Bocskai. Este vorba de fapt despre un

26.

grup statuar, realizat și el de către Barnabás HOLLÓ, care a fost amplasat în centrul orașului (foto nr. 26). Figura centrală este, bineînțeles, principele, ținând în mâna dreaptă o diplomă de înnobilare de genul acelor pe care Bocskai le emitea în favoarea haiducilor săi fideli și viteji. Celălalt personaj întrușipează un haiduc care privește în sus, spre principe, cu respect, ținând în mâini un steag pe care i-l închină.

În anul 1911 a fost inaugurată statuia lui Bocskai de la Kismarja (comitatul Bihar). Bustul din bronz a fost realizat de sculptorul András TÓTH (foto nr. 27) și a fost amplasat în centrul orașului, lângă biserica reformată. În realizarea lucrării sale, Tóth s-a inspirat din gravura lui Caymox, din anul 1604. Kismarja fusese un loc agreat de către principele ardelean. Aici au fost înmormântați mai mulți strămoși de-ai săi, în biserica parohială, iar predicatul „Kismarja” fusese folosit de familia Bocskai și în titulatura sa nobiliară.

28.

29.

30.

Între anii 1907-1917, la Geneva, a fost realizat Zidul Reformei. Aici, alături de Oliver Cromwell, se află și statuia din piatră, în mărime naturală, a lui Ștefan Bocskai, realizată în anul 1917 de către francezul de origine

27.

poloneză Paul LANDOWSKI (foto nr. 28). Aceasta este singura statuie care nu este opera unui sculptor maghiar.

În anul 1969 a fost dezvelită prima statuie ecvestră a principelui Bocskai, realizată de László MARTON, la Hajdúszoboszló (foto nr. 30). Locuitorii acestei localități au urmărit să aducă astfel un omagiu celui care, într-un act emis în data de 2 septembrie 1605, a colonizat în oraș un număr de 700 de haiduci.

Până în anul 1977 nu au mai fost realizate alte statui ale lui Bocskai. În acest an însă a fost dezvelit un nou bust din bronz al principelui, la Nagykereki, în parcul din fața cetății. Bustul a fost realizat de Pál PÁTZAY (foto nr. 29). Alte busturi din bronz vor fi dezvelite în anii 1984, 1986 și 1987, la Körösnagyharsány (opera lui György KISS), la Hajdúhadház (autor: Sándor TÓTH), și la Biharkeresztes (autor: Imre KURUCZ). Pentru acestea, vezi fotografiile cu nr. 31, 32 și 33.

În anul 1996 vor fi inaugurate alte două reprezentări ale lui Bocskai: una la Álmos, realizată de Lajos GYÓRFI și inspirată de gravura lui Zimmermann din anul 1606, cealaltă fiind o statuie în mărime naturală realizată de Tibor KOLOZSI (vezi foto nr. 34 și nr. 35).

31

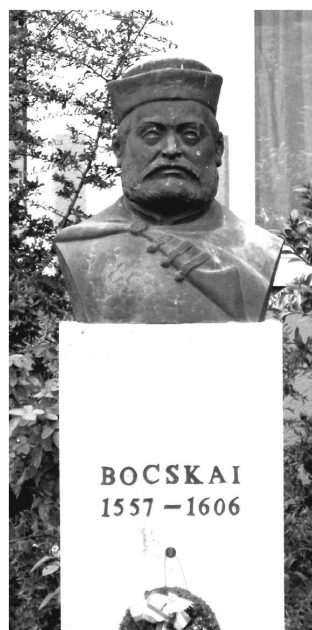
34

35

32.

33.

În anul 2000 au apărut alte două busturi reprezentându-l pe Bocskai. Cel realizat de Géza LAVOTKA, de la Érmihályfalva (foto nr. 36), și cel realizat de Lajos GYÖRFI, de la Pusztaszer (foto nr. 37). În anul 2001 se mai adaugă bustul sculptat de Sándor MAKOLDI jr., amplasat în Grădina Bocskai (foto nr. 38).

În anul 2003 au fost dezvelite un relief din lemn de stejar, realizat de Lajos BEREK, la Jankafalva (vezi foto nr. 39), și un bust din bronz la Szárazberek, opera sculptorului Tibor SZILÁGYI.

Cu prilejul comemorării a 400 de ani de la izbucnirea luptei de emancipare națională inițiate de Bocskai, s-a conturat și ideea realizării unei serii de statui dedicate principelui, în Ungaria de Nord-Est, în Partium, în Transilvania și în Slovacia.

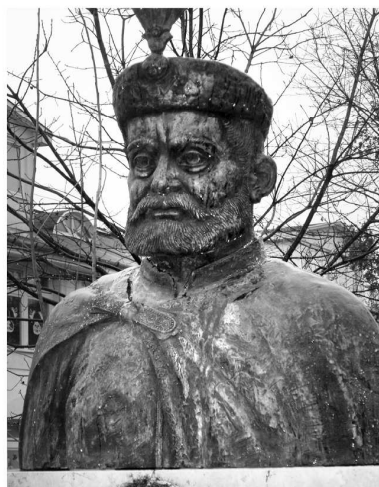
36

37

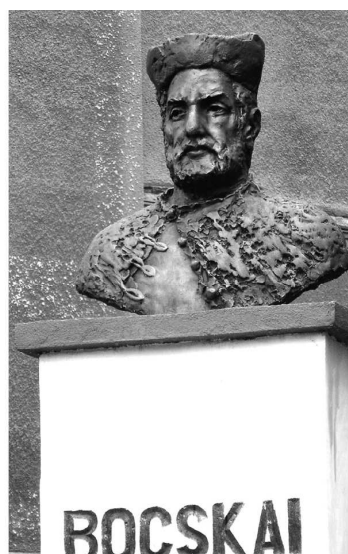
39

38

40.

41.

După dezvelirea bustului din bronz realizat în anul 2004 de către autorul acestui articol (foto nr. 40), amplasat în campusul Academiei Militare *Zrínyi Miklós* din

42.

Budapesta (Calea Üllői), tot în anul respectiv, ca și în cel următor, au fost realizate mai multe copii ale acestuia, care au fost donate unor localități din Ungaria – Bihardiószeg (foto nr. 41), Tiszalök (foto nr. 42) și Szentjobb (foto nr. 47) – precum și unor

instituții culturale din România: Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei și Universității Maghiare *Sapientia* (cu sediul în casa natală a principelui Bocskai), din orașul Cluj-Napoca (foto nr. 44 și nr. 45).

În anul 2005 au fost dezvelite două noi statui în mărime naturală ale lui Bocskai, realizate de Robert EKKER, la Szerencs (foto nr. 43), și de Lajos GYŐRFI, la Hajdúnánás (foto nr. 49); de asemenea, două statui ecvestre, la Hajdúdorog și la Hajdúhadház, ambele creația lui Lajos GYŐRFI (foto nr. 46 și nr. 48).

43.

44.

45.

46.

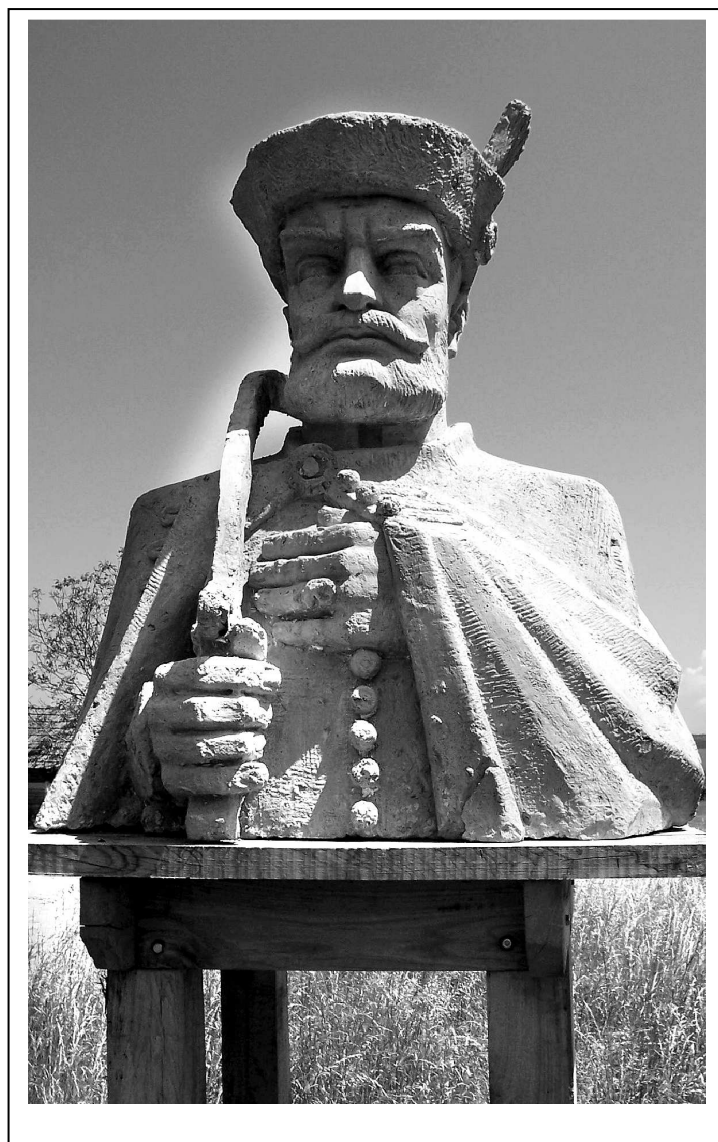

47.

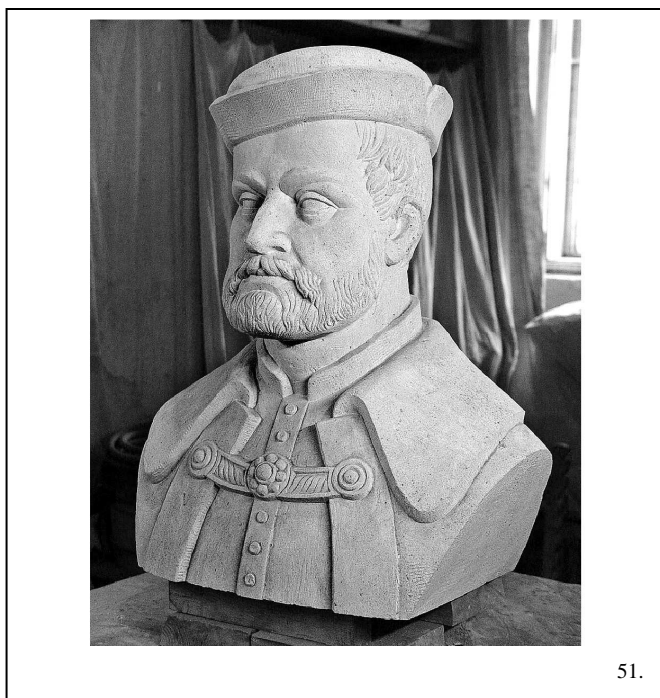

49.

50.

Tot din anul 2005 datează și bustul realizat de József MIHOLCSA, de la Marossárpatak (vezi foto nr. 50), iar cea mai recentă operă artistică care îl reprezintă pe Bocskai este bustul sculptorului clujean Árpád VENCZEL, dezvelit la Cluj, în data de 12 august 2006 (vezi foto nr. 51).

Ajungând la finalul analizei noastre privind reprezentările principelui Bocskai de-a lungul timpurilor, putem conchide că între cele realizate în epocă și cele contemporane există anumite deosebiri. Cu toate acestea, se remarcă și un punct comun al acestor opere: majoritatea ni-l înfățișează pe principe în postura unui personaj hotărât, plin de energie, ilustrând adică tocmai acele calități care l-au ajutat să răzbească, prins între turci și austrieci, în perioada tulbure pe care a trăit-o.

Ștefan Bocskai a fost cel dintâi dintre marii principii ai Transilvaniei din secolul al XVII-lea. Adevărat deschizător de drumuri, el a reușit, în scurta sa domnie, să imprime politicii transilvănene o direcție de evoluție care poate fi considerată responsabilă pentru remarcabila afirmare a Principatului din deceniile următoare.

ISBN 973-109-017-7

9 789731 090177